TIGHT BINDING BOOK

brown book

UNIVERSAL LIBRARY
OU_204787
UNIVERSAL LIBRARY

Chatura Chandrahasam

A Drama in Five Acts.

BY

Chilakamarty Lakshmi Narasimham

AUTHOR OF

Prasannayadavamu, Soundaryatilaka and

Karpuramanjary .etc. etc.

OSMANIA UNIVERSITY
COLLEGE LIBRARY.

3000 COPIES

Mattai Subba Row

ıblisher and General Merchant,

Rajahmundry.

1922.

Copy-right. Price 0-8-0

శ్రీ

చతురచంద్రహాసము.

ఐదంకముల నాటకము.

ఇది

చిలకమర్తి లక్ష్మీనరసింహముగారిచే

రచియింపఁబడి

ఈనాటకమున వచ్చుపాత్రలు.

హేమవర్మ — కుంతలదేశపురాజు

భాగురాయణుఁడు — కుంతలదేశపుమంత్రి — (ఇతనికే దుష్టబుద్ధియనిపేరు)

ఉగ్రసేనుఁడు — కుంతలదేశపు సేనాని

జయంతుఁడు — మాళవదేశపు రాజుచేఁ బాధఁబడిన బ్రాహ్మణుఁడు

సుమంతుఁడు — పుళిందదేశపుమంత్రి

మదనుఁడు — భాగురాయణుని కొడుకు

ఇంద్రదత్తుఁడు — పుళింద దేశాధిపతి

చంద్రహాసుఁడు — పుళిందాధిపుని దత్తపుత్రుఁడు — కథానాయకుఁడు

మండనుఁడు } భాగురాయణుని సేవకులు
శౌనకుఁడు }

చారాయణుఁడు — చంద్రహాసుని కంచుకి

భీముఁడు } కుంతలపురములోని కాళికాలయరక్షకులు
వీరవ్రతుఁడు }

గాలవుఁడు — కుంతలేశ్వరుని పురోహితుఁడు

స్త్రీలు.

విషయ — భాగురాయణుని పుత్రిక — కథానాయిక

కాంచనమాల — విషయ చెలికత్తె

ఇంకను కంచుకి. సేవకులు, పౌరులుమున్నగువారును వచ్చెదరు.

చతురచంద్రహాసము.

నాంది.

మ. కనులం జూడక యున్న నెవ్వని శుభాకారంబు, నెవ్వాని చేఁ
దన కేలన్ స్పృశియింపకున్న, వినకున్న న్వీనులం బోల్చి యె
వ్వని కంఠధ్వని, విశ్వముం గన ననిర్వాచ్యుం డెవం డున్న వాఁ
డని తోఁచున్నది, వానిఁ గొల్తు నఁడే నా నేల్పు నామ్ములతన్.

మఱియు,

తే. గీ. విబుధకోటికి ప్రక్షేయ విస్మయ మగు
నమిత మోహాలతా చంద్రహాస మగుచు
భువన నిర్మితి నిపుణత బుద్ధి యగుచుఁ
గాంచు నా పూనస్తువు కామమిచ్చు. 2

(నాంద్యంతమున సూత్రధారుఁడు ప్రవేశించి సభకుఁ జూచి)

సూత్ర—

మ. కలనేని భక్తిము, శాస్త్రమే నరము, విజ్ఞానంబె కార్యంబుగా,
వల దజ్ఞానవిరోధి మండలము చేకొంచాఁకె తూలించి ని
శ్చల ధర్మంబులు ధాత్రి నిల్పు కవితాసామ్రాజ్య పట్టాభిషి
క్తుల, విద్వన్నృపులం దృణీకృతసురాశ్రేణీంద్రులం గొల్చెదన్. 2

(అని పుష్పాంజలిఁ జల్లి, తెరవంకఁ జూచి)

సూత్ర—మారిషా! నీవొకసారి యిటు రమ్ము.

పారిపార్శ్వకుఁడు—(ప్రవేశించి) బావా! నా కిష్ట మేమి నియోగము?

సూత్ర—ఏమి నియోగ మని యడుగుచున్నావా? ఈరాత్రి మన విహారరంగస్థలమున నొక రూపకప్రయోగముఁ జేయఁ దలఁచినమాట మఱచితివా?

పారి—మఱవలేదు. రంగస్థలమున సంతయుఁ సిద్ధముగ నున్నది. కాని బావా! నీ వాగ్రహింపకుందువేని చిరకాలమునుండి నా మనంబును పీడించుచున్న యొకసంశయమును నిన్నడిగి తీర్చుకొనవలయు నని యున్నది.

సూత్రి—ఓభీరుఁడా! ఆగ్రహముతోఁ బని యేమి? సంశయ మెఱింగింపుము.

పారి—ఇదిగో వినుము. మనము వేడుక తీర్చుకొనుట, ధనమార్జించుట యను రెండును దక్క యీనాటకములవలన నేమి ప్రయోజన మున్నది?

సూత్ర—(నవ్వి) ఓ వివేకదూరుఁడా! నాటకములవలన మనవంటి విలాసవంతులకు వేడుక తీరుటయే ప్రధానప్రయోజన మైనను, దీనికంటె వేయిమడుంగు లుత్కృష్టమైన ప్రయోజనము మఱియొకటి కలదు. అది యేమనిన, లోకులకు ధర్మముల నుపదేశించుటయే.

పారి—ప్రాచీనకవినిర్మితము లగు కావ్యపురాణేతిహాసములఁ జదువుకొన్న నీతులు ధర్మములు, లోకులకు సుబోధములు గావా?

సూత్రి—కావు. ఏమనిన,

తే. గీ. అతివినోదమిశ్రితములై నప్పుడే గాక
మదికి నెక్కవు వట్టి ధర్మములు ప్రజకు,
చేదు బూసిన మ్రింగింప నౌను గాదె
చేదుమందుల నేనియు స్వాదులట్లు.

మఱియు శ్రవ్యకావ్యములకు దృశ్యప్రబంధములకుఁ గలభేద మించుక చెప్పెద. వినుము.

మ. శ్రవణానందమె చేయు శ్రోతలకు సారంబైన గానంబు, స
త్కవి నిర్మించు మహాప్రబంధము లలంకారప్రపూర్ణంబులై
చెవికి, న్మమ్మదికిం, బ్రియంబులగు; జూచిన్ దృశ్యకావ్యంబు క
న్నులకు, న్వీనులకు, న్మనంబునకు నానందంబు గల్పించెడున్. 5

దృశ్యప్రబంధంబులందుఁ దక్కిన కావ్యములందుఁ గనఁబడని విశేషము మఱియొకటి కలదు. అది యేమనిన,

మ. ఇల నేదేశము నందో, యేనగరినో, యేనాఁడో జీవించు వా
రల చారిత్రము నేఁటికేయి మన యీరంగస్థలంబందుఁ గ
న్నులకుం గట్టినయట్లు వ్యక్తముగఁ జూపుం గావున న్సత్కథా
ఫలితార్థంబులు ముద్రితంబు లగు నెవ్వారి చిత్తంబులన్. 6

పారి—బావా! యుక్తాయుక్తము లగు నీవచనములచే నాసంశయము తీఱినది. "ఏకక్రియాద్వ్యర్థకరీ" యనునట్లు నాటకప్రయోగము నటులకు వినోదప్రద మగుటయే గాక, జనులకు ధర్మమార్గప్రదర్శక మై యుండును. ఇంకఁ బ్రస్తుతము విచారింతును. మనము ప్రయోగింపఁబోవు రూపకము పేరేమి? తద్గ్రంథకర్త నామధేయ మేమి?

సూత్రి—మారిషా! కృష్ణామండలాంతర్గత వీరవాసరగ్రామీణుఁడు, శ్రీమదాంధ్రమండల మండనాయమాన రాజమహేంద్రవరనగర నివాసి, [illegible]ద్రావిడశాఖా

వైదికబ్రాహ్మణుఁడు, ఋగ్వేది, యాశ్వలాయనసూత్రుఁడు, కాశ్యపగోత్రుఁడు, చిలకమర్తికులజుండు, వేదయార్యపౌత్రుండు, వెంకమ్మసాధ్వికి వెంకన్నశర్మకుఁ బుత్రుండు, పురాణపండ భద్రయార్యగేహితుండు, మల్లయమనీషిశిఖామణి మేనల్లుండు, సకల విద్వజ్జన విధేయుండు నగు లక్ష్మీనృసింహభట్టారకునిచే నభినవముగా విరచింపఁబడిన చతురచంద్రహాసనాటకమును బ్రయోగింపఁ దలఁచుకొన్నారము.

పారి—ఓహో! ప్రచండయాదవము, ప్రసన్నయాదవము, మొదలగు బహుప్రకరణంబుల రచియించిన కవి కాఁడా యాతఁడు?

సూత్ర—అవు నాతఁడే.

పారి—అయ్యా! ఘంటాపథసరస్వతు లని చెప్పఁదగిన కాళిదాస, భవభూతి ప్రముఖ ప్రాచీన విద్వత్కవీంద్రులు రచియించిన రసవంతము లగుమహానాటకము లీనాఁటి యాంధ్రకవులచే నాంధ్రీకరింపఁబడి యుండఁగా, వానియం దేదే నొకకృతి ప్రయోగింపక మీ రీకవి నిర్మితమైన యభినవరూపకము నే యాదరించుటకుఁ గారణ మేమి?

సూత్ర—మారిషా! నీ ప్రశ్నమున కుత్తరము లేకపోలేదు.

తే. గీ. నాఁటి ప్రాచీన గీర్వాణకవులు దృశ్య
కావ్యములఁ దొల్లి స్వకపోల కల్పితముగ
నల్లి రేకాని యిమ్మూల మనుసరించి
వారు భాషాంతరీకరణములు పఱపిరయ్య. 1

పారి—అయినఁ గవు లెల్లరు నీనాఁటి కవులును స్వకపోలకల్పితముగ దృశ్య ప్రబంధములు నిర్మించియున్నా రనియా నీ వనుచున్నావు! ప్రాచీనాధునికుల కన్నను భేదముండదా? ఈనాఁటివా రెల్ల యథేచ్ఛలఁబడి గ్రంథముల వ్రాసి రనుము. సనాతనకవికృతులయందలి సందర్భశుద్ధి, కల్పనాచమత్కృతి, శబ్దసౌష్ఠవము మున్నగు నుత్తమగుణము లధునాతనప్రబంధముల నుండునా?

సూత్ర—ఉండవచ్చు, మానవచ్చు, దాని కేమి. ప్రస్తుత మీవిషయము సిద్ధాంతీకరించుటకు తే వనియు నొప్పుకొందును. అయినను లోకమున కీర్తిగ్రంథములుంగూడ నుండవలయు, ఎట్లన్న:

తే. గీ. అధిక మతివంతు లాకృతు లధిగమింత్రు
అల్పమేధావు లీకృతు లాదరింత్రు

అట్టుమామిళ్ళు ధనవంతు లారగింప
జీడిమామిళ్లు పేద భక్షించుఁగాదె. 8

పారి—సరే. నీ వాదము నే నొప్పుకొంటి. అప్రస్తుతవిషయసముద్రంబునం బడి మన మిళయపురముం గొట్టుకొనిపోవుచుఁ బ్రకృతమును విడుచుచున్నాము. చతురచంద్రహాస రూపకమువలన లోకమునకు వెల్లడి యగునీతులు ధర్మములు వినఁగోరుచున్నాఁడను.

సూత్ర—ఈకథార్ణవమునం దట్టినీతిరత్నములు లనేకములు గలవు. చూడు.

శా. స్వామిద్రోహము లోఁ దలంచుకొని యున్మాద్యద్దుర్గ్రహావిష్టుఁ డై,
నేమం బేమియు లేక కోరికలకు న్నుద్యత్క్రియారంభుఁ డై
వ్యామోహంబున సాధులం జెఱుపగా యత్నించు క్రూరుం, డెదన్
బాము ల్ప్రాకుచు దుష్టబుద్ధి పగిది న్నాశంబు నొందుం దుదన్. 9

(ఇద్దఱు నిష్క్రమింతురు.)

ఇది ప్రస్తావన.

చతురచంద్రహాసము

ప్రథమాంకము.

కుంతలపురము—మంత్రిమందిరము.

[అప్పుడు మంత్రి ప్రవేశించుచున్నాఁడు.]

మంత్రి—(తనలో) రాజోపజీవులలో మంత్రియే సర్వోత్కృష్టుఁడు. ఏలయన-

తే. గీ. మకుట మూఁదల నిడఁడన్న మాటె కాని
కనకసింహాసనము నెక్కఁ డనుటె కాని
సచివుఁడే యేలుచుండును క్ష్మాతలంబు
రాజు గుడిలోని పూజల విరాట్టువోలు. 1

మఱి మంత్రులో, యర్చకులట్లు కోట లనియెడి కోవెలలందు నరదేవులను మంత్రతంత్రబలంబుల బంధించి, కాలోచితముగఁ గార్యనివేదనము చేయుచు, నిత్యోత్సవంబులు, సర్వోపభోగంబులు, కైంకర్యంబులు యథాసమయముగ నెఱపుచుఁ దత్ప్రసాదంబులు స్వీకరించి, సకలైశ్వర్యంబులు వానితో సమానముగఁ దారు ననుభవించుచుందురు. ఇట్లు భావించుటకుఁ గారణ మేమనన, రాజు,

తే. గీ. సోగకన్దోయి గల్గియుఁ జూడలేఁడు
నెడద వీనులు గల్గియు వినఁగలేఁడు
చేతులుండియు నొకపని చేయలేఁడు
పలుక నేర్చియు స్వేచ్ఛమై పలుకలేఁడు. 2

ఇంతియు, నాత్మగౌరవగోపనంబు నెపంబున,

చ. ధరణివిభుండు భూప్రజకు దైవనమేయిడేఁ బాలింపఁడే
యెుఱి, నిజకార్యనిశ్చయము మోపు నమాత్యుని మీఁద, మంత్రియే
నరపతికన్ను, వాఁడె జననాథునకుం జెవి, వాఁడె ధారుణీ
శ్వరుని భుజంబు, వాఁడె క్షితిపాలు శిరస్సు, మనస్సు నాల్కఁడే. 3

ఇంత మహాధికారము చేతనున్న దని యమాత్యుఁడు నైతము గర్వింపవలసినపని లేదు. ఏలయన, సేవకుఁ డెప్పటికిని సేవకుఁడే. నృపాల మేఘంబులు కరుణాపాంగ వీక్షణ వర్షంబు లెప్పుడు కురియ నప్పుడె మంత్రుల యధికారసస్యంబు జీవనరహితమై మాడి పోవు. వేయేల,

తే. గీ. సిరులఁ దుల తూఁగుచుండియు సేవకుండు
నృపుని చిట్టల్క కగ్గమై నిలుచు కాని
జెడును బూవులఁ గాయలఁ జెలఁగుచుండి
పిడుగుపాటున దగ్ధమౌ వృక్షమట్లు. 4

పూర్వపుణ్యవశమున నే నింతవఱకు రాజానుగ్రహంబునకుఁ బాత్రుఁడ నై నాశాసనంబె యాతని శాసనంబుగ, నామాట వాని మాటగ, మెలంగుచుంటి. ఎట్లు మెలఁగినను నేను సేవకుఁడనే గదా! ఆనృపుని కనుసన్నల మెలఁగవలసినవాఁడనే గదా! వాని గీచినగీటు దాటఁగూడనివాఁడనే కదా! హా! యెంతకష్టము. నిరంకుశ చింతశాస్త్ర నుండ నై, యకుంఠిత ప్రజ్ఞానిలయుండ నై, భార్గవాంగిరస నీతికోవిదుండ నై, నిరుప మాన మనీషా బలసంపన్నుండ నై, దిగంతవిశ్రాంతకీర్తి నైననేను దుర్బలుండు, దుర్వి దగ్ధుండు నగునీరాజున కనుజీవుఁడనై బ్రతుకవలసివచ్చెఁ గదా. దీనికేమి? ఇంతకన్నను విశేష. మనోవేదనకుం గారణము వేఱొండు గలదు.

మ. జనపాలాగ్రణి దత్తవంబునఁ గడయఁగా సామంత భూపాలకుల్
ధనము ల్కానుకలు కప్పము ల్గొనుచు రాఁ దత్సన్నిధి న్నెభయం
బునఁ జేదోయి మొగిడ్చి పేదలగు చూపు ల్జూచుచున్నిల్తుఁ గొ
ల్వున, నాదైన్యమె చాలు నాదు హృదయంబు న్గాల్పఁ జిచ్చుంబలెన్. 5

కావున నిప్పటియట్లు పేరునకు మాత్రమె కాక సర్వవిధంబులఁ బ్రయత్నించి యీకుంతల దేశంబునకు నేను నిక్కమగు రాజుం గాఁదలఁతు.

ఆ. వె. నా మనోరథంబు నవరత్న మకుటంబు
నా చిరాభిలాష రాచతీకము
నాదు గమ్యభూమి నరనాయకునిగద్దె
నాకు మోక్షపదము లోకజయము.

మ. అతఁడే ధన్యుఁ డతండె పూరుషుఁడు పుణ్యాత్ముం డతండే యగుణ్
కిరి నవ్వాఁడు కిరీటమూని తలపై, సింహాసనం బెక్కి, త
చ్చతురంభోనిధి మేఖలావలయిత క్ష్మామండలీపాలనా
తురభాగ్యస్ఫురితుండై నృపుల్గొలువ హర్షాంభోధి నోలాడునో.

అంత యదృష్టము నాకు లభించునే! నాకుటుంబము కుంతలరాజకుటుంబ మగునే! వందులు కైవారములు సేయ, మాగధులు వంశకీర్తనలు సలుప, వైతాళికులు కాల్యకృత్యములు విజ్ఞాపింప, ప్రగ్గడలు రాజకార్యములు నివేదింప, రాయబారులు వినయమున సందేశము లెఱింగింప, శ్రీమంతు లగుసామంతులు పాదాక్రాంతులై కొలువ, వేత్రహస్తులు సాహసోనినాదములతోఁ బరాకులు తెలుప, రెండవ యాఖండలుండునుంబోలె పసిండిగద్దియ నెక్కి నిండుకొలువుండు భాగ్యము నాకుఁగాని నాకుమారుఁ డగుమదనునకుఁగాని పట్టునే? ఏల పట్టక యుండును? కార్యములు ప్రయత్నసాధ్యములు.

తే. గీ. పురుషకారంబె చెలి ఫలంబులకు నెల్ల
పురుషకారంబె సిద్ధికి మొదటిమెట్టు
పురుషకారంబె దైవంబు భూతలమునఁ
బురుషకారంబె కల్పించుఁ బూర్ణజయము. 8

పురుషకారంబునందు దృఢవిశ్వాసముఁ గలవాఁడనగుటచేఁ గాదె పదునాలుగేండ్లక్రిందట జ్యోతిషులు దిక్కుమాలిన యొక చక్కని కుఱ్ఱనిఁ గాంచి యతఁడు చక్రవర్తిలక్షణలక్షితుఁ డనియుఁ, దప్పక కుంతలంబున కధీశ్వరుఁ డగుననియుఁ జెప్ప నే నది సహింపక నామార్గంబు నిష్కంటకము గావింపఁ దలంచి వధకాంతకులఁ బిలిచి యాబుడుతనికి నాఁటిరాత్రియే యమలోకవాససౌఖ్య మిప్పించితిని. నాఁటంగోలె నే నీవ్యవసాయంబునం దగిలియుంటి. అనేక నిమిత్తము వెదకుచుంటి. ఇంకఁ బ్రతీక్షించినఁ గార్యము లేదు. రాజ్యమెట్లయిన గ్రహింపవలయు. ఏమి యుపాయము?

ఉ. చంపుదునా నృపాలకునిఁ? జంపితినా ప్రజ సైపనీపనిన్
జంపకయున్న రాజ్యరమ నా వశవర్తిని యౌట యెట్లు? ఆఁ!
చంపకగంధి యున్నయది చంపకనామక రాజపుత్రి; నే
పెంపెసలారఁ నయ్యువిదఁ బెండిలి సేయుదు నాసుపట్టికిన్. 9

రాజునకుఁ బుత్రసంతానము లేమింజేసి యాభూపాలుని పక్షమున నాపుత్రుఁడు కుంతలంబునకు రాజగును. కాని, రాజు చంపకను నా కుమారున కిచ్చి వివాహము సేయునా? దానికిం దగిన యుక్తులు నే పన్నఁజాలనా? జయంత సదృశుఁ డగు నా కుమారునికన్న మంచి యల్లుఁ డీరాజునకు లభించునా?

[అప్పుడు కంచుకి ప్రవేశించుచున్నాఁడు.]

కంచు — దేవా! మాళవేంద్రుని పురోహితుఁ డగుజయంతుఁడు మీ దర్శనమును గోరుచున్నాఁడు.

మంత్రి—తత్క్షణము ప్రవేశపెట్టుము.

[అంతట జయంతుఁడను బ్రాహ్మణుఁడు ప్రవేశించుచున్నాఁడు.]

జయం—జయతు జయతు మహామంత్రీ.

మంత్రి—అనూచానున కభివాదము సేయుచున్నాఁడను.

జయం—మనోరథము సిద్ధించుఁగాక !

మంత్రి—దేవా ! మీ పాదధూళిచే నాగృహమును బావనము చేయించినకార్య విశేషము వినఁగోరుచున్నాఁడను.

జయం—అమాత్యశేఖరా ! అవధారు. మాళవేంద్రునకు వసంత, నలకూబరసమానసుందరుఁ డగు నందనుఁడు కలఁడు. అతఁ డిప్పుడు సంప్రాప్తయౌవనుఁ డగుటం జేసి జనకుఁడు వాని గృహస్థాశ్రమంబునఁ బ్రవేశపెట్టఁదలంచి యనురూపలావణ్యధన్య యగుకన్యకానిమిత్తము వెదకి యుండుటం గానక, మీరాజునకు భువనమోహినియగు చంపక యనుకూఁతురు కలదని విని యామెం దనకుమారుని కిప్పింపు మని నిన్ను వేఁడ నన్నుం బనిచె. ఇదె నా సందేశార్థము.

మంత్రి—(తనలో) అలస్యమున నెవ్వరేని విమర్శింపకున్న లోకోక్తి యథార్థమగుచున్నదే. నాయుపేక్షకతమున రాజకన్య పరాధీన యగునని తోఁచుచున్నది. అయినను బ్రస్తుతము కార్యమొనరింపకున్నఁ గాకము దప్పునదో కనుఁగొనియెద. (ప్రకాశముగా) ఆర్యా ! మీరు మహారాజుగారి దర్శనము చేసి వచ్చితిరా ?

జయం—లేదు. ముందే మిముఁ జూడ వచ్చితిని. ప్రథమమున సచివదర్శనమునుఁ బిదప నృపదర్శనము కదా.

మంత్రి—(తనలో) అదృష్టమా ! నీవు నన్నిప్పటికి విడువలేదు. (నిట్టూర్పు విడిచి) (ప్రకాశముగా) ఓమహీదేవ ! నేను మిక్కిలి మందభాగ్యుఁడను. ఏమన,

స. సరిగా నున్నది యున్నటు ల్పలుక రాజద్రోహినై పోదు, ట
క్కరినై నే నసత్యంబు పల్కి నెడ లోకద్రోహినై పోదు, తా
నుమఁ దట్లూరక యుందు నన్న నపు డాత్మద్రోహినై పోదు హా !
ననుఁ దంతావళదానువర్తి యయి యుండం బోలుఁ డీ ధారుణిన్. 10

జయం—(ఆశ్చర్యముతో) ఆహా ! విచారములో కర్థము తెలియకున్నది. ఇందు విషాదమున కేడ మేమున్నది ?

మంత్రి—అదృష్టహీనురా లగు మా రాజకన్యను మీ యువరాజు నిమిత్త మడుగుటయే నాకు విషాదహేతువు.

జయం—(తెల్లబోయి) ఏమి ? అదృష్టహీనురాలా ?

తే. గీ. చక్కఁదన మున్నదఁట నెఱజాణతనము
కరము కలదఁట ; కలదఁట కలిమితనము
మం: త్రి—ఎన్నితనము లుండిన నేమిఫలము
తెలియఁజోఁడికి సైనికతనమె కొఱఁత. 11

జయం—కటకటా! ఎంతకష్టము. ఈబాలిక సర్వమంగళ యని లోకులనుకొనుచున్నారు.

మంత్రి—జనవాక్యమునకుఁ బ్రత్యుత్తరము చాల దప్పు. మాళవేంద్రుఁడు నాకుఁ బరమాప్తుఁడు కావున వాని మేలుఁగోరి నేను సత్య మెఱిఁగించుచున్నాను. ఈబాలిక వివాహితయైన మూఁడు నెలలకు భర్తకు గొప్పగండము గల దని జ్యోతిష్కులు నాకెఱిఁగించిరి. ఈరహస్యము వీరాంజనకుం దక్కఁ నితరుల కెఱిఁగింపకుము. ఎఱిఁగించిన నా తలమీఁదికి వచ్చును. మిత్రుని క్షేమము గోరి నేను రహస్యమునైన నొప్పుకొంటిని.

జయం—(లేచి మంత్రి చేతులు పట్టుకొని) అమాత్యశేఖరా! నీవు మాపాలిటి దైవంబవు. నాబాలికకు నీవు ప్రత్యక్షమైతివి. ఈరహస్యము మేము దాఁచుకొందుము. వివాహము మానెదము. నాకు సెలవు నొసంగుము.

మంత్రి—మాళవేంద్రునకు నా వందనములఁ దెల్పుము. నా నమోవాకము గ్రహింపుము.

జయం—కల్యాణమస్తు. (అని నిష్క్రమించుచున్నాఁడు.)

మంత్రి—(తనలో) నా మంత్రశక్తిచేత రాజకన్యకకు వచ్చిన యుంచి సంబంధములన్నిటి నిష్ఫలములుగాఁ జేసితిని. అంతట రాజు తనకుమారిక కనుకూల వరుఁడు లభింపమింజేసి యామె నెట్టకేలకు నాకుమారునకే యిచ్చి వివాహముఁ జేసి తీరవలయును. తదా యీరాజ్యము మాకును ప్రాప్యమైనదిగా నుండవలయును.

[అప్పుడు కంచుకి ప్రవేశించుచున్నాఁడు.]

కంచు—దేవా! పుళిందరాజగు ఇంద్రదత్తుని సద్గుణుండగు సుమంతుఁడు వచ్చియున్నాఁడు.

మంత్రి—సత్వరము రానిమ్ము.

కంచు—చిత్తము. (అని నిష్క్రమించును. అంతట సుమంతుఁడు ప్రవేశించుచున్నాఁడు.)

సుమం—(తనలో) మహాసముద్రముల గాంభీర్యమైన దెలియఁగ వచ్చును కాని, మంత్రుల హృదయమర్మముల నెఱుఁగరాదు. ఏమనిన,

తే. గీ. ఒరుల మనసాక్షి విషయంబుఁ దలఁచు చుండఁ
బైకి నొక రన్యవిషయంబుఁ బలుకుచుండుఁ
గాత్రికనుంకలిత సకలవచనములు
గట్టిఁ గప్పిన నాకులుఁ గద సచివులు. 12

అం దితఁడలౌకిక సామాన్య ప్రజ్ఞానిలయుండు. నీరు పల్లమునకుఁ బాఱుతెఱంగున నీయన బుద్ధి కౌటిల్యము మీఁదికి కవలిపోవు. అందుచేతనే గదా యీతనికి బాల్యమునఁ దల్లిదండ్రులు పెట్టిన భాగురాయణ నామము మఱచి లోకులు దుష్టబుద్ధి యని వ్యవహరించుచున్నారు. ఈతనియందీనామము సార్థకము. ఎట్లన,

క. మాటలు తేనియ తేటలు
పాటిలఁ జేయుదనులు పిడుగుపాటు, లితనితోఁ
గాటములు పులులతోఁ జెఱ
లాటలు, ఫణితోడి ముద్దులాటలఁ దలఁపఁగా. 13

ఈతని దర్శనము చేసిన నొకబాధ. చేయకున్న నొకబాధ. అయినను మహారాజా నియోగమగుటచే నీకానుకలు సమర్పించి వచ్చెద. (అని సమీపించి ప్రకాశముగా) అమాత్యశేఖరా! జయము జయము.

మంత్రి—(చూచి) ఓహో! సుమంతుఁడా? ఇటు కూర్చుండుము. నామిత్రునకుఁ బౌళిందునకు క్షేమమా?

సుమం—మీ యనుగ్రహమువలన.

మంత్రి—పుళిందుఁ డిప్పు డేమినిమిత్తము నిన్ను మాకడ కంపెను?

సుమం—ఒకనాఁడు దిన కృత్యములను సాకల్యము చేసి మహారాజానను మీకును సమర్పింపుమని నన్నుం బుత్తెంచె. ఇదె రూపవంతములయిన యాతని భక్తి విశ్వాసములు. (అని యొకముత్యాలహారము, నొక రత్నహారము నిచ్చుచున్నాఁడు.)

మంత్రి—(పుచ్చుకొని) సుమంతా! చంద్రహాసుఁడు నాయెడఁ జూపిన గౌరవమునకు నే నేమియుఁ బ్రత్యుపకారముఁ జేయఁజాలను. అయినను,

తే. గీ. సత్యపదయుం డైన మీయేలి సుహృదయత్వ
మాకృతినిఁ జాల్చె ననఁ నొప్పు హారములను
స్వాదమున పూర్వకముగ నాతఁ డిచ్చెఁ గాన
స్వాగతము సన్నిధి ధరియించెదఁ జెల్లఁ జూడ. 14

సుమం—దేవా! ఇవియే గావు. ఆ కావడిపెట్టెలలో నున్న యమూల్యవస్తువు లన్నియు మీ నిమిత్తము తెచ్చిన కానుకలే. చిత్తగింతురు గాక.

మంత్రి—అవి మధ్యాహ్నము చూచెదము. మహారాజుగారిని సందర్శించితివా?

సుమం—కానుక లర్పించి యిప్పుడే రాజసన్నిధినుండి వచ్చినాడను.

మంత్రి—మంచిపనిం జేసితివి. కాని, సుమంతా! పుళిందుల దేశాధిపతి గుంత [illegible] తేశ్వరునకు సమర్పింపవలసిన కప్పము సరిగా నీ [illegible] యిప్పు [illegible] తనికి ధనసంచయంబు లెట్లు లభించినవి?

సుమం—(తనలో) అయ్యో! ఈతనికి [illegible] నష్ట [illegible] నాడను. [illegible] చెప్పరాదు. [illegible] చెప్పకుండరాదు. అయిన నిట్లు చెప్పెద. (ప్రకాశముగా) దేవా! కలియుగ [illegible] బ్రహ్మలో బల్లెములట్లు మన యెల్లలలో వసించు నాటవికు [illegible]. [illegible] నీటిలోని మొసళ్ల వలెనున్న [illegible] ఇంతకాలమునుండి ప్రాంతభూములకుం జాలసారు లుపద్రవకరు [illegible]. ఆసక్తితో [illegible] విశృంఖలవృత్తిం జెలరేగి మనసీమల నున్న పల్లెల జనంబుల గోధనంబుల హరియించి గ్రామములం [illegible] లైరి. అది కారణం బుగా [illegible] నిబద్ధసైన్యంబులం [illegible] మడంచి వారు [illegible] కనకవస్తు వాహనంబులం [illegible] స్వామి [illegible] దేశ్వరు నకు, [illegible] కానుకలుగాం [illegible].

మంత్రి—[illegible] సాహసకార్యము [illegible] నెరవేర్చినావు. [illegible] మన [illegible] సుమంతా! [illegible] కార్యమును [illegible] [illegible] నే నొకసారి [illegible] యున్నది.

సుమం—(తనలో) [illegible] ప్రవేశము [illegible]. [illegible] గాక. (ప్రకాశముగా) దేవా! [illegible].

మంత్రి—సుమంతా! [illegible] ఏమి? ఎన్ని వైభవములున్న నేమి? పాపము, పుళిందునకు సంతానము లేదు కదా!

సుమం—దేవరవారు వినియుండలేదు కాబోలును. మా రాజునకుం గుమారుండు కలండు. ఈ ధన సంవత్సరము [illegible] కుమారుని [illegible] చేస్తురే.

మంత్రి—(ఆశ్చర్యముతో) ఏమి ? కుమారుఁడు కలఁడా ? ఎంతవయసువాఁడు? నే నెన్నఁ డెఱుఁగనే.

సుమం—పదునెనిమిదేండ్ల ప్రాయము కలవాఁడు.

మంత్రి—పదునెనిమిదేండ్లవాఁడా ? పదునెనిమిదేండ్లక్రిందట నేను చందనావతికిఁ బోయినపుడు మీ రాజు సంతానహీనతకు నాకడ విలపించెను. ఇంతలో మీ రాణి సౌదామినీదేవి గర్భిణియై యొక్కసారి నాలుగేండ్లకొడుకును గనెనా యేమి ?

సుమం—దేవా ! ఔరసకుమారుఁడు కాఁడు.

మంత్రి—ఔరసుఁడు కానిచో దత్తుఁడా ? మీరాజు జ్ఞాతులలో దత్తుఁడు కాఁదగిన కుఱ్ఱఁడు లేఁడే ?

సుమం—దత్తుఁడును గాఁడు.

మంత్రి—(నిందాగర్భముగా) ఆట్లయిన మీ రాకుమారుఁ డెట్లు మేఘములలో నుద్భవించెను ? ఆకాశమునుండి యూడిపడెనా ? భూమిలో మొలచెనా ?

సుమం—అర్ధరాత్రమున నరణ్యములో దొరకెను.

మంత్రి—(సాక్షేపముగా) అర్ధరాత్రమున, నరణ్యమున దొరకెనా ? పాపము, మీరాజు కాబోలుఁ బడకటిలోఁ గనిపెట్టుకొని యుండెఁ గాఁబోలు. ఇది నమ్మఁదగిన దనియే చెప్పుచుంటివా ?

సుమం—దేవా ! ఇది సత్యము. మీ సమక్షమున వేఱు పలుకఁ జెల్లునా?

మంత్రి—సత్యమే ? సత్యమే ? బాలకుఁడు దొరకి యెంతకాల మయ్యెను ?

సుమం—పదునాలుగేండ్లయినది.

మంత్రి—(లోనలో) వెనుక నే నాకుఱ్ఱని జంపఁబంపి యెన్నియేండ్లయినదో ? పదునాలుగేండ్లు కాలేదా ? వాఁడు వీఁడయి యుండఁడుగదా ?

ఆ. వె. నమ్మఁదగినబంట్లు నాపంపు మీఱరు
చెల్లియుండు నాఁటి చెనటికుఱ్ఱ
యైన నేమొకాని యనుమాన ముదయించె
నిర్మలప్రకృతుఁడు నెమ్మనమున. 15

(ప్రకాశముగా) సుమంతా ! దొరకినప్పుడా బాలుఁ డెంతవయసువాఁడు ?

సుమం—నాలుగేండ్లవాఁడు.

మంత్రి—(లోనలో) అప్పటికి వాఁడుఁగూడ నంత వయసువాఁడే కాఁడా ? మనసా ! కలవరము నొందకుము. కన్నులఁ బోలినకన్నులు లోకమున నుండకపోవు. (ప్రకాశముగా) సుమంతా ! అప్పుడు బాలుఁ డేస్థితిలో నుండెను ? మీ కెట్లు దొరకెను ?

సుమం—(లోనలో) మారాజునకుఁ గుమారుఁడు దొరకెనని విన్నది మొదలేమో కాని యితఁడు కళవళము నొందుచున్నట్లు కనఁబడుచున్నాఁడు. మొగము వివర్ణమైనది. దీన నే మగునో కదా! (అని ప్రకాశముగా) దేవా! మారాజు వేట ముగించి యారణ్యమున సపరివారంబుగ గుడారముల విడిసియుండ నడిరేయి జాలిఁగొలుపునట్టి చిన్నబిడ్డని యేడుపు వినఁబడియె. అది విని యాయన కాగడాలు వేయించుకొని కూయి వచ్చుచున్న వైపునకుం జని కాగడాల వెలుఁగునకు వెలుఁగొసంగు దేదీప్యమానప్రభలతో, పదివేల సూర్యుల కుత్తరంబైన [illegible] తేజఃప్రకాశముతో, తనమేని నెత్తుటం బొగలుచున్న బాలుని గాంచి యెవఁ డీతఁ డగునో యని పరీక్షింప, మతిలేని బ్రహ్మదేవుఁడు వాని యలౌకిక సౌందర్యాతిశయమునకుఁ దగినట్లు చేసిన యెడమ కాలి యఱకాలి వ్రేలు [illegible] ఖండింపఁబడిన దుర్లాంఛనమున్నది.

మంత్రి—నఱకఁబడినవారి లచ్చట నుండెనా?

సుమం—పరిజనులు వెదకిరి గాని కానఁబడలేదు.

మంత్రి—(లోనలో) ఆదురాత్ములు నా కానవాలుగఁ జూపినవే యవియే కాఁబోలు. నా తలఁచిన పని [illegible] యుండదు. (ప్రకాశముగా) కథ మిక్కిలి చిత్రముగ నుండుటచేఁ [illegible] వినఁగోరుచున్నాఁడను. అనంతర మేమి జరిగినది?

సుమం—దేవా! చిత్తగింపుఁడు. మారాజు సంతానహీనుం డగుటం జేసి ముద్దులు మూటఁగట్టు నమ్మూర్తిఁ గాంచి, పెన్నిధిఁ గన్న పేదవడువున సంతసించి మఱునాఁడు చందనావతికిఁ బోయి [illegible] రప్పించుకొనఁ దలఁచి జ్యోతిష్కులకుఁ జూప నాలక్ష్యమాణ శుభలక్షణంబులఁ బరికించి నాకిట్లనిరి.

ఉ. "అన్నియు రాజచిహ్నములె, యన్నియు మంగళలక్షణంబులే
యన్నియు సుందరాంగములె, యన్నిటిమాటకు నేమి కాని యా
కన్నులకే [illegible] సిరి కాఁపురముండును నీని యింట నీ
చిన్నికుమారుఁ డీశు కృపచే ధరణీశులనెల్ల నేలెడిన్." 16

మంత్రి—(లోనలో) ఈశు కృపచే ధరణీశులనెల్ల నేలునా? ఆయుష్మునిఁ గూర్చి యేఁ దల్లి యాపద్భాబున నే జ్యోతిష్కులు నా కెఱిఁగింపరి కదా—పదీ నీ సాధ్య మెంతవఱకు వచ్చునో చూచెదను. (ప్రకాశముగా) సుమంతా! అనంతర మేమైనది?

సుమం—అనంతరము [illegible] భూపాలుఁడు వానికిఁ జంద్రహాసుఁడని నామకరణముఁ జేసి [illegible] దేవి కిచ్చి పెంచుమని చెప్ప నాఁటనుండి నాఁడే తనయుండుగ [illegible] దక్కి, వానినె యువరాజుం జేసి, యెల్లవిద్యల నేర్పించి పుత్రవిన్యస్త రాజ్యభారుఁడై సుఖంబున నున్నవాఁడు.

మంత్రి—యువరాజు పరిపాలనమున దేశ మెట్లున్నది?

సుమం—ఇట్లున్నది—

ఆ. వె. నడుచు ధర్మ మిప్పుడు నాల్గుపాదములను
నాటకములు పూర్వకాల కథలు
జారచోర భీతి శబ్దావశేషంబు
స్వప్నగతము లీతిబాధ లచట. 17

దేవా! వేరేల? చంద్రహాసుండు జనులచే నిట్లు పరిగణింపఁ బడుచున్నాఁడు.

తే. గీ. అలమునయందు నిల్చిన శూలపాణి
సాధురక్షణ నుండెడు చక్రపాణి
వైభవమ్మున మానవ వజ్రపాణి
ధర్మపరత మధ్యమలోక దండపాణి. 18

మంత్రి—(తనలో) అబ్బా! ఈస్తోత్రము వినఁజాలకున్నాఁడను. ఈవాని పలుకులు నూరు లట్లు నాకుఁ గర్ణకఠోరము లగుచున్నవి. వీని నింకఁ బంపివేయవలయు. (అని ప్రకాశముగా) సుమంతా! సంతోషము కలిగెను నేను సంతసించినాను. తన పుత్త్రిని ప్రజాపరిశేషమునకు నేనును మహానందభరితుఁడ నైతి ననుము. అచిరకాలమున వచ్చి తన యానందమున సగపాలు పంచుకొని యనుభవించు ననుము. నీ వింకఁ జనుము.

సుమం—మహాప్రసాదము. (అని నిష్క్రమించుచున్నాఁడు.)

మంత్రి—(తనలో) ఏమీ? అకుమారుఁ డర్ధరాత్రమున నరణ్యమున లభించెనా? నాలుగైదేండ్ల వయసా? ఆఱవ్రేలు గలుఁడై యుండెనా? కథలను జోలిపాటకథలు లోకమున నుండవచ్చునుగాని యిన్ని సామాన్యలక్షణములు కలుగుట యరిది. నేను తొల్లి ఘాతుకులచేతి కిచ్చి చంపఁబంపిన డింభకుండును గూడ నాలుగైదేండ్ల యీడువాఁడగుట చేతను, నృశంసకులు వాని నగ్గారణ్యమున నంతమునకుఁ గొంపోవుటచేతను, బాలకుం డెగటార్పనందున కానవాలుగ ఘాతుకులు యొకచిన్నవ్రేలు తెచ్చి నాకుఁ జూపుటచేతను ఖండితాంగుళి కానఁబడ లేదని సుమంతుఁడు పలుకుటచేతను, ఋడుతని రూపరేఖావిలాసంబులం బరికించి నాకొక్కతిప్పికు వెట్లు సరికగో చంద్రహాసుని కాంతికలుగూడ నట్టే వచియించుటచేతను, సర్వవిధముల వాఁడే వీఁడయి యుండవచ్చునని తోఁచుచున్నది. నీతిబాహ్యు లగుఘాతుకులచేత నేను వంచింపఁబడి యుండవచ్చును.

తే. గీ. నాలుగు వరాల లంచంబు నాకడఁ గొని
రేయి పసిబిడ్డఁ ద్రుంచక గోయఁదలఁచు

హంతృకులమున నీతుల కాసపడుట
వేఁపకాయలలోఁ దీపు వెదకికొనుట. 19

మఱియు నోరులకై ఘాతఁ జేయువాని చేయి, యది దాల్చుకత్తి, తుల్యగుణవంతములు. ఏమనఁ,

క. ఎవ్వఁడేమి ఘాతఁ దలఁచిన
నవి పనిముట్లై యొనర్చు నాఘాత ; నెఱుఁగ
నవు గద హంతృకరణ
ప్రవృత్తి, మొదలై యుండఁగను కృపాక్రోశనములన్. 20

ఐన నిప్పు డేమాయెను. నాఁటి హంతలు కృపాయుక్తులై వానిని బ్రతికించిన బ్రతికింతురు గాక. జ్యోతిష్కులు గ్రహచారంబులు గణియించి, ఫలంబులు గుణియించి యఖండ భూమండలాధిపత్యము వానికిఁ బ్రాపించు నని శ్రవణముగ వక్కాణించిన వక్కాణింతురు గాక. వారు వక్కాణించుటయే కాదు. బ్రహ్మదేవుండును వాని లలాటభాగంబున విస్పష్టంబుగ నీతఁ డవ్యయకంబుం డని సూచింపఁ దొలఁ దీర్చి వ్రాసిన వ్రాయుఁగాక. నిజముగ నీ చంద్రహాసుండను నాఁటి బుడుతఁడే మునపటుమున విశ్వవిఖ్యాతనుం బోలె నఘటనాఘటనాసమర్థుండై, రాజనీతినైపుణీ త్రుటీకృత శుక్రుండైన యీకుంతలరాజమంత్రి, హంతలకృప వ్యర్థమగునట్లు, జ్యోతిషికుల మాటలు నిష్ఫలము లగునట్లు, బ్రహ్మవ్రాత విపరీత మగునట్లు సమస్యాపాయంబున వానిం దుదముట్టించి తీరును. అతనిని మొగముఁ జూచుటకు నాహృదయము తత్తరపడుచున్నది. ఇప్పుడే మహారాజునొద్దకుఁ బోయి యేదో వంకఁ గల్పించుకొని చందనావతి కరిగెద.

(అప్పుడు కంచుకి ప్రవేశించుచున్నాఁడు.)

కంచు—దేవా! మహారాజుగారు మిమ్ముం జూడఁగోరుచున్నారు.

మంత్రి—(తనలో) రాజాజ్ఞయు నాతలంపును సమకూడినవి. ఇది శుభ నిమిత్తము. (పైకి) ఇదె వచ్చుచున్నాఁడను. (ఇద్దఱు నిష్క్రమించుచున్నారు.)

[అపుడు మందిరమునఁ గుంతలరాజు హేమవర్మయుఁ, గాశ్మీరరాజపురోహితుం డగు దేవశర్మయుఁ బీఠములమీఁదఁ గూర్చుండి ప్రవేశింతురు.]

హేమ—ఆర్యా! దేవశర్మా! కాశ్మీరరాజునకుఁ గుమారు లెందఱు?

దేవ—హేమవర్మమహారాజా! సింహదేవుఁ డొక్కఁడే.

(అప్పుడు కంచుకి ప్రవేశించి)

కంచు—జయము జయము దేవా! మంత్రిగారు దర్శనమునకు వేచుచున్నారు.

హేమ—సత్వరము ప్రవేశపెట్టుము.

కంచు—చిత్తము. (అని నిష్క్రమింప మంత్రి ప్రవేశించును.)

మంత్రి—జయము జయము మహారాజా! (అని శిరమువంచి కూర్చుండును.)

హేమ—భాగురాయణా! ఆహితాగ్ని యగు నీమహాత్ముఁడు కాశ్మీరరాజ పురోహితుఁడు దేవశర్మ. అన్నపురినృపుఁ డగు సింహదేవునకు మన చంపకమాలిని నిమ్మని యడుగ వచ్చె.

మంత్రి—(తనలో) ఆహా! మరల నొక గట్టిపని వచ్చినదిగదా. వచ్చిన నేమి? ఈయంతరాయము లెల్ల నాబుద్ధిసువర్ణము మేలిమిఁ జూపుటకగు గీటురాళ్లు. (ప్రకాశముగా) కుంతల కాశ్మీర కుటుంబముల కలయిక నాకుఁ బరమసంతోషము. ఉభయ జాతకములఁ జూచి ముహూర్త మేర్పఱిచి వెనుకనుండి పంపవచ్చును.

హేమ—అవును. బ్రాహ్మణోత్తమా! సింహదేవుని జాతకము, వాని చిత్తరువు నాకిచ్చి మీరు విజయము చేయుఁడు.

దేవ—చిత్తము. ఇదె జాతకము. ఇదె చిత్తరువు. ఇంక సెలవిండు. (అని నిష్క్రమించుచున్నాఁడు.)

మంత్రి—(తనలో) మంత్రశక్తిచేత నుతికెక్కిన సామ్రాజ్యమును నడపవలెను. (ప్రకాశముగా) దేవా! జాతకమునుఁ జూడనిండు.

హేమ—జ్యోతిషమునందు నీకుఁ గలట్లు నాకుఁ ప్రవేశము లేదు. ఇది నీవు చూడఁ దగినది. (అని యిచ్చును.)

మంత్రి—(చూచుట నభినయించి) మహారాజా! మన మిగుల దైవవశ కదృష్టవంతులము. జాతకముం జూడక వివాహము నిశ్చయించినచోఁ గాల ప్రమాదము సంభవించి యుండును.

హేమ—(ఆశ్చర్యముతో) ఏమి ప్రమాదము జరిగియుండును? జాతక మెట్లున్నది?

మంత్రి—ఏమని మనవి చేయుదును! నన్ను నోరు రాకున్నది. అయినను రాజ భక్తి యీరహస్యమును నాహృదయమున దాగనీయదు. సింహదేవుని జాతకమున నాయుస్థానమునఁ గ్రూరగ్రహ మున్నది. అందుచే నతఁ డల్పాయుష్మంతుఁడు.

హేమ—భాగురాయణా! చాలు. కాశ్మీర రాజసంబంధము చాలు. ఇఁక నా ప్రసంగము తలపెట్టకుము.

తే. గీ. దిసలు వెలిఁగింపఁ గల మహా తేజమున్న
సైఁప నలవి కాని మహా ప్రతాపమున్న

నాయావు కొంతవడు లేని నతఁడు వోవుఁ
జమురులేని దీపమువోలె సత్వరంబ. 22

మంత్రి—(తనలో) జ్యోతిశ్శాస్త్రమా! నీ వడ్డుపడి నాయాపద నిష్పత్తికి గడవం బెట్టితివి. (ప్రకాశముగా) దేవా! ఈ మునిమీఁదం బాలికావివాహవిషయికమైన చింత మీరు మనంబున నుంచుకొనరాదు. ఎట్టివాఁడు కావలయునో తెలిపి సంబంధ నిశ్చయభారము నా తలపై మోపుఁడు.

హేమ—అమాత్యా! ఇదిగోఁ జెప్పుచున్నాఁడ.

ఉ. అల్లునిఁ జెప్పు నా కొకని యందమునందినఁ జంద్రమాను మే
నల్లుని గేలువాని, బల మారసిచూడ విదేహరాజు పె
ద్దల్లునిఁ బోలువానిని, మహారసికత్వమునందుఁ గంసు చి
న్నల్లుని మీఱువాని, సిరి కంబుధియల్లునిఁ గేరువానినిన్. 23

మంత్రి—చిత్తము. (అని తనలో) ఈ లక్షణములన్నియు దాదాపుగ మా మత మునియందుఁ గన్పట్టుచున్నవి గదా.

హేమ—ఇది నీ వతిశీఘ్రముగఁ జేయవలయు. ఇట్లు నేను తొందరపడుటకు రెండు కారణములు కలవు. బాలిక వివాహయోగ్యయగు వయసుం బ్రాపించినది. వసుంధరాపరిపాలనక్లేశ మీముదిమిని మునుపటికన్న దుస్సహముగ నున్నది. ఇది నీ వెఱుంగనిది కాదు.

ఉ. మిడుతలదండు వచ్చిపడి మేయునో పంటలఁ, శత్రుసైన్యముల్
విడిదనునో జగీప, నతివృష్టులు ముంచునొ నేల, క్షామ మే
ర్పడినముగాఁ బ్రజం దుడిచిపెట్టునొ యంచుఁ గిరీటధారణం
బడుపక సేయ మార్గము సుఖింపక వ్యాకుల భాజనంబగున్ 24

అటులున్నను,

చ. చిరముగ నేలినాఁడ మహి సింగపుఁ బీఠము నెక్కి ధారుణీ
శ్వరులరిగాఁపులై కొలువ, సౌఖ్యములన్నియుఁ బొందినాఁడ, నీ
చరమదశ న్దపోవనులఁ జక్రిపదాంబుజచింతనంబునన్
జరుపఁ దలంచినాఁడ దివసంబుల నల్లునికిచ్చి రాజ్యమున్. 25

అందుచేతఁ బుత్రసంతానహీనుండనగు నాకు హిమవంతునకుఁ జంద్రశేఖరుఁడు, క్షీరసాగరునకుఁ బురుషోత్తముండును లభియించినట్లు యుల్లటికముంతు నల్లుఁడు కావలయును. పుత్రసంతానవంతు లెంతయదృష్టవంతులో కదా.

తే. గీ. ప్రాణపదమైన నక్కటా ! యాఁడపిల్ల
పిలిచి యొక్కయ్యచేతిలోఁ బెట్టఁదగిన
యొఁగపుసొమ్మటచేత నా కిపుడు మదినిఁ
గానయ్యెడుఁ గొడుకులు లేని వెలితి. 26

మంత్రి—దేవా ! చంపకమాలినికి మదనునిఁ దెచ్చి కూర్చుమన్నఁ గూర్చి నీమనోరథసిద్ధిఁ జేయుదు. అనపత్యులు విచారింపవలయును గాని యేదో సంతానమున్న వారు పుత్రులులేరని చింతించుట యుచితము కాదు. మీకుఁ గొడుకైనఁ, గూఁతురైనఁ జంపకమాలినియే. అదియును గాక కడుపునంబుట్టిన బిడ్డలు స్త్రీలైనఁ బురుషులైన సమానులే.

తే. గీ. కూఁతు రుదయించి తెచ్చెడు కొఱఁతయేమి
కొడుకు జనియింపఁ గల్గెడు గొప్పయేమి
యుభయులుం గన్నబిడ్డలే. యుదధిఁ బుట్టు
మౌక్తికము, వజ్రము సమూల్యములు గావె. 27

హేమ—పుత్రులు వంశపారంపర్యమును నిల్పి, సత్కర్తలై సద్గతులు గల్గింతురు.

మంత్రి—ఆవిషయమున దౌహిత్రులు పుత్రతుల్యులు. (తనలో) రాజపుత్రికా వివాహప్రసంగమున శ్లేషోక్తిగ మా మదనునిమాట సూచించితినిగదా. వార్ధకముచే దుర్బలమయిన యీయనమనస్సును క్రమమున మదనున కనుకూలముగాఁ ద్రిప్పెద.

[ఒక కంచుకి ప్రవేశించును.]

కంచు—(రాజుతో) దేవా ! సుమంతుఁడు చందనావతికిఁ దిరిగిపోవుట కనుజ్ఞ వేఁడుచున్నాఁడు.

హేమ—పోవచ్చును. అంపిన కానుకల నానందముతో నందుకొంటినని పులిందునితోఁ జెప్పుమనుము.

కంచు—చిత్తము. (అని నిష్క్రమించును.)

మంత్రి—(తనలో) పులిందునిప్రసంగమెత్తి, నాసంకల్పము కొనసాగించుట కిదియే సమయము. (అని ప్రకాశముగా) దేవా! చిత్తగించితిరిగదా, పులిందుఁడు పంపిన వెలలేనికానుకలను.

హేమ—కానుకలకేమి కాని, మన్నెదొరలం గెలిచి యాతఁడు నాకుపకారముఁ జేసెను.

మంత్రి—ఈ విజయమును, మితిలేని యానందమునుఁ జూడ మనసేమొ సామంతు

లము, పులిందుఁడే సార్వభౌముఁడుగా మాత్రీనట్లు కనఁబడుచున్నది. మీకెగాక, నాకుఁ గూడఁ గొన్ని యమూల్యాభరణములయిలుపా పంపెను. మనకంపిన ధనసంచయంబులే యింత మితిమీఱియుండఁ దాను దాఁచుకొనిన యర్థరాసు లెంతగానుండునో, ఇంతకు నూఱుమడుంగులైన నుండవచ్చు. పులిందుఁ డేఁటేఁట, మన కీయవలసిన కప్పము సరిగా నీయలేక యప్పులు చేసి, యెడనెడ నంతఃపురాంగనల నగలు కుదువఁబెట్టి నానాబాధలు పడుచుండువాఁడు. ఇప్పుడు నోరులేని మన్నెమూఁకల దోఁచుకొని తేరఁగాఁదెచ్చిన సొమ్ము మూటం జేసి కావళ్ళతో దేవరవారికిని, మీబంటునకు నాకును గట్నములఁ బంపె. విక్రమము పేరుపెట్టి సలిపిన యీ బందిపోటునకు దేవరవారు తన్ను దండింతురను భయమున మిమ్మును, నన్నును బ్రసన్నులఁ జేసికొనుటకై కన్ను చెదరిపోవునట్లు ధనరాసు లంపె. ఇవి మనకన్నులఁ గప్పుటకిచ్చిన లంచములుగాని కానుకలు కావని నేఁ దలంచెద. అట్లు కాకున్న,

శా. నానాఁటి న్నృపు లప్పసంబులనుప న్నాకంటను నేఁ జూడ నే
డేనాఁ డైన నృపుం డెవండయిన ము న్నికీటిఁ గావళ్ళతో
నానార్త్నము లంపఁగాఁ గలిగెనే, నా మాటటుండంగనీఁ
డేనాఁడైనను గంటిరే కనులతో నిట్టింత మీ రేనియున్. 28

అన్నపాలుని దివాణంబున మాణిక్యంబులు మంచిబొగ్గులట్లు, రవ్వలు గవ్వలట్లు, కెంపులు పెంకులట్లు వ్యవహరింపఁ బడుచున్నవని తోఁచుచున్నది.

తే. గీ. ఎన్ని ప్రాణము లీడ్చెనో, యెన్ని యిండ్లు
కూలఁ ద్రోసెనో, యెన్నాళ్ళు కొల్లఁగొనెనో
ఎన్ని వంశము లార్చెనో యీ పిడుగట!
ఎన్ని సేయునొ యీ సిరి యెట్లు గాంచు. 29

పాప మనాగరికులైన యీ కొండకాఁపు లెంత చిత్తక్షోభము నొందిరో, దిక్కుమాలి యెంతవిలపించిరో, యెవ్వఁ డెఱుఁగును. సార్వభౌములయిన దేవరవా రుపేక్షింప వారు పిల్లికిం జిక్కినచిలుకలభాతి పులిందుని దురాశాపాశమునఁ గబళంబులైరి. అన్యాయార్జితములయిన యీధనములను నానందముతో నందుకొంటినని పులిందునకు సుమంతుని ముఖమున మీరంపిన సందేశము నాకెంతయుఁ గష్టముగ నున్నది. ఇందుకు దేవర నన్ను క్షమించుఁగాక.

తే. గీ. మనకు నంపిన యీ మణుల్ మణులు గావు
బోయదొరల క్రొన్నెత్తురుబొట్లు గాని

నస్రుతసుంబంపు బంగారు నాణెములును
నాణెములుగావు ప్రజల ప్రాణములుగాని. 30

మఱియు,

క. ఈ ధనములు నరకమునకు
సాధనములు నైటభారి చరణాబ్జయుగా
రాధనములు గావించెదు
సాధులు మనబోంట్లు ముట్టఁజన దీధనముల్. 31

నాకుఁ బుళిందుఁడు సుమంతునిచేతఁ బంపిన మణిహారాద్యుపాయనంబుల నేను దాల్పను. దేవరవారి ధనాగారమునఁ జేర్చెద. పాపకార్యార్జితంబులగు విత్తములు విషంబులుంబోలె ననుభోక్తలం జెఱుచు.

హేమ—భాగురాయణా! పుళిందరాజు మన్నెదొరలయెడ నేయు శౌర్యమధర్మమూలకమైనదా? అది మన కుపకారము కాదా?

మంత్రి—దేవా! అది శౌర్యమనుట కూరల నవమానించుట. చూడుఁడు.

తే. గీ. దేవగలవని గర్వించి లావుజేసి
యవనిపతులను గిల్లి కయ్యములు దెచ్చి
పోరి, తద్రాజ్యసంపద లప్పడికి గొనుట
చౌర్యమగుఁ గ్రౌర్యమగుఁ గాని శౌర్య మగునె. 32

హేమ—అట్లయినఁ జక్రవర్తుఁడు చేసినదోసముల నిరూపింపుము.

మంత్రి—అవధరింతురుగాక! సార్వభౌములగు దేవరవారి యాజ్ఞ బడయకయె యీ కరదాఁపగు తాను, తన వలె నరిగాఁపులగు మన్నెదొరలను నిష్కారణంబుగ, నిర్ధయుంబుగ దండించి వారి దేశములు గొల్లగొనుట మీయనుజ్ఞఁ గొనక స్వతన్త్రించి కార్యముఁ జేసికొనుట. చంద్రహాసుఁడను కొడుకు నీతఁడు పెంచుకొని పదునాలుగేండ్లయిన నామాట యింతకుఁ మీ చెవిని బడినదా? అతఁ డెంతకైన సాహసికుఁడే. కానిచో నట్లూరకుండునా?

శా. ప్రీతి న్నాకతఁగింపఁడయ్యె సర నాపేరేమి యూరేమి ని
న్నాత్మస్థానము మీ దివాణముగదా మన్నించి తాఁ జెప్పెనే,
మీతో నేమియు, నేల చెప్పు? కడిమి న్మన్నంటి వాఁ డుండఁగా
నీ తాటోటులు భక్తిలతాణములోనే మీయెడ న్భూవరా! 33

వచ్చినంతకలగన్నప్పుడు పెండలకడ మేలుకొనవలయు నన్నట్లు పుళిందుని విషయమున ఘన హేమతి యుండరాదు. ఏమనిన,

తే. గీ. నేఁడు సామంతనృపులను నిగ్రహించె
నెల్లి మనమీఁదఁ జేకే యాతఁ డేర్పినచ్చుఁ
గట్టకొన మాయఁగాల్చిన కొంపిరుసుక
క్రమముగా మండి నంకొన్నఁ గాల్పకున్న. 34

త్రాచుఁబాముపిల్లను, రాజపుత్త్రునిఁ దల యెత్తనీయరాదు. నాపలుకులు కొండెములు కావుసుఁడీ. ఏలయన, పుత్త్రుఁడు సౌతు మిత్త్రుఁడు కాని శత్రుఁడు కాఁడు. మిత్త్రుని తలపై నేరములు మోపుట పాడియగునా యనిన కవా, రాజభక్తిముందట మైత్రి నిలువనేరదుగదా. రాజభక్తిలేని మనసు మాయి. రాజభక్తిహీనుఁడగు మనుష్యుఁడు రాక్షసుఁడు. రాజు ధాత్రి నవతరించిన దేవుఁడు. రాజు సాక్షాత్తైన ధర్మము. ఆ రాజులలో మీరు—మీ యడుగుట స్తోత్రము చేయవలసినదని కాని—రఘు, దిలీప రంతిదేవ, హరిశ్చంద్రప్రముఖ పూర్వరాజుల బోలించి యేలెడు ధర్మమూర్తులు. ఎవని కైన కాని మీ యెడలఁ గృతఘ్నుఁ డగుట నాకు మనసు పుట్టదు. దేవా! నా నిశ్చయము వినుఁడీ.

శా. ఏద్రోహంబయినన్ సహించఁదగుఁగా నెంతే కృపాదృష్టి రా
జద్రోహంబును మాత్ర మెన్నఁడును నే సైరింపఁగా జాల. స్వా
మిద్రోహంబునఁ బోలు పాతకము భూమిం గాన. మేధావ్రతుల్
స్వప్రాణ, స్వాత్మీయ ప్రాణంబులనౌ మాన్యుల్ మాబోఁట్లకున్. 35

రాజు—నీ యుక్తులన్నియు వినివినిఁ వచ్చితిని. కర్తవ్య ముపదేశింపుము.

మంత్రి—మీ రెల్ల నగునేని నేను జలనాకమునకుఁ బోయి స్థితిగతుల న్వయముగఁ జూచి కర్తవ్యము నివేదించెద.

రాజు—సరే. అట్లుచేయుము. నీవు వచ్చుకొఱకు మాకడ నందనునిఁ గారాగృ నిర్బంధమునకు నిల్పుము. (అని రాజు నిష్క్రమించును.)

మంత్రి—(తనలో) అమ్మయ్య! ఇప్పటికిఁ గప్రయత్నమునఁ గృతకృత్యుఁడనైతిని.

తే. గీ. మాయమార్గంబు లనియెడు మర్మముననఁ
బాయనఁ గారాబిలంబులఁ బోసినాఁడ
నోయదృష్టమేఘమ! యుల్లె నంబెడిపుచనత
కురియఁగదె సహాయవృష్టిఁ గోర్కె పండ. 35

పరమేశ్వర ప్రభావమే యుతివృత్తముగాఁగల జగన్నాటకమునందు నేనుఁ గథానాయకుఁడుగా నాపేఁదలఁచిన యంతర్నాటకమునందుఁ బ్రథమాంకము ముగిసినది. ఇంక ద్వితీయాంకమునందుఁ బ్రవేశించుటకు నేను నిష్క్రమింపవచ్చును.

——— (అని నిష్క్రమించుచున్నాఁడు.)

చతురచంద్రహాసము.

ద్వితీయాంకము.

—:(O):—

[అంతట మందరుఁ డను సేవకుఁడు ప్రవేశించుచున్నాఁడు.]

మంద—(తనలో) తే. గీ. ఏయవేళ నిరంతరమునుఁ బాఱుచుండు
గాలివోలె నెల్లప్పుడుఁ గదలుచుండు
ధరణిరీతి దెబ్బలనుఁ దిరుగుచుండు
క్షణము విశ్రాంతి నెఱుఁగఁడు గాన భటుండు.

నూతిలో చేప యీదినట్లు యజమానుని మనస్సులో, సేవకులనిమిత్తము పను లెతెఱఁగక యూరకుచునే యుండును. సేవకులు, నోరు జ్ఞానముఁగలమనుష్యులయ్యు నెద్దులు మొదలగు జంతువులట్లె, భారమని వగవక, నొప్పియని మొఱపెట్టక సేవ సేయవలయును. ఎవరిఁ గొలిచినైన సుఖము వడయవచ్చునుగాని దుష్టబుద్ధి యను సార్థక నామ మొందిన యీ భాగురాయణ మంత్రిని మెప్పించుట కష్టము. క్షణముక్రిందట నన్నుఁ బిలిచి, దేవమిహిరుఁడను తన జోస్యునిఁ బిలువుమని యానతిచ్చె. ఆయనం బిలిచి వచ్చినతోడనే సేనాపతియగు నుగ్రసేనునిం బిలువుమనియె. అతని నంపిన పిదపఁ దనకూఁతు పరిచారికయగు కాంచనమాలం దోడ్కొని రమ్మనియె. ఆమె యెందున్నదో వెదకి తీసికొనిపోవలయు. అందఱు మనుష్యులవంటి కరచరణములేగాని నావి యినుపచేతులు నినుప కాళ్ళుం గావుకదా. అందుచే నా యలసట తీఱువఱకు నొక్క నిముస మీ చెట్టుక్రిందఁ గూర్చుండి, పిదపఁ గాంచనమాలం బిలువఁబోయెద. (అని చతికిలఁబడి ముందుకుఁ జూచి) అమ్మయ్య! నా యదృష్టము మంచిది. కొంతసేపు నాకు వినోదముగాఁ బ్రొద్దు జరుగుటకు నా తోడిసేవకుఁడగు శౌనకుఁ డిటువచ్చుచున్నాఁడు.

[అంతట శౌనకుఁడు ప్రవేశించుచున్నాఁడు.]

శౌన—(తనలో) హరిహరీ! నా పాపకర్మ మేమోకాని యెన్ని దానములిచ్చిన నెన్ని శాంతులుచేసిన నా గ్రహచారస్థితి బాగుపడినది కాదుగదా. గొప్ప జోస్యుల

వద్దకు నన్నుఁ దీసికొనిపోయి నాకుఁగల క్లేశలఁ దొలఁగించునట్టి పుణ్యాత్ముఁ డెవఁ డయినఁ గలఁడా ? దీనికై నే నెవ్వరి నాశ్రయింతు. (అని నలుదెసలఁ జూచి) ఇదిగో మా మందరుఁడు కొండముచ్చులాగున నిచ్చటనే కూర్చున్నాఁడు. ఈతని నాలోచన మడిగెద. (అని వానికడకుఁ బోవుచున్నాఁడు.)

మంద—శౌనకా ! నీవేదో యాలోచించుచున్నట్లున్నావే?

శౌన—మందరా ! నాతండ్రీ ! నాగ్రహచారస్థితి బొత్తిగ బాగుండలేదు. ఉదయమున లేచినది మొదలు రాత్రి పండుకొనువఱకు యజమానునిచేతఁ దల వాఁచునట్లు చీవాట్లేకద. మాటిమాటికిఁ బొగస్తాట్లేకద. ప్రతినిముసము దౌడ పగులునట్లు చెంపకాయలేకద. అనుక్షణము తల చిల్లిపడునట్లు మొట్టికాయలేకద. ఈ యుపద్రవములు మాన్పుకొనుటకు నట్టి గ్రహశాంతిఁ జేయవలయును. అది చేయింపఁగల గొప్ప జోస్యు నెవనినైన నాకుఁ జూపఁగలవా ? నీ విమ్మన్నంత డబ్బొప్పొసప్పొ చేసి యా యనకు సమర్పించుకొనియెద.

మంద—ఎవనినో జోస్యుఁ డెందుకు ? నేనును జ్యోతిశ్శాస్త్రములోఁ గొంచెము వేలు పెట్టినవాఁడనే. నీకుఁ గావలసినవి నేనే చెప్పఁగలను. ఏ నడిగెదవో యడుగుము.

శౌన—ఇదిగో నడుగుచున్నాఁడను. నాజాతకమునుఁ జూచి, యోగములు, గ్రహచారములు, రాసులు, దశలు, ఫలములు, గ్రహశాంతివిధానములుఁ జెప్పవలయును.

మంద—జాతకము చూడనక్కఱలేదు. నీజన్మనక్షత్రముఁ జెప్పినం జాలును. దానింబట్టియే చెప్పవచ్చును.

శౌన—నాజన్మనక్షత్రము ధనిష్ఠ.

మంద—ఓహో ! ధనిష్ఠా పంచకములోఁ బుట్టితివా ? సరే. జాతకప్రభావము వినుము. నీకు శాశ్వతమైన యోగము మంత్రిగారి నియోగము. తప్పుచేసినప్పుడు దండప్రయోగము. జీతము నెలనెలఁ గోయుటచేత నప్పుడప్పుడు ధనవియోగము. తక్కిన యోగములవయోగములే. నీగ్రహములు మంత్రిగారి యాగ్రహములు, నిగ్రహములు. అనుగ్రహములు సున్న. నీ రాశి పూటపూటకుఁ బెద్ద కుంభరాశి. దానిలోఁ దఱచుగ మీనరాశి చేరుచుండును. దశలు దుర్దశలు. అవస్థలు దురవస్థలు. ఫలములు నిష్ఫలములు. నీజాతకమునందలి కోణములు చీఁకటి కోణములు. నీ జాతకచక్రము మనసులో వేసికొనిచూడఁగా బండిచక్రముగనే యున్నది.

శౌన—ఔరా! ఎంత సరిగాఁ జెప్పితివిరా. ప్రస్తుతము నా జాతకము నీవు చెప్పినట్లే మిక్కిలి పాడుగా నున్నది. జ్యోతిశ్శాస్త్రములో నీవెంత గొప్పవాఁడవురా! ఇంతవాఁడవని యెన్నఁడెఱుఁగనే. ఇదివఱకెందఱో జోస్యులు నాగ్రహచారములఁ జెప్పిరికాని యింతచక్కగాఁ జెప్పినవారు లేరు. ఒక జోస్యుఁడు నాకు శని చాలఁడన్నాఁడు. ఏలినాటిశని యఁట. ఇప్పుడు నాకు శని యెన్నింట నున్నాఁడు?

మంద—ఎన్నింట ననసేల? అన్నింట నున్నాఁడు. ఆ జోస్యుఁడు నీకిప్పుడున్న శని చాలఁడన్నాఁడా? ఇంక నెట్టి శని కావలయునా? నీకన్న నెవ్వరికెక్కువగా నున్నాఁడు శని? నీది యేలినాటిశని కాదు. ఆలినోటిశని; బిడ్డలనోటిశని. ఏమన, నింటనున్న బియ్యము, కందులు మొదలగునవి కస్తుఁగ నీయాలుబిడ్డలు తిన కుండ గ్రహచారములు చెప్ప టక్కరిబ్రాహ్మణుని యొద్దికిఁ బోయుచుందువు.

శౌన—బ్రాహ్మణుల కిచ్చినదానములు వ్యర్థముగాఁబోవు. ఎప్పటికైన గ్రహములు చక్కఁబడును. నీ ప్రల్లదపుమాటల కేమిగాని, నాజాతకము నాలుగైదేండ్లలో యోగించుననియు, నాకు వాహనప్రాప్తి గలుగుననియు నొకజోస్యుఁడు చెప్పినాఁడు. అది నిజమేమో చూడ.

మంద—అట్లుచెప్పిన జోస్యునకు నీ వేమిచ్చితివి?

శౌన—నా వెండికడియము లమ్మి యొకవరహా సొమ్మాయనచేతిలోఁ బెట్టితిని.

మంద—అయ్యో! నిష్కారణముగా సొమ్ము పాడుచేసితివి. సొమ్ము పుచ్చుకొనకుండ నీ మాట నేనే చెప్పియుందును. ఏది యబద్ధమైనఁగావచ్చునుగాని యీమాట యబద్ధము కాదు. నీకిప్పు డెబ్బదియైదేండ్లున్నవికదా. ఇఁక నాలుగైదేండ్లలో నీకు వాహనయోగము పట్టవచ్చును. ఏకాకట్టెపల్లకిలో నిన్నుఁ బండుకొనఁబెట్టి మే మందఱము "హరోం, హరోం" అని మోసికొనిపోవుదుము. అప్పుడీ యూరికి దక్షిణమున రెండుపుట్లకట్టెలతో నొక్క వెలుఁగు వెలుఁగుదువు. నీ కాయోగము పట్టినా యిఁక మంత్రిగారికి నీదర్శనమే కాదు. ఒకరికొలువు నీవు చేయనక్కఱలేదు.

శౌన—చదువుకొన్న వాళ్ళకున్న తెగులేమి. సరిగాఁ జెప్పక యడ్డదిడ్డముగాను వేళాకోళముగాను మాటలాడెదరు. నీ యెగతాళి క్షణముకట్టిపెట్టి నాకు శని యెప్పుడు విడుగడయయిపోవునో చెప్పు.

మంద—నీ కొంపకు నీవే శని. నీ శని నీతోనే పోవును.

శౌన—ఛీ! ఇఁక నీతో మాటలాడఁగూడదు. మొదట తిన్నఁగఁ జెప్పితివికాని యిప్పు డెగతాళి మొదలుపెట్టితివి. (అని పోఁబోవును.)

మంద—(చేయిపట్టుకొని యాఁపి) తాతా! నేనొక్కమాట చెప్పెద వినుము.

స్వప్న, శకున, సాముద్రిక, జ్యోతిశ్శాస్త్రములు బూటకములు. బ్రాహ్మణులకు బ్రతుకుఁ దెరువులు. బాపనవాండ్రీ శాస్త్రముల యాధారమున మూర్ఖుల బెల్లించుకొని డబ్బు లాగుచుందురు. వసిష్ఠునికన్న గొప్పజ్యోస్యుఁ డెవఁడు? శ్రీరామపట్టాభిషేకమున కాయన పెట్టిన ముహూర్త మెంత చక్కఁగా యోగించినదో యెఱుఁగవా? ఇట్టి వనేకములు కలవు. కావున జోస్యుల మాటనమ్మి చెడక, యున్న డబ్బు నీయాలుబిడ్డలకే పెట్టికొనుము. నీ పొరపాటులకు నీ తెలివితక్కువయే కారణము కాని గ్రహచారము కాదు. అప్పుడప్పుడు మిడతంభొట్లు శకునములవలె జోస్యుల పలుకులు కొన్ని చెప్పినట్లు జరుగును. వానిం బట్టి మనము మోసపోఁగూడదు.

శౌన—ఓరి నాస్తికుఁడా! నీ చదువు తగులఁబెట్ట. ఇదియా నీ చదువు? రాజుగారికి, మంత్రిగారికి జ్యోతిశ్శాస్త్రమం దెంతో నమ్మకము. వారికంటెను గొప్పవాఁడవా? అందుకే మిడిమిడిజ్ఞానము పనికిరాదందురు. బ్రాహ్మణులమాట లబద్ధములైనచో వారు చెప్పినట్లు గ్రహణము లేల పట్టుచున్నవి? తెలియనివాఁడవు తెలియనట్లుండక యీ ప్రగల్భము లెందుకురా? పార్వతీశాపమున నెప్పుడైన నొకటి రెండు సంగతులు, చెప్పినట్లు జరుగకపోవచ్చునుగాని శాస్త్రమే యబద్ధమా? ఛీ! పశువా! నీ మొగము చూడఁగూడదు. శాస్త్రమును, బ్రాహ్మణులను దూషించినందుకు నీపాపము నిన్నే కొట్టును. (అని కోపగించి పోవుచున్నాఁడు.)

మంచి—(తనలో) ఆహాహా! మూర్ఖులఁ బ్రబోధింపఁ బ్రయత్నించుట యిసుక జక్కెరఁ జేయఁ బ్రయత్నించుట. మంత్రిగారికి జ్యోతిశ్శాస్త్రమునందు నమ్మకమెందు. నే నిట్లు పలికితినని యీ నిర్భాగ్యుఁ డాయనతోఁ జెప్పినా, నా కొలువు పడిపోవును. నే నెదుట నున్నప్పుడు శౌనకుఁడు సాహసించి మంత్రిగారితో నామీఁదఁ గొండెములు చెప్పలేఁడు. అందుచేత నే నిప్పుడే పోయి కాంచనమాలం బిలిచి, మంత్రిసన్నిధినుండెద. (అని నిష్క్రమించుచున్నాఁడు.)

ఇది విష్కంభము.

రంగము:—మంత్రిమందిరములో నొకగది.

[అప్పుడు మంత్రి ప్రవేశించుచున్నాఁడు]

మంత్రి—(తనలో) ఆహాహా! అనృతమహత్త్వ మెవ్వఁడు కొనియాడఁగలఁడు.

చ. అనితరలంఘ్యమైన విపదంబుధి దాఁటఁగ నావ యేది, భీ
జనసమునందు ఖడ్గకవచం బెది, మిత్ర మదేది సేదకున్

ధనికిఁ, గృపాణికన్న నిశితంబగు నాయుధమేది శత్రుసా
ధనముల యందు, నట్టిసునృతంబునకున్ బదివేల దండముల్.

ఏదానికై మంత్రులు మొదలగు లౌకికుల మనస్సులు వాసభవనంబులో, యేదానికి వణిజుల నాలుకలు స్వేచ్ఛగా గమనాగమనముల కనుకూలంబగు రాచబాటలో, యెయ్యది రాజులకు బలంబులనెల్ల మించిన మూలబలంబో, యెయ్యది రాజనీతికిఁ బ్రాణమో, యెయ్యది ఖడ్గాది సాధనంబులుఁ జాలెను, నారాయణాది మహాస్త్రంబులుం జాలెను స్థలకాల పరిజ్ఞానముఁ గలిగి ప్రయోగించువాని కౌశలంబునఁబట్టి యమోఘమై విజయంబు సంఘటించునో, యేదాని ప్రయోగనిధానంబునం గుశలత లేమి హరిశ్చంద్రునకుఁ జండాలసేవయు, బలికిఁ బ్రియతపస్సామ్రాజ్యభ్రష్టతయు, దశకంఠునకుఁ గాలచక్రంబును సంభవించెనో, యెద్దానియందుఁ బ్రయోగ నైపుణ్యము కొదువుటచే యుధిష్ఠిరునకు ద్రోణాచార్య మరణ మూలకంబుగను శ్రీకృష్ణునకు హంస డిభిక వినాశన మూలకంబుగను మనోరథసిద్ధి చేకూరెనో, యట్టి యసత్యము జగద్వంద్యమై, ఫల ప్రదాయకమై వర్ధిల్లుఁగాక! ఇతర దేవతలుపాసించువారికి వరములీయవచ్చు. మానవచ్చు. కాని యన్నత దేవత సమర్థముగా నుపాసింపఁబడునేని వరము ప్రసాదింపక పోదు. యథావిధిగా సేవింపనేరని వారి నీ దేవత యెదురు తిరిగి, నెత్తిన వంచి నొంచుచున్నను. చిన్ననాఁటనుండియు నాకుఁ దోడునీడయై యుండి యిప్పటికిని కలశస్థితిగాను మొలంగుచుఁ గార్యసిద్ధిఁ జేయుచున్న దీ దేవతయేకదా. నేఁడు నా వాక్కునిలిచి ప్రతిపాదునిపైఁ గుంతలేంద్రున కాగ్రహంబుఁ దెప్పించి చందనావతీపుర ప్రయాణమునకు నాకు రాజానుజ్ఞ నిప్పించిన నీ దేవతయేకదా. ఓ జగదుపకారిణి! ఓ జగన్మోహిని! ఓ యాపద్బాంధవి! ఓ విశ్వవ్యాపిని!

చ. మనుజులు సత్యమే యని భ్రమంపడ మోహానమైనమార్గ దా
ల్చి, నరుని నాల్కకున్ స్వాటు సేయక బ్రాంతులు నోటిఁ దివ్యమై
ధనములు గూర్చు, సౌఖ్యములఁ దార్చు, విపత్తు హరింప నేర్చునో
యనృతమ! నీవు చేసెడి సహాయము తెల్లియఁ జేయ తేఁగుఁ గా. 2

నీవు సర్వదా మాకు జయము నొనఁగూర్తువుగాక!

[అప్పుడు మందరుఁడు ప్రవేశించుచున్నాఁడు.]

మంద—జయము జయము దేవా! ద్వారాగ్రము దేవమిహిరులవారు వచ్చినారు.

మంత్రి—శీఘ్రముగను వారిని దోడ్కొనిరమ్ము.

మంద—చిత్తము (అని పోయి తోడ్కొని వచ్చి) స్వామీ! వీరె వచ్చినారు.

మంత్రి—ఆర్యా! ప్రణామము చేయుచున్నాఁడను. ఆ పీఠ మలంకరింపుఁడు. మందరా! ద్వారముకడ నుండుము.

మంత్రి—చిత్తము. (అని నిష్క్రమించును)

దేవ—మనోరథసిద్ధిరస్తు! (అని [illegible])

మంత్రి—ఆర్యా! [illegible] జాతక మనుసారముగ కుదిరినదా!

దేవ—ఆహా! నిక్కముగా కుదిరినది. మీరు సంకల్పసిద్ధులు.

మంత్రి—దైవజ్ఞసార్వభౌమా! ఇది మీ హస్తలాఘవసిద్ధి గాని నాసంకల్పసిద్ధి కాదు. ఎట్లన [illegible] స్వర్ణకారుడు [illegible] మహావ్యాఘ్రాది [illegible] వచ్చిక [illegible] చూచి తన చెప్పిన [illegible], తన నిలిపినచోట నిలుచునట్లు చేయు విధమున [illegible] ముహూర్త [illegible] గ్రహములను [illegible] మీ నిలిపిన నెలవుల నుండునట్లు, మీ చెప్పిన ఫలము [illegible] నట్లు చేయుదురు. మఱియును,

తే. గీ. [illegible] ఫలముల [illegible]
[illegible]
[illegible] తో [illegible]
[illegible] 3

[illegible] కాన్నా [illegible]. ఏదీ యిటు తెండు!

దేవ—[illegible] మీ [illegible] జాతకము. అది [illegible] ముఖ సంవత్సరా [illegible] బహుళ [illegible] దేశ [illegible] ఉదయమున బుధవారము నక్షత్ర ద్వితీయ చరణ యుక్త [illegible] లగ్నమునం [illegible]. ఈ జాతక ఫలములు సామాన్యములు.

మంత్రి—[illegible] జాతకము [illegible]. [illegible] జాతకమును జూచ వలతు.

దేవ—ఇదె మీ [illegible] నేను సృష్టించిన [illegible] జాతకము. దీనింబట్టి మదనుని జన్మము శ్రీముఖ సంవత్సర [illegible] బహుళ పంచమీ శుక్రవారము మధ్యాహ్న సమయమున [illegible] నక్షత్ర [illegible] చరణ యుక్త కర్కాటక లగ్నమందు.

మంత్రి—[illegible] ఫలములు చెప్పుడు. ఫలములు చెప్పుడు.

దేవ—చెప్పుచున్నాడను వినుడు. ఈ జాతకమునందు నాల్గుగ్రహములుచ్చస్థితి [illegible]. కేంద్ర [illegible], [illegible], బృహస్పతి సంబంధములున్నవి. ధన [illegible] పతులకు [illegible]. ఈ ఫలములన్నియు [illegible] వే. ఈ జాతకుని కఖండ భూమండలాధిపత్యము [illegible] సార్వభౌముం డగును.

మంత్రి—ధన్యోస్మి! ధన్యోస్మి! ఆర్యా! జాతక మెంత నేర్పుతో మార్చితిరయ్యా!

దేవ—అమాత్యశిరోమణీ! నాకిదేమి ప్రథమప్రయత్నము కాదు. నాచేయి జాతకములమార్పుటయందు దారితేఱినదే. నాడు మీ [illegible], ప్రథమకళత్ర వియోగమైనపు డేఁబది యేండ్లు దాటినందున దనకుఁ బడుచుకన్యనిచ్చి యెవ్వరు పెండ్లిచేయుటకును

భయంబున ముప్పదిరెండేండ్ల వయసుండునట్లు తనజాతకమును మార్పుమని నన్నుఁ బ్రార్థింప నే నవలీలగా నట్లు వ్రాసియిచ్చితిని. ఇప్పుడున్న మీపినతల్లినే వ్రాసిన జాతకమునుఁబట్టి పెండ్లిసేయఁబడినదియే. పాప మాయన వివాహానంతరము కొద్దికాలములోనే స్వర్గస్థుఁడయినను మృతినొందు వఱకు నాయందుఁ బుత్త్రప్రేమ గలిగియుండెను.

మంత్రి—అవును. వినియుంటిని. అందుచేతనే నాతనయుని జాతకము మార్పుమని మిమ్ముఁ బ్రార్థించితిని. మీవంశమునకును మాకుటుంబమునకును సంబంధము నిన్నటిదా! నేఁటిదా? మాపితృపితామహులకు మీ పితృపితామహు లాప్తులై, మిత్త్రులై సర్వకార్యములం దోడ్పడుచు వచ్చిరి. ఎంతెంత రహస్యములు మీ పెద్దల చెవులం బడినవి కడుపులలో జీర్ణములగుచు వచ్చనే కాని వెలికివచ్చి యెఱుంగవు. ఆహా! రహస్యములు వెలిపుచ్చుట మీ యింటనంటలేదుగదా. అట్టిసుగుణసంపదగల వేదస్వరూపుల కులదీపకులగు మిమ్ము మఱియొక యర్థముఁ బ్రార్థించెద. ఈపనికి నాకొనర్చినమేలునకే నామేనిచర్మము గోసి యిచ్చినను మీఋణము తీఱదు.

దేవ—దేవా! నన్నింత పొగడవలయునా? నన్నుఁ బోషించుభారము మీది. మీపనుపులు శిరసావహించిచేయువిధి నాది.

మంత్రి—ఆర్యా! అవధరింపుఁడు. మన మహారాజుగారికి నిజతపఃఫలమని చెప్పఁదగిన పుత్త్రిక చంపకమాలిని కలదుగదా. జనకుఁ డామెనిమిత్తము ననుకూలవరుని వెదకుచు రాజకుమారుల జాతకములన్నియుఁ బరీక్షింప నుద్యుక్తుఁ డయియున్నాఁడు. ఆస్థానదైవజ్ఞులగుటంజేసి, మహారాజుగారు జాతకపరీక్షయందు మిమ్మే నియోగింతురు. అప్పుడే సందర్భముననో యిప్పుడు మీరు నిర్మించిన మా మదనుని క్రొత్తజాతకమును మహారాజుగారికిఁ జూపి గ్రహముల యుచ్చస్థితియు, జాతకప్రభావంబును వేయి నోళ్లం బొగడి, యిన్ని యుత్కృష్టగ్రహములు మఱియొక జాతకమునఁ గూడియుండుట యరిదియని నొక్కి వక్కాణించి, యాయనమనసు విఱిచి యావిభుండు తనముద్దు కూఁతు నా పుత్త్రునకిచ్చునట్లు, రాజ్యంబు నావంశంబున నిలుచునట్లు, మీరువ్రాసిన జాతకము సఫలమగునట్లు, కడుచమత్కృతితో, బుద్ధిసూక్ష్మతతోఁ సమయమెఱిఁగి చేయవలయు. ఈ మహోపకారమునకుఁ బ్రత్యుపకారము చేయఁగలనని గర్వోక్తులు పలుకఁజాలను గాని నా సలుపఁ దలఁచిన దించుక వినుఁడు. మహారాజుగారిచేత, రాఁబోవు సూర్యగ్రహణమునాఁడు మూఁడగ్రహారములు పుత్త్రపౌత్త్రపారంపర్యము జరగునట్లు మీకిప్పించెద. మీకుత్తు ధనము కుప్పవోసి నే నిచ్చెద. ఇఁక గుఱ్ఱములు పల్లకులు కావలసినన్ని కదా. పరోపకారపరాయణులగు మీరు కార్యసంఘటనమునం దెట్టి బహుమానముల కాసపడరని నే నెఱుంగుదును, మాకుటుంబముమీఁదనున్న యభిమానముచేతనే మీరు చేయుదురు. వేయు చెప్పనేల. కార్యభార మిఁక మీది.

దేవ—అమాత్యమణీ ! నీ సంకల్పము నిశ్చయముగా నెఱవేఱినదని నమ్ముము. గుణవంతుఁడగు నీ కుమారునిఁగూర్చి యొకఁడు ప్రశంసింప వలయునా?

చ. మదనుఁడు, రూపరేఖ మహిమంబున నాకృతిఁ దాల్చివచ్చెన
మ్మదనుఁడు, తేజమందు నసమానుఁడు, సౌభాగ్యత నద్వితీయుఁడౌఁ,
జనుల పొఁడిమిం దలఁప క్ష్మాస్థలిపై మగరూపుఁ గొన్న శా
రదగద, వాని కేమిటి కా యంత నృపాలుని యల్లుఁడౌటకున్. 4

మంత్రి—నాకొడుకగుటయే కొఱంత. దూరపుఁ గొండలు నునుపన్న ట్లితరరాజనందనులు సౌభాగ్యులట్లు కనపడుదురు.

దేవ—సరే. నా ప్రయత్నములవలన దగ్గఱకొండలే నునుపులగుఁ గాక! ఇఁక నాకు సెలవొసంగుఁడు. (అని లేచుచున్నాఁడు)

మంత్రి—చిత్తము. ఇది మీ కార్యము గాని నా కార్యము గాదు.

దేవ—(నిష్క్రమించుచున్నాఁడు.)

మంత్రి—(తనలో) నే నిందనాఁటికిఁ బోవులోపలఁ జేయఁదలఁపెట్టిన కార్యములలో నొకటి యైనదికదా. తక్కినవికూడ నిట్లే నెఱవేఱునా! ఏల నెఱవేఱకుండును. సామ్యకర్తృత్వ మున్న మనుష్యులు ప్రపంచమునం దున్నంతకాలము కార్యసాధనము చేతిలోనిదే. పరమనిష్ఠాగరిష్ఠుఁడని, వేదాంతియని పేరువడిన యీ బ్రాహ్మణునిచేత నా కార్యమును, మైత్రి, విశ్వాసము మున్నగునవి చేయింపఁగలనో లేనో చెప్పలేను గాని, మూడగ్రహారములు తప్పక చేయించితీరునని ధైర్యముతోఁ జెప్పఁగలను. ఏలయన,

తే. గీ. ఆత్మశుద్ధిమహాగ్నికి నంబుదంబు
విమలనిత్యమధూజమునకు వేరుపుత్తు
ఆస యనియెడు బెబ్బులి కామిషంబు
లంచ మది ఘటింపని పనుల్లలుగ వెందు.

అదియునుఁ గాక,

క. మంచితనంబులు నీతులు
నంచిత వేదాంతబోధ లాచారంబుల్
కాంచనరాశియు, రూకల
సంచులు కంటఁబడువఱకె జనులకు నిలుచున్

మందరుఁడు—(ప్రవేశించి) దేవా! ఉగ్రసేనులు దయచేసినారు.

మంత్రి—(చూచి) మిత్రమా ! ఉగ్రసేనా ! రమ్ము. మందరా ! ద్వారముకడ నుండుము.

ఉగ్ర—(ప్రవేశించి) అమాత్యా! జయము జయము. నన్నుఁ బిలిపించిన కార్యమెఱుఁగఁ గోరుచున్నాఁడను.

తే. గీ. దండు విడియదు కద శత్రుధరణివిభులు
తిరుగఁ బడలేదు కద ప్రజ లెగువమీఱి
పల్లియలఁ దోఁచుకొనుటగాఁ బందికాండ్రు
మంగళంబేకదా మన మనుజపతికి.

మంత్రి—ఆహా! మహారాజునకు మంగళమే. ఏలోటుపాటులు లేవు. సింహమున్న యడవిలో నేనుఁగుల భీతి యుండునా?

సీ. ఎవ్వాని భుజయుగం బీ రాజ్యలక్ష్మికిఁ బట్టని ప్రాఁపుఁ గోటగోడ
ఎవనికత్తి యరాతినృపకోటికిని వేల్పు దరిఁజేరఁబోల్చెను గూర్చుఁ దాళ్ళగత్తె
ఎవనిశంఖధ్వని యరిభీమూఁకల నెల్ల యముని సన్నిధికి నంపెడు పిలుపు
ఎవనిసంగరభూమి మృత్యుదేవతె వచ్చి విందారగించెడు మంటపంబు
వింటనెవ్వఁ డమ్ములుగూర్చ మింటఁ బుడమి
విరులదండలు గూర్చి వేల్పుఁ జెలులు
హతనృపాలకంఠంబులయం దమర్చు
నట్టి యుగ్రసేనుఁ డుండ నలఁతి కలదె.

ఎదుట శత్రురాజు సమరమునకు రాని, సర్వసేనలు కలసివచ్చినా, కుంతలరాజ్యవ్యాపార ముగ్రసేనుని సాయము లేక యొక్కపూట జరుగదని నేను ఘంటాపథముగఁ జెప్పఁగలను.

ఉగ్ర—ఈ రాజ్యమను నావను సరిగ నడుపునట్టి చుక్కాని యమాత్యభాగురాయణుఁ డొక్కఁడే. మాదృశులు కేవలాలంకారార్థమే.

మంత్రి—నా రాజనీతియు నా మంత్రశక్తియు, నస్తమితసమస్తవిరోధివరూధినీజాలంబగు నీ కరవాలంబు చాటున నొదిగి యుండవలసినదే. నా మిన్నగు నితరలౌకికులు దివాణమునకు జీతములవండఁగ నిమిత్తమే. దానికేమి. ప్రస్తుతము వినుము. రాజాజ్ఞను బడసి కార్యాంతరము మీఁద నేను చందనావతికిఁ బోవుచున్నాఁడను. కొంతసైన్యముతో నీవు నన్ననుసరించి రావలయును.

ఉగ్ర—దేవర యాజ్ఞాప్రకారము వచ్చువాఁడ.

మంత్రి—ఇది రాజసేవ. నాకు నీవొక్క యుపకారము సేయవలయు.

ఉగ్ర—ఉపకారమా? సూర్యునకు దీపము కావలయునా?

మంత్రి—ఆ యుపమానము సరికాదు. నా పలుకులు వినుము. కలదుగదా నాకు విమల యను కూఁతురు. వేదాంతవిషయవిచారము చేయుచుండ నాకుఁబుత్రికా జనన మయ్యెనని శుభవార్త తెలియుటంజేసి యామెకు బ్రహ్మవిమల యను పేరు పెట్టితిని. ఆమె యిప్పుడు సంప్రాప్తయౌవన యైనది. ఎంతెంత చక్కదనంపుటిక్కల నైనఁ జేతిమీఁద నొల్లని రాజనందనులు నా బిడ్డ నిమ్మని నోరుజాచి స్వయముగ నడిగియు, సందేశముమీఁద సందేశముంపియుఁ బ్రార్థించుచున్నారు.

ఉగ్ర—పండున్నప్పుడు చిలుకలు మూఁగవా ?

మంత్రి—బాలిక విద్యావతియు, యుక్తవయస్కయు, సదసద్వివేకశాలినియు నగుటంజేసి వరనిర్ణయవిషయమున స్వాతంత్ర్య మామెకే యిచ్చితిని. ఏలయన,

ఉ. ఎవ్వని మెచ్చునో పడఁతి యెవ్వనికిన్ హృదయంబు నిచ్చునో
యవ్వరుఁ గూర్చఁగావలయు నంతియకాని తదన్యుఁ గూర్చుచో
నవ్వనజాక్షికిన్ బ్రతికి హాయిగఁ గాఁపుర మొప్పదెప్పుడున్
మవ్వఁపు నమ్మసంపఁగికి మైత్రి ఘటిల్లునె రేఁటితోడుతన్

ఉగ్ర—ఆమె స్వాతంత్ర్యము నుపయోగించుకొని తగు వరు నెన్నుకొనినదా ?

మంత్రి—ఎన్నుకొనినది. కాని, పురుషుఁడు దుర్లభుఁడు.

ఉగ్ర—పురుషుఁడు దుర్లభుఁడా ?

క. ఎవఁడా లావణ్యవిహీనుం
డెవఁడా బాలిశుఁడు నీరసుఁ డెవ్వఁడు, సిరి రాఁ
దివ్యఁగ మోఁకా లొడ్డెను
నవనీతుఁడు కలఁడె సామె తది నిక్కముగాన్.

పాపము! తే. గీ. మంచి మొగుఁడు కాఁబోలు నుదతి నెన్నఁ
దతఁడు ; మాటచేనా వలదంట నతని తరమె
యతఁడు కలవన్నెఁ గాముఁ డేమగును ? కాముఁ
డరసున్నను గిరితూపు లూఁగకున్నె ?

ఆ దుర్లభుఁ డెవఁడో యెందున్నవాఁడో తెలుపుమనేని నే నెట్టిశ్రమకైన నోర్చి యాతని సులభునిఁజేసి మీకడకుఁ దోడ్తెచ్చెద.

మంత్రి—(చిఱునవ్వుతో) నీవు దూర మేఁగ నక్కఱలేదు. అతఁడీపురముననే యున్నాఁడు.

ఉగ్ర—ఈపురముననే యున్నాఁడా ? ఆ మహాత్ము నే నెఱుఁగుదునా ?

మంత్రి—నిన్ను నీ వెఱుఁగుదువేని వానిఁగూడ నెఱుఁగుదువు.

ఉగ్ర—అతఁ డిప్పటికి నా మనోగోచరుఁడు కాలేదు. ఇప్పు డెందున్నవాఁడు?

మంత్రి—(నవ్వుచు) ఇప్పుడు నా సమక్షమందే యున్నాఁడు.

ఉగ్ర—(తనలో) ఏమి? ఆ యదృష్టవంతుఁడను నేనే యగుదునా? (పైకి) మీ సమక్షమున నున్న యతఁడు దుర్లభుఁడు కాఁడు.

మంత్రి—ఉగ్రసేనా! ఇఁక సందిగ్ధవచనములతోఁ బ్రయోజనమేమి? ఇటు విను. మా విజయ యొక్క నాఁడు సాయంకాలమున మేడమీఁది గవాక్షమునుండి స్వారివెడలు నిన్నుఁ జూచెనఁట. చూచి, నీ నామధేయాదులు చెలికత్తెలవలన విని వలవంతం దగిలెనఁట. తగిలిననాఁటంగోలె యిట్లున్నదని సఖులు నాకెఱిఁగించిరి.

శా. నీ నామంబె జపించు, నీ సొగసె వర్ణించు న్సఖుల్ చేలు, నీ
జ్ఞానంబే కొనియాడు నీ జయముతే శ్లాఘించు, నీ గాథలే
వేనోళ్ళం గయివారము ల్సలుపు, నీ విక్రాంతియే మెచ్చు, నే
భూనాథు న్దలపెట్టనీయదఁట, యా మోహాంబ దేమోకదా.

అందుచే నీ వా బాలికం జేపట్టి యామెకును నాకును మనోరథసిద్ధిఁ జేయఁ బ్రార్థించుచున్నాఁడ.

ఉగ్ర—(లేచి సంతోషముతో) ధన్యోస్మి! ధన్యోస్మి! దీనికి మీరు నన్నుఁ బ్రార్థింపవలయునా? మీ కల్లుఁడ నగుటకన్న నాకు మహాభాగ్యము కలదే? ఇది నాకు బహుతపఃఫలము. బహుజన్మసుకృతఫలము. కోటానకోటులు ధనము వ్యయము చేసినను, మహీమండలంబంతయు నొలిగా నిచ్చినను నే కన్యాలలామహస్తంబు దుర్లభంబో, యా సుందరి నా కప్రయత్నముగ లభించుచున్నది. చిరకాలమునుండి యా మోహనాంగిపై వలపు నిలిపి, నా కామె నిమ్మని [illegible] మిమ్మడుగఁదలఁచియు లబ్ధమనోరథుండఁ గాకపోవుదునేమో యను సంశయమున నూరక యుంటిని. ఇపుడు నా భాగ్యము పండె. జన్మము ధన్యమయ్యె. కులము వన్నెకెక్కె. ఇఁక నేను మీ దాసుఁడ.

క. మెలఁగెద నీ కనుసన్నల
నిలిచెద నీ యాన పాళి, నీ చరణములేఁ
గొలిచెద, నిఁక నా ప్రాణం
బులు నీయవి, నా శరీరమును నీయదియే.

మంత్రి—(తనలో) నా ప్రయోగించిన మోహపాశము వీని తలకెక్కినది. ఈతిక్క తిరుగఁబోఁతుమతియొక్క రసము గ్రుక్కెడు త్రాగించెద. (ప్రకాశముగా) ఆయుష్మం

తుఁడా ! నా తలపై నున్న మహాభారమును దింపితివి. ఇప్పుడున్న నీ ప్రథమ[illegible] యగ్రమహిషిగ, సహధర్మచారిణిగఁ జూచుకొనవచ్చు. నాకూఁతురు నీకు ద్వితీయ భార్యగ మెలఁగుటకుఁ జింతింపదు. అది యటుండనిమ్ము. నీకు మఱియొక శుభ మెఱిఁగించెద. పుళిందుని సింహాసనభ్రష్టునిఁ జేయుటకే నే నిపుడు చందనావతికిఁ బోవుట. ఆ రాజ్యమునకు నిన్నభిషిక్తుం జేసి యా సింహాసనము మీఁద నిన్నుఁ గూర్చుండఁబెట్ట వలయునని నేను సంకల్పించితిని. నా యల్లుఁడ వైన పిదపఁ గూడ మునుపటియట్లు సామాన్యుఁడవై యుందువా ? ఇఁక మీఁద నీవు విమలామనోహరుండవై, పుళింద మేదినీశ్వరుండవై, కుంతలరాజసైన్యాధిపతివై, బుధజనగేయమానకీర్తివై యుందువు.

ఉగ్ర—ఆహా ! సుఖముగాని, దుఃఖముగాని యొంటిగ రాదను నార్యోక్తి నిజము.

తే. గీ. చిలుకలట్టులు గుంపుగుంపులుగ వచ్చి
కురుచిరానంద మొనగూర్చు శుభములెల్ల
నలసి తోఁడేళ్ళగతి మందమందలగుచుఁ
జేరి కష్టముల్ ప్రజల హింసించి పోవు.

నామనస్సానందమునుఁ బట్టఁజాలకున్నది. మీ మొదల యయ్యోకేనిఁ జందనావతికిఁ దీసికొని పోవలసిన సైన్యము నాయత్తము చేసెద.

మంత్రి—అట్లే చేయుము. పయనము రేపుదయము.

ఉగ్ర—చిత్తము. (తనలో) అయ్యో ! పౌర్వాపర్యములు బాగుగ విచారింపక మంత్రిమాటల నమ్మి, విమలాసౌందర్యము తలంపునంబోలఁ బరవశుఁడనై సంతానవతియు, సౌశీల్యరాలు, బరమపతివ్రతయు నగు భార్యయుండ వేఱొక్క భార్యఁ బరిగ్రహింప నొప్పుకొంటి. ఎంత యనుకూలవతియయిన నంగనకు సవతిమత్సరముండుట సహజము. ఈ వార్త నామె చెవి నెట్లు వేయుదును ? అది విని యామె యెట్లు వగచునో ! ఈ విచిత్రములకేమి ? మంత్రితోడి బాంధవ్యము, మహైశ్వర్యము, రాజ్యాధిపత్యము, విశేషించి కమలావిలాసవతీపాణిగ్రహణము గలుగుచుండఁ నాఁడు దాని సౌఖ్యములకు మత్సరంబులకు లొంగి యీసంపదలు చెడఁగొట్టుకొందునా ?

తే. గీ. గొప్పలాభము ల్చాల చేకూఱునపుడు
స్వల్పనష్టము ల్తలఁపున నిల్పరాదు
పిడుగు లొకటి రెం డెప్పుడో పడునటంచు
వాన వలదంచుఁ గోరెడువారు కలరె.

(అని నిష్క్రమించుచున్నాఁడు.)

మంత్రి—(తనలో) ఆహా! కాంతాకనకంబులు, మోహపిశాచము కని ప్రపంచమున విడిచిన కవలపిల్లలుగదా! ఎఱుకఁబడనిజంతువులు, కాంతాకనకంబులకు లోఁగని మనుష్యులుఁగలుగుట యరిది. ఎల్లవస్తువులకుం బలెఁ బ్రయోజనముంబట్టి మనుష్యులకును వెలగలదు. ఎల్లజంతువులకుంబలె మనుష్యులకు వెరగలదు.

తే. గీ. ఒకఁడు డబ్బు కక్కుఱితిచే నొదిగియుండు
నొకఁడు స్త్రీలోలతను విధేయుఁడయి మెలఁగు
నొక్కఁడు ముఖస్తుతులచేత నుబ్బి లోఁగు
నొక్కఁ డధికార మెరఁజూప నూఁగుకుండు.

ఉగ్రసేనునియొద్ద నీ నాలుగు కక్కుఱుతు లున్నట్లు కనఁబడుచున్నవి. ఉండుట చేతనే నా కార్యసిద్ధి కానున్నది. ఈతని లోఁ బఱచుకొనుట యత్యావశ్యకము. ఏలయన నా కార్యసిద్ధి యీతని చేతిలోనుండుటచేత దేవమిహిరుఁడు నిర్మించిన కృత్రిమ జాతకమును నమ్మి, రాజు చంపకమాలినిని నాపుత్రునకిచ్చి పెండ్లి చేసినను నృపాలుని పరోక్షమున మా మదనుఁడు గద్దెనెక్కవలసివచ్చినప్పుడు ప్రజలు సామంతులు మత్సరంబునఁ దిరుగఁబడవచ్చు. అప్పు డుగ్రసేనుఁడే యా కలఁత లడఁపవలసినవాఁడు. ఒకవేళ రాజు తనకూఁతును మఱియొక రాజనందనునకిచ్చి వివాహము సేయునేని, రాజమరణానంతర మల్లునిఁ బాఱఁదోలి సింహాసనమునీఁద మదనునిఁ బ్రతిష్ఠింప సంకల్పించినవాఁడనుగావున నప్పుడునుఁ గార్యభార ముగ్రసేనునిదే. విషయకంఠమునఁ గట్టఁబోవు మంగళసూత్రముచేత నీతఁ డీకార్యమునకు బద్ధుఁ డగును. కాని, విషయయుగ్రసేనుని వరించునా? ఏలయన, నాతనిసద్ద,

మ. జవరాండ్రెడ న్వలవంత ముంచెడు మహాసౌందర్యమా లేదు, లేఁ
త వయస్సా నెఱసున్న, సద్గుణములా తద్వంశమందే లభింప
పవు, మా బాలికయో, వివేకగుణసంపద్రాశి. సంప్రాప్తయౌ
క్తవరయోగ్యస్ఫూర్తి, వరించు టెట్లొకొని, హా! కర్తవ్యమే మీయెడన్?

కర్తవ్యమున కేమున్నది?

తే. గీ. వినయమును విద్యయునుఁ గల్గు బిడ్డ విషయ
దాని పితృభక్తి వర్ణింపఁ దరమె కాదు
కాన నామాట మన్నించుఁ, గాకయున్న
బలిమినేనియుఁ గావింపవలయుఁ బెండ్లి.

బలిమిని వివాహము గావించినచో బాలిక యావజ్జీవము సౌఖ్యమునకు వెలియై మనఃఖేద మొందదా? ఆ! పొందిననేమి? మొదట నన్యోన్యానురాగమున వరించుకొన్న

వధూవరులు వివాహానంతరము పొత్తులు సడి దుఃఖభాజనములైనవా రెందఱులేరు ? అదియునుంగాక,

మ. ధరణీమండల మండనాయిత మహోద్యద్వృత్తు లతలక్ష్మీకరం
ధరభాగ్యం బొనగూడు కాలమిదె ప్రాప్తం బయ్యె, నట్లైన ముం
దర నీ బాలిక సౌఖ్యమెంత ? మతి మోదంబెంత ? నే నిత్తు రా
జ్యానుగామికిఁ బుత్రికాసుభగలీలన్ సంకల్ప మీడేరఁగాన్.

అట్లు పొత్తులు సడ నేని, వానినే తలఁచి మా బాలిక కలవంతపాలగుచున్నదని నే నుగ్రసేనునితోఁ బలికిన పలుకు లసత్యములని యుగ్రసేనుఁడు తెలిసికొనునేమో కదా ! అప్పు డేదో పన్నుగడ పన్ని యుగ్రసేనుని మనస్సునకు నచ్చునట్లు పలుకలేనా ? అంతె కాక మేలవచ్చు ? ఈ సమయమ నేను చందనావతినుండి వచ్చినఁ గాంచనమాలచేత బాలికమనసు మెత్తఁబడి యుగ్రసేనునియందుఁ దగులుకొనునట్లు నయమున భయమునఁ జెప్పించెద.

[అప్పుడు కాంచనమాల ప్రవేశించుచున్నది.]

కాంచ—జయము జయము దేవా !

మంత్రి—(చూచి) కాంచనమాలా ! వచ్చితివా ?

కాంచ—అమ్మాయిగారి నగరమునుండి వచ్చితిని. ఏమి సెలవు ?

మంత్రి—నేను చందనావతికి రాజకార్యప్రసక్తిని ఱేపుదయము పోవుచున్నాఁడ. అది యటవీప్రదేశమగుట నెమిలిపింఛములు, చమరీవాలములు, లేడిపిల్లలు, దుప్పికొమ్ములు, పులిగోళ్లు, పునుఁగుఁబిల్లులు, మొదలగు వనోత్పన్నవస్తువులలో నీకును, విమలకును నేమి కావలయునో వినఁగోరుచున్నాఁడ. నీవును నాకు కూఁతురువంటి బిడ్డవే. ఆమెం బెంచినట్లే నిన్ను నీచేతులఁ బెంచితి. నీమనోరథంబుఁ దీర్చుటయే నాకుఁ బ్రథమకర్తవ్యము.

కాంచ—దేవరవారి కంటె యనుగ్రహము పొందుటచేతనే నేనింత వర్ధిల్లుచున్న దానను.

మంత్రి—నీ యోగ్యతకుం దగిన యాదరము మేము చేయుటయే లేదు.

కాంచ—దేవా ! దేవరవారు చందనావతి కరుగుట రాజకార్యమే ముఖ్యకారణమైనను బుత్రికావరాన్వేషణముంగూడ మీమనసులో నొకమూల నిలుపవలయునని కోరుచున్నదానను.

మంత్రి—(నవ్వుచు) ఓ వెఱ్ఱిదాన ! గాలివలలో రత్నములు దొరకవు. కోయమూఁకల కునికిపట్లగు కొండలలో, నడవులలోఁ బెండ్లికొడుకులు లభింతురా ? కర్ణా

న్వేషణమనఁగా నెజ్ఞప్తికివచ్చినది. బిడ్డ యెవ్వనిమీఁదనైన మనసు నిలిపినదేమో చెప్పఁ గలవా? ఈవిషయము నీకన్న నెఱిఁగినవా రుండరు.

తే. గీ. అంతిపురినుండు కాంతల యభిమతములు
ప్రతిఫలించునద్దంబులై పరిఢవిల్లు
తెలివిగల్గిన చెలిమికత్తెల మనసులు;
చెలు లెఱుఁగని రహస్యము ల్గలవె! సతికి.

కాంచ—ఆమె యిప్పటి కెవ్వనిమీఁదను మనసునిలిపినట్లు తోఁపదు.

మంత్రి—కాంచనమాలా! పుత్రికావివాహవిషయము తలఁచుకొనినప్పుడెల్ల నా గుండె ఝల్లుమనుచుండును. ఏమనఁ బొరుగూరిలోనున్న యే రాజనందనుని చేతిలోనో పెట్టి నేను బిడ్డనెడబాసి యుండవలయునని. విషయనువిడిచి నేను, నన్నువిడిచి విషయయు నుండఁజాలము. అదికారణంబుగఁ బుత్రిక నీపట్టణమునందే నా సమక్షమునందే నిరంతరముండువాని కెవ్వనికైన నిచ్చి వివాహము సేయవలెనని యున్నది.

కాంచ—ఈ పట్టణమునఁ దగిన వరుఁ డెవ్వఁ డున్నాఁడు?

మంత్రి—లేకేమి? ఒక రిద్ద రున్నారు. సేనాపతియగు నుగ్రసేనుని నెన్నఁడైనఁ జూచితివా?

కాంచ—(నవ్వుచు) విషయ నాతనికిచ్చుట కాకిముక్కునకు దొండపండు గట్టుట. జాజిపూవులదండ దున్నపోతుమెడ వేయుట.

మంత్రి—ఏమి? జాజిపూవులదండ దున్నపోతుమెడ వేయుటా? ఇష్టములేక యిట్లనెదవుగాని వాని కేమికొఱత?

తే. గీ. మనసు కుదురు నేనిఁ గురూపి మన్మథుండు
కుదరకుండిన వలరాజు కొండముచ్చు
మన మనోభావనలె కాని మందయాన!
మంచిచెడ్డలులేవు సు మ్మెంచిచూడ.

ఉగ్రసేనుని చక్కఁదనము కూడ గొందఱు రాచకన్నియల వలపించినదే. అతఁడు సర్వలక్షణసంపన్నుఁడు. ఒకవేళ బాలిక యాతనిని హేయుగాఁ దలంచినను నీ వాతని లక్షణంబుల నయంబు వర్ణించి, పొగడి యామె మన సాతని యందు లగ్నం బగునట్లు చేసి నాకుఁ బుత్రికావియోగదుఃఖము తప్పింపవలయు. ఆ వర్ణించుటలో,

మ. హనుమానుం డనుమా భుజాబలమునం, దారాధనక్రీడలం
దనుమానం బణుమాత్ర మూనఁ డనుమా, యా దేవతాచార్యుఁడే

యనుమా బుద్ధికి, నాదిశేషుఁ డనుమా యత్యంత వాగ్ప్రౌఢిమం
బున, నా నిర్జరసార్వభౌముఁ డనుమా భోగంబులం దన్నిటన్.

అంగనకు వీరపత్ని, వీరమాత యగుటకన్న నపేక్షణీయము వేఱొండు లేదనుము. ఈలని చెట్టఁబట్టునేని బిడ్డకే రెండును సమకూడుననుము. నీ వెన్ని చెప్పినను నా మాట వినకున్న నా నిమిత్తము గ్రీసేనునికేలు పట్టుమనుము. తండ్రిమాటనిలుపఁదలఁచి గాంధారి యంధునిఁ బెండ్లియాడెననుము. భీష్ముఁడు పితృసౌఖ్యము ప్రధానముగఁ జేసికొని స్వసౌఖ్యంబు పాటింపఁ డయ్యెననుము. రఘురాముఁడు పితృవాక్యపాలనమునకై వనవాసమున కరిగెననుము. తనమీఁది మమత చేత నే నింతగా నొక్కి చెప్పవలసివచ్చెననుము. కాంచనమాలా! బిడ్డమనసు నీమనసు నొక్కటియే గావున గార్యసిద్ధి నీవు చెప్పుటలో నున్నది. బిడ్డమీఁద జనకునకున్నంత ప్రేమ, బిడ్డకు జనకునిమీఁదనుండుట సహజము కాదు. కాని నీ సహాయమున నిప్పుడది సహజము కావచ్చు. నా హృదయశల్యము నీవే పెలుకవలయును. చందనావతి నుండి నేను వచ్చులోన నీవామెను వివాహమునకు సిద్ధము చేయవలయును. నా బిడ్డచెలికత్తెలలో యోగ్యతకు, గురుజనగౌరవమునకు, దానియెడఁ బ్రేమకుఁ జేయవలసినదానవు కావున నిన్నీ పనియందు నియోగించితిని. విషయను విడిచి నీవును, నిన్ను విడిచి విషయయు నుండఁ జాలదు కావున నీకుఁగూడ నీయూరనే యనుకూలమైన సంబంధము విచారించి యుంచితిని. అది నీ యదృష్టమువలన లభించినది. నేను దిరిగివచ్చినపిదప నీ వెఱుఁగఁగలవు.

కాంచ—(సిగ్గునఁ దలవంచుకొని) దేవా! అమ్మాయి సదసద్వివేకశాలిని. మాయిరువురమనస్సు లొక్కటియే యనుమాట నిజమే కాని యీవిషయములో నామాటయే పాటిసేయునని ధైర్యముతోఁ బలుకఁజాల. అయినను సర్వవిధములఁ గార్యసిద్ధికి నాలోపము లేకుండఁ బ్రయత్నించెద. తనయాస్నేహమే కాని స్వలాభపరాయణత యించేమియు లేదు కావున మీసంకల్పము నెఱవేఱవచ్చును.

మంత్రి—సరే. నీవింకఁ బొమ్ము.

కాంచ—చిత్తము. (నిష్క్రమించుచున్నది.)

మంత్రి—(తనలో) బాలికాసఖీజనమందుఁ గాంచనమాలయే మెత్తని మనస్సు కలది. తక్కినవాండ్రు దేవతలకుఁ బంచాంగము చెప్పువారు. అదియునుంగాక బిడ్డకు దీని యందు విశ్వాసము మెండు. ఇదియు నా పన్నినవలలోఁ బడినది. ఈ లక్షణములం బట్టి చూడ నామనోరథసిద్ధి సమీపమునకు వచ్చినట్లు తోఁచుచున్నది. ఇంక మదనునకు నా ప్రయాణసన్నాహ మెఱిఁగించి, చెప్పవలసిననీతులను జెప్పి నావచ్చువఱకు రాజువద్ద వానిఁ బ్రతిష్ఠించెద. (పైకి) ఓరీ! యెవఁడక్కడ? మదనుఁ డెక్కడ నున్నాఁడు?

మందరుఁడు—(ప్రవేశించి) దేవా! అబ్బాయిగారు గ్రంథాలయములో నున్నారు పిలుచుకొనివత్తునా?

మంత్రి—అక్కఱలేదు. నేనే వచ్చెదను. దారిఁ జూపుము.

మంద—దేవా! యిటు యిటు (అని కొంతదూరము నడచి యిద్దఱు గదిప్రవేశించుచున్నారు.)

[అంతటఁ జేతఁ బుస్తకము పుచ్చుకొని చదువుచుఁ దీక్షమునైఁ గూర్చుండి మదనుఁడు ప్రవేశించును.]

మంద—(గదినిఁ బ్రవేశించి) కుమారా! ఇదె నాయనగారు నీ నిమిత్తము వచ్చియున్నారు.

మద—(లేచి పుస్తకము మూసి తొట్రుపాటుతో) నాయనా! ప్రణామము చేయుచున్నాఁడను.

మంత్రి—కళ్యాణమస్తు!

మంద—దేవా! నేనుపోయి ద్వారముకడ నుండెద. (అని నిష్క్రమించును.)

మంత్రి—కుమారా! నీ వెల్లప్పుడు గ్రంథకీటకమువలెఁ బుస్తకములనే యాశ్రయించి యుండెదవుగాని లౌకికవ్యాపారములయందు నీబుద్ధిఁ జూనుపవేమి! విద్య ముగిసినపిదపఁ గూడ గ్రంథముల గొడవ యేల?

మంద—నాయనా! విశేషజ్ఞానమునకు విద్యార్థియే. విద్యకు సమాప్తి కలదా? అయ్యది పరబ్రహ్మంబువలెఁ బోలె, దేశకాలవస్తువులచేత నపరిచ్ఛేద్యంబై యనాద్యంబై యనంతంబై వెలయు.

మంత్రి—అట్లయిన మనుష్యుఁ డెల్లప్పుడు గురుకులవాసము సేయవలసినదే?

మద—కాదు. గురుకులవాసము కొంతకాలమే. గురుబోధ తల్లిపాలవంటిది. తల్లిపాలు విడిచి నరుఁ డాహారమును స్వయముగఁ దెచ్చుకొని దేహపోషణముఁ జేసికొన్నట్లు గురుకులంబు విడిచియు మనస్సున కాహారమైన విద్యను సంపాదింపవచ్చు. ఎట్లన.

మ. తనపూర్వుల్ గణియించి యిచ్చుధన మాధారంబుగా నెంతొ నే
ర్పున వాణిజ్యము సల్పి లక్షలధనంబుం గూర్చు బేహారి నాఁ
ఘనులౌ పూర్వులు వ్రాసియిచ్చిన మహాగ్రంథంబు లాధారముల్
గ నమందార్జన సేయఁగా వలయు విజ్ఞానార్థ మెంతేనియున్.

తండ్రీ! వేయుమాటలేల? పుస్తకమువంటి మిత్రము మఱియొకటి లేదు.

మంత్రి—ఈ విభ్రమము విడిచి యింక లోకవ్యవహారములోఁ బ్రవేశించుట యెన్నఁడు ?

మద—అవసరమైనప్పుడు.

మంత్రి—ఇదిగో నవసరము వచ్చినది వినుము. మహారాజుగారి యాజ్ఞాప్రకారము నేను బందనావలికి రేపుదయము పోవుదు. నేను వచ్చువఱకు నీవు మంత్రిత్వము సేయవలయునని రాజుగారి యాదేశము.

మద—రాజ్యతంత్రమున కపరిచితుఁడనగు నేను మంత్రిత్వ మెట్లు సేయఁగలను ?

మంత్రి—నా యుపదేశబలమున.

మద—సావధానుఁడనయి యున్నాఁడను. ఉపదేశింపుఁడు.

మంత్రి—నా యుపదేశము నీకు రాజనీతివేదమునం బ్రవేశము కలిగించు గాయత్రీమంత్ర మగుఁగాక !

తే. గీ. క్షితివిభునిచెంత కన్యునిఁ జేరనీకు
మతని నొరులతో నెపుడు మాటలాడనీకు
మాటఁ దేవఁడిగిన నిన్నె యడుగఁగలఁడు
చెప్పఁదగు నుత్తరము నీవె చెప్పఁగలవు.

ఇది మనమంత్రికార్యము స్థిరముగా నిలుపుకొనుటకుఁ బ్రథమోపాయము. రంధ్రాన్వేషణాపరులగు దురాత్ములు కొందఱు నేను లేని యదను గనిపెట్టి రాజుతోఁ గొండెములు చెప్పఁ జూతురు. అట్టి పురుషసర్పములకీ యుపాయ మీర్ష్యానివేరు. మఱియు,

తే. గీ. పంజరస్థితశుకమట్లు స్వామి యుండు
మంత్రి నేర్పిన పలుకులె మఱల ననుచు
నొరులఁ జూడక కోటలో నుండవలయు
భూవిభుఁడు మంత్రిచేతి కీల్బొమ్మగాదె ?

రాజెవ్వరికేమి ప్రత్యుత్తరము లిచ్చినను మంత్రి యాతనికి చెవిలోఁబోసిన వాక్యావృత్తమే నోట వెలువడవలయు. ఇది రాజవిషయము. ఇఁకఁ బ్రజావిషయమై మంత్రి సేయవలసినది చెప్పెద వినుము.

సీ. వట్టిమాటల వాస పుట్టింపవలయును శూన్యపుక్రియలలోఁ జూపవలయు
నేఁటేటఁ బన్నులు హెచ్చింపవలయును బ్రజలెడ్డఁ గృప నటింపఁగవలయుఁ
బ్రజల పక్షమువారిఁ బైకి మెచ్చవలయు నదనువచ్చినయప్పు డదఁపవలయు
విద్యాభిమానంబు వెలికిఁ జూపవలయు శాస్త్రవిద్యాబోధ చంపవలయుఁ

తే. గీ. ప్రజల విశ్వాసమే రాష్ట్రబలమటంచు
నమ్మనటులుండి, జనులను నమ్మకుండ,
ఖడ్గమునె నమ్మి యేలుట కార్యమగును
ఖడ్గనీతి మించిన నీతి గలుగ దెందు.

మద—తండ్రీ ! లౌకికవ్యాపారములఁ బ్రవేశించుట యింద్రజాలవిద్య నభ్యసించుట.

మంత్రి—అవును. మంత్రి యింద్రజాలికుని వంటివాఁడే. ఎట్లన,

క. ఇరువుర వైఖంతము లేదు, యిటు చేతులఁ జూపనేర్తు, రధికంబుగ ని
ర్వ్యరకుండు వాక్యలాఘవ, కరలాఘవశక్తి జనులఁ గనుఁగ్రమ్ముటకున్

మద—ఇది నాబోంట్లకు దుర్వగాహమేమోయని భయపడుచున్నాఁడను.

మంత్రి—అట్లు కనఁబడునుగాని నిజముగా దుర్వగాహము కాదు. మనుజునకు దుర్వగాహమగు విషయము లోకముననే లేదు. లోకవ్యవహారమునం దొకసారి ప్రవేశించితివా, మనుజరక్తము చవిగొన్న [illegible] దానిని విడువుమన్నను విడువవు.

మద—మీ యాజ్ఞాప్రకార మెట్లో నే నిపుడైన దినములు రాజసన్నిధినుండి కార్యము నడపెద.

మంత్రి—కుమారా ! మంత్రియగుటకు నీ మన సొప్పకున్నదిగదా. పోనీ, రాజవగుట కిష్టమున్నదా ?

మద—నాయనా ! మంత్రిత్వమునకే యనర్హుఁడనని నేను భయపడుచుండ రాజత్వమునకుం దగుదునా ?

మంత్రి—తగకేమి ? గద్దె నెక్కించితిమా, పిండిబొమ్మ రాజ్యము చేయఁగలదు. పరిపాలనాక్లేశము మంత్రిదిగాని రాజుదికాదు.

మద—నేను దాని కనర్హుఁడ. అది యటుండనిండు. అసంభవములు నసాధ్యములునగు విషయములంగూర్చి మన కీ వితర్కమేల ? నేను రాజ్యమున కాసపడుట యాకాశపద్మము నందుకొనఁ జేయిచాఁచుట.

మంత్రి—ఇది యసంభవము కాదు; యసాధ్యము కాదు.

మద—ఎట్లు సాధ్యమో వాదముకొఱకు వినఁ గోరుచున్నాఁడను.

మంత్రి—రాజపుత్రికయగు చంపకమాలినిని నీవు వివాహమాడవలెను,

మద—(చెవులుమూసికొని) హా ! ఎంతకష్ట మెంతకష్టము.

తే. గీ. అన్నయని పిల్చె నామె న న్జిన్ననాఁట
విషయమును నాకె నేఁటను బిలుచుకొంటు

రక్షా—సల్లెంద్రవరుస నట్లగుట నిద్ది
తెలుపగానివారియు నిల్పఁ దగని తలఁపు.

మంత్రి.—(నవ్వుచు)

క. ఎక్కడివావులు మదనా ! యెక్కడి వరుసలివి యేల యీ జేలతనం
బక్కరికి యొట్టిచెల్లెలు, నెక్కడి సోదరుఁడ వామె కీవును జెపుమా.

పితామహులకు, నక్షత్రేంద్ర సంతానమునకు, నన్నదమ్ముల బిడ్డలకు సోదర భావములుండునుగాని పూర్వబాంధవములు లేనివారికిఁ జెల్లవు. ఇవి పిలుచుకొనుట కేర్పడిన సంకేతములుగాని యథార్థముగల వావులుగావు. అందుచే నీవామెను మఱఁదలా యని పిలిచిన మఱఁదలగును. చెల్లెలా యని పిలిచినఁ జెల్లెలగును.

మద—అయ్యా ! మీ రన్ని చెప్పిన నా యంతరాత్మ యన్నిందు కొడంబడ నీయకున్నది.

మంత్రి—(నిందాగర్భముగా) అంతరాత్మ యొడంబడనీయదేమి ? ఈయంత రాత్మలు నేఁటనుండి క్రొత్తగా బిగినవి. మాచిన్నవాఁడు నాఁటినుండి లంతరాత్మ లున్నవని మాకెన్నఁడును జెప్పలేదు. మే మింతకాల మెఱుఁగము. ఈనాఁటి యుపాధ్యా యులు పూర్వములేని యంతరాత్మలు. క్రొత్తరాత్మలు తెచ్చిపెట్టి విద్యార్థుల మతులు పాడుచేసి వారిని బాధపెట్టుచున్నారు. అప్రస్తులతో నీ పోకడవు. నాబోధ నీ తల కెక్కదని నే మొదటనే యనుకొంటిని. ఏలయన,

మ. తమితో నొజ్జలయొద్ద నేర్చుకొను గ్రంథజ్ఞానమే కాని ని
త్యము లోకానుభవంబునం గలుగు తత్త్వజ్ఞాన మొక్కింత గ
ల్గమి విద్యార్థులు తామె సర్వనిపుణుల్ సర్వజ్ఞసంతానులం
చు మది గర్వము దాల్చి పెద్దలకు సద్బోధంబు లెగ్గించుచున్.

మద—తండ్రీ ! కోపపడకు. నీకు జడిసి నేనందు కొప్పుకొందు నమ్మా. రాజ బిడ్డను నాకీయనిచో—

మంత్రి—ఈయనిచో, రాజపుత్రసంతతి నెల్లని బాఱఁద్రోలి నిన్ను గద్దె నెక్కించెద.

మద—అయ్యయ్యో ! ఇది రాజద్రోహముకాదా ?

మంత్రి—రాజద్రోహములేదు, బీజద్రోహములేదు. ఈనీతులు తప్పిన రాజ్యము లెట్లుచేపడుదుము. రాజ్యసంపాదనము చేసినవారిలో రాజద్రోహము చేయనివాఁ డెవఁడు? ఈహేమవర్మమహారాజుముత్తాతయగు చిత్రభానుఁడు వెనుకటి వంశపు రాజులలోఁ గడపటి వానియొద్ద సేనాపతిగ నుండి యా రాజుం జంపి గద్దెనెక్కె.

ప్రపంచమున బలహీనములు నశించుటయు బలవత్తరమైనవి మిగులుటయు, సర్వజంతువులయందు సహజము.

మ. వనరాశి న్మీనము చేపఁ బ్రుంగుఁ జిఱుచేప న్బట్టి, వన్యంబులౌ
ఘనసత్త్వంబులు స్వల్పజంతువితతి న్మారించి భక్షించు, భూ
జనులుం బ్రబలిష్ఠులౌ దుర్బలుని నాశంబందఁగాఁ జేతురు, శా
స్త్రనిషిద్ధం బనరాదు సుమ్మి ప్రకృతిధర్మం బిట్టిదే యారయన్.

రాజు మింటనుండి యూడిపడఁడు. సకలజంతువులకు స్వబలతేజోదర్పంబుల కలిమి స్వజాతి జంతువులపై నధికారము కలుగును గాని యది యొకఁడిచ్చునది, యొకఁడు పుచ్చుకొనునది కాదు. అట్లై కావున్న,

సీ. మేఁకపోతునకీక మృగరాజగౌరవంబు నెంచి సింహంబున కెవ్వఁడిచ్చె
గబ్బిలంబునకీక ఖగసార్వభౌమత్వ మవ్వైనతేయున కెవ్వఁడిచ్చె
వానపామునకీక ఫణివల్లభత్వంబు నాదిశేషున కెవ్వఁ డరసియిచ్చె
మట్టగిడుసునకీక మత్స్యనాథత్వంబు నాతిమింగిలమున కేతఁడిచ్చె
గీ. ధైర్యసారమిచ్చె, దర్పసంపదయిచ్చెఁ
జండతేజమిచ్చె, శక్తియిచ్చెఁ
గాక యిచ్చెనే యొకఁడు పట్టముఁగట్టి
మంచి మూర్తమందు, మదన! చెప్పుము.

మద—నాయనా! తండ్రితరములనుండి మన మీ కుంతలరాజుల సొమ్ము తినినందునకు రాజకుటుంబము నెడఁ జూపవలసిన కృతజ్ఞత యిదియే? మన కుంతలరాజ్యకాంతుఁడున్నను జంపకమాలిని మొగమైనఁ జూడవలదా? ఆమె మనవిషయమంతటికే కదా. ఎంతటి రాజనీతికోవిదులకైన ధర్మభీతి యుండవలదా?

మంత్రి—(కోపముతో) ఏమి? మనము కుంతలరాజులసొమ్ము తింటిమా? పుట్టినప్పుడు కుంతలరాజులు సొమ్ము నెంటఁదెచ్చిరా? మనము తినుచున్నది ప్రజలసొమ్ము కాని రాజుసొమ్ము కాదు. జాలి దౌర్బల్యచిహ్నము. కృతజ్ఞత యప్రయోజకప్రసంగము. ధర్మభీతి భీరువుల ప్రచారము. కటకటా! సింగము కడుపునఁ జెవులపిల్లి పుట్టినదిగదా! ఈవిషయమున నీప్రవర్తనము కనకవర్షము కురియుచుండ గొడుగు వేసికొని పోవు మందభాగ్యుని చరిత్రము స్మరణకుఁ దెచ్చుచున్నది. ఓమూఢుఁడా!

శా. నీచత్వంబున నన్న దమ్ములను, దండ్రిం దల్లి హింసించియే
క్ష్మాచక్రంబు మహీతలేంద్ర తనయు ల్సాధించి చేకొందు రా

భూచక్రం బవలీల నీదు సిగలోఁ బూవాడిపోకుండఁగా
నీ చేలం బడఁచుండ వద్దనుటకు న్నీ కెట్లు నోరాడెనో.

సామ్రాజ్యపదమున నెట్టిదో నీ వెఱుఁగవు. చూడు.

సీ. ధనరత్న కనక వాహనముఖ్య సర్వసంపదల కాస్పదము సామ్రాజ్యపదము
వైభవంబుల నెల్ల వర్షించు చల్లని ప్రావృడంబుదము సామ్రాజ్యపదము
రాజహంసలు విహారము లొనర్చెడు వినిర్మలమహాహ్రదము సామ్రాజ్యపదము
శ్రితజనంబుల కెల్ల జీవనంబుల నిచ్చి బ్రోచెడి నదము సామ్రాజ్యపదము
తే. గీ. సుహిత కళ్యాణపదము సామ్రాజ్యపదము
మాత్ర లేనట్టి పదము సామ్రాజ్యపదము
మాట లింక వేయునేల కుమార! వినుము
మహిని దేవేంద్రపదము సామ్రాజ్యపదము.

అనన్యసాధ్యంబు, బహుతపఃఫలసంచితంబునగు నట్టి సామ్రాజ్యంబు నీకుఁ జేపడునేని దండితారాతిమండలుండవై చండవ యాఖండలుండునుంబోలె వెలయుచుండుదువు. అప్పుడు,

సీ. నీరాజితంబౌను నీ పాదయుగళంబు మకుటేంద్ర కోటీర మణులచేత
నిర్వహింపఁబడు నీ శాసనంబులు నరపాలక్షత్రమండలముచేత
నృత్యంబు నొనరించు నీకీర్తిలక్ష్మి దిగ్దంతిదంతాగ్రరంగములమీఁదఁ
బ్రతివాద మొనరించు బ్రహ్మాండకుహరంబు తతభవత్పటహభాంకృతులచేత
తే. గీ. మండితంబగు నీ మహామందిరంబు, దాసచేటవిలాసినీతతుల చేత
కష్టపడుదువె బంగారు గద్దె నెక్క, నేఁడు మొదలె రాజ్యంబు స్వీకరించి.

మదనా! దీపమున్నప్పుడే యిల్లు చక్కఁబెట్టుకొనవలయునన్నట్లు నే నుండగానే నీవు బాగుపడు మార్గముల నరయవలయు. నాయనంతరము నీ మొగముఁ జూచువారైన నుండరు.

మం—(తనలో) ఈయన రాజ్యకాంతచేఁ జెట్టి యకృత్యమైనఁ జేయ నుద్యుక్తుఁడై యున్నాఁడు. ఈయనకు నాకు నెన్నఁటికిని సరిపడదు. రాజపుత్త్రి నాకుఁ జెల్లెలి వావి యగుటచే నెన్నఁటి కామెం బరిగ్రహింపనొల్ల. రాజ్య మంతయు మున్న నాకక్కఱలేదు. ఈయన చెప్పిన కుయుక్తులఁ బ్రతిహతిములు చేయఁగలను. కాని యిది సమయముకాదు. వాదించినకొలఁది నీయన యుగ్రుఁ డగును. కావున ప్రస్తుతమీయనను శాంతవచనముల నుపశమింపఁజేసి ముందుముందు మంచిమార్గమునకుం దెచ్చి యీయన చేతనే రాజపుత్త్రి వివాహము కలదనిపించెదను. (ప్రకాశముగా) నాయనా!

మీరు చందనావతినుండి వచ్చినపిదప మనమీ విషయము మరల ముచ్చటించి మీయిష్టమువచ్చినట్లు చేయుదము.

మంత్రి—(సంతోషముతోఁ దనలో) ఇప్పటికి వీని తిక్క తిరిగిన ట్లున్నది. (ప్రకాశముగా) వత్సా! పితృవిధేయుఁడవై చిరంజీవివై యుండుము. అఖిలకళ్యాణములునీ కగుఁగాక! ప్రయాణము సేయునపుడు మార్గమధ్యంబుననుండియు నవ్వలఁ జందనావతి నుండియు నీ వనుసరింపవలసిన పద్ధతుల వ్రాసి పంపుచుండెద. ఆప్రకారము నీ వప్రమత్తుండవై నడుచుకొనుచుండవలయును.

మద—అటులగాక మీరు వ్రాసినట్లు చేయుదును.

మంత్రి—సరే. నీ విఁకఁ బొమ్ము.

మద—చిత్తము (అని నిష్క్రమించును.)

మంత్రి—(తనలో) బిగుసుతేఁజల యీ బుడుతని నాడంబఱచునప్పటికిఁ గృత్యాద్యవస్థయైనది. ఎగురవైచినప్పుడు క్రిందఁ బడనివస్తువు, నాతోఁ బ్రసంగించిన పిదప భంగపడని మనుజుఁడు నుండుట యింతవఱకు నే నెఱుఁగను. ఇక్కడి కన్నియేర్పాటులు నేను సంకల్పించినట్లయినవి. ఇఁక నచిరకాలములోనే,

తే. గీ. భాగురాయణరాహువు పట్టుకొనఁగ, సంభవించును జంద్రహాసగ్రహణము
ప్రబలపౌళిందవంశప్రపంచమెల్ల, గాఢదుఃఖాంధకార మగ్నంబుగాఁగ.

ఈసరికి నేను గథాకలాపము చక్కఁగా వినిపించి కుంతలరంగంబున నాటకంబున రెం డంకంబు లాడితిని. చందనావతీపురరంగంబున మూడవయంకము ప్రయోగించుటకుఁ బ్రస్తుతము నిష్క్రమించెద. (అని నిష్క్రమించును.)

ఇది ద్వితీయాంకము.

చతురచంద్రహాసము.

తృతీయాంకము.

—:(O):—

స్థలము;— చందనావతీపురమందలి రాజవీధి.

[అంతట నొకపురుషుఁడు ప్రవేశించుచున్నాఁడు.]

పురు— (తనలో) సౌఖ్యప్రదమైనదెన్న నొక్కఁడే యుండుట కలవాటుపడిన జంతు వొక్కఁడనే యయినను. స్వస్థల వాసము సకల జంతువులకు బాధకరమే.

ఆ. వె. నీటఁ దిరుగు మొసలి నేలకు వచ్చినఁ జచ్చు
బయటఁ దిరుగు ప్రాణి నీటఁ జచ్చు
నొక్కఁ నగరవాసి యొండొక గ్రామంబు
స్వస్థలంబు ప్రియము జంతుతతికి. 1

అందుచేతనే యీప్రవాసమున నా చుట్టములు నాకెన్ని యుపచారములు చేసినను నేను సంతుష్టుఁడను కాక మాయూరిమీఁద మాయింటిమీఁద మనసునిలిపి యచ్చట ముండ్లమీఁద నున్నట్లుంటిని. ఇప్పుడు మా చందనావతిఁ జేరుటచే నా కేనుఁగు బలమంతె బలము వచ్చినట్లున్నది. (అని కొంచెము నడచి యిట్టటుఁ జూచి) ఏమిది. నగరమంతయు నీవిధముగా నలంకరింపఁబడినది! ఏమో కాని పురజనులు—

సీ. పచ్చితాలలతోడ తెచ్చి యనంటులు ప్రతిగృహాంగణమందు పాతినారు
అన్నియిండ్లకు మామిడాకుతోరణములు కనులపండువుగాఁగఁ గట్టినారు
అలసూర్యకిరణంబు లవనిపైఁ బడకుండ విరివిగాఁ బందిళ్లు వేసినారు
ఆకాశమండలం బంట మేడలమీఁద నెత్తుగా టెక్కెంబు లెత్తినారు
తే. గీ. వెల్ల గోడల కెల్లను వేసినారు
పసపు గుమ్మంబులన్నిటఁ బూసినారు
జలము వీథుల నెల్లెడఁ జల్లినారు
వింతముగ్గు ముంగిళులందు బెట్టినారు. 2

ఇవి పండుగదినములు కావుగదా! ఈ యుత్సవమున కేదికారణము చెపుమా! రాజగృహమందే దేని కళ్యాణము కాలేదుగదా. చంద్రహాసకుమారునకు వివాహమై యుండునా? నేను వెళ్లునప్పటి కట్టిమాటలు పుట్టినట్లు లేదు. అదిగో నెవరో యిటు వచ్చుచున్నారు. ఈ మహోత్సవకారణ మీతని నడిగెద. (అని కొంతనడిచి చూచి) ఇతఁ డెవ్వఁడో విదేశస్థుఁడులా గున్నాఁడు. విదేశస్థుఁడు మాత్ర మడిగినమాట కుత్తరముఁ జెప్పఁడా! (అని సమీపమునకుఁ బోవును.)

[అంతట మందరుఁడు ప్రవేశించుచున్నాఁడు.]

మంద—(తనలో) వెనుక మంత్రిగారితో నీ పురమునకు వచ్చిన మునుపటి బంట్లు 'చందనావతీపురమున నీవు చూడఁదగిన దేమియు లేదు. అది బొమ్మచెముడు డొంకలతోను, బోడి గోడలతోను నిండిన పల్లెటూ' రని నాతోఁ జెప్పిరి. వారి మాటలు కేవల మబద్ధములు కదా! ఈ పురము వైభవమున మా కుంతలనగరమును మించియున్నది. ఎంత చూచినను మనసు తీరకున్నది. ఇంకిం జూచెదగాక. (అని నడచును.)

పుర—అయ్యా! మీ దేయూరు?

మంద—మా యూరడిగెదవేల నీ కేల? నీకుఁ గావలసిన దేమో యడుగుము.

పుర—ఈ యుత్సవకారణ మేమో యెఱుఁగుదువా?

మంద—ఎఱుఁగుదు. మహామంత్రియైన ధృష్టబుద్ధియను వాఁడు కుంతలపురమునుండి యిచ్చటికి విజయముచేసెను. ఆయనను సన్మానించుటకు చంద్రహాసకుమారుఁడు తండ్రియుఁ బురమంతయు శృంగారింపఁ జేసిరి. నే నా మహామంత్రి పరిజనులలో నొకఁడను. నా పేరు మందరుఁడు. నీ వీ యూరు కాదా?

పుర—అయ్యా! నా దీయూరె! కారణాంతరమున మా చుట్టములం జూడ నేను విదర్భకుఁ బోయి వచ్చుచుంటిని. అందుచే నమాత్య భాగురాయణునిరాక నే నెఱుంగను. మంత్రిగారి పరిజనుఁడవైన నీకు స్వాగతము. మీ ప్రభువు గారిక్కడ నెన్నిదినము లుండురు?

మంద—నాలుగైదు దినములుందురు.

పుర—అట్లయిన నే నా మహాత్ముని దర్శనముఁ జేసి ధన్యుఁడ నయ్యెద.

మంద—అట్లే చేయవచ్చు. (అని యిద్దఱు నిష్క్రమింతురు.)

ఇది విష్కంభము.

రంగము. 1.

భాగురాయణుని యిడిదియింట నొకగది.

[అంతట మంత్రియైన భాగురాయణుఁడు ప్రవేశించుచున్నాఁడు]

మంత్రి.—(తనలో) ఏమియును సందేహము లేదు.

తే. గీ. ముద్దులను మూట గట్టు నెమ్మొగమువాఁడు
కలువ రేకుల యనఁదగు కనులవాఁడు
భవ్యగుణముల కిరవైన వాఁడునైన
నేఁటి వీఁడు నిశ్చయముగ నాఁటివాఁడు. 3

OSMANIA UNIVER
COLLEGE LIBRA

దురాత్ములైన హంతకులు నన్ను వంచించిరనుట నిర్వివాదాంశము. పదునాలుగేండ్ల క్రిందట జూచినదియైనను వీనిమూర్తి సర్వవిధముల నా కానవాలు పట్టఁదగినదియై యున్నది. ఈ చంద్రహాసకుని ప్రజ్ఞావిశేషముచేతనే గదా పాళిందవంశ మింత పేరువడినది. ఈదురాత్ముని ప్రయత్నమునఁ గదా పూర్వము చూచినప్పుడు రోఁతపుట్టఁజేయు చందనావతి యిప్పుడు కుంతలంబును వెక్కిరించుచున్నది.

తే. గీ. పాడు దొడ్లెల్ల చక్కని మేడలయ్యె
బయళులన్నియు నుద్యానవనములయ్యె
నిలుకుసందులు వెడదలౌ తెరవులయ్యె
నాల్గుగుడిసెల పల్లియు నగరమయ్యె.

తేజోరాశియైన యీడింభకుఁ డచిరకాలంబున కుంతలంబు నాక్రమింపకున్నె! ఇతఁడు మా మదనుని రాజ్యసుఖము భుజింపనిచ్చునే.

శా. ఏరీతిన్ రుచియించు నన్నము మన స్సేరీతి నిశ్చింతమౌ
యేరీతిన్ సుఖనిద్రఁగల్గు నిఁక రేయి న్నాకు నాబిడ్డఁడా
ఘోరారిసుతుఁడై వినీతుఁడయి దుష్టుండై మహీపాలకాం
తారాభీలదవాగ్నియై పగతుఁడుండం బ్రక్కలో బల్లెమై. 5

ఇన్ని మాటలేల—

ఆ. వె. నిప్పుకొండచెంత నిలయంబు గట్టుట
పాముపుట్టప్రక్క పండుకొనుట
చంద్రహాసనృపతి సవిధభూములనుండ
ధరణి నన్యుఁడేలఁ దలఁచుకొనుట. 6

తల యెత్తనిచ్చితిమా వీఁడు బ్రాహ్మణుఁడువలెనే పెచ్చుపెరిఁగి నేలయంతయు నాక్రమించును. పిల్లయని ప్రాఁచుపామును, పెట్టునిప్పుఁ జంపక విడువరాదు. నలుసే గదాయని నిప్పార్పక మానరాదు. శుభలక్షణములన్నియుం బట్టిచూడఁ జంద్రహాసుఁడు జ్యోతిష్కులు చెప్పినట్లు మహీమండల మంతయుఁ బాలించునట్లుఁ దోఁచెడిని. కావున నీతఁ డవశ్యము వధ్యుఁడు. ఈతని నెట్లు వధింతు.

తే. గీ. ప్రబల దుస్తంత్ర నాయక బాణములకు
ననిశ మతనికి తూణీరమై చెలంగు
నట్టి నాబుద్ధి విఫలతే నాశ్రయింతు
నదె యమోఘమగా విజయంబు ననుఁ జేయు. 7

[అంతట పులిందరాజును నింద్రదత్తుఁడు చంద్రహాసుఁడుఁ బ్రవేశించుచున్నారు.]

మంత్రి—మిత్రమా! ఇంద్రదత్తా! మాకు నీవు మఱువరాని యుపచారములఁ జేసితివి. చాలు చాలు! మంత్రినైన నాకంటె నే నిట్టి సన్మాన మెన్నఁడు బొంది యెఱుఁగ. నాకే గాదు. కుంతలేంద్రునకే నిట్టి సన్మాన మెన్నఁడు జరిగియుండదు. సుకుమారుఁడు చంద్రహాసుఁడు నీవును నాయెడ జూపిన ప్రేమకు నేను మీ ఋణ మెప్పటికిం దీర్పఁజాలను.

చంద్ర—దేవా! మా యీఁగి దయచేత మీరు సంతుష్టులు కావలయునని రైరిగాని మా సపర్యలవలనఁ గాదు.

తే. గీ. నరులు దేవతార్చనమునఁ దమపువేళ
నతఁడు సృజియించు పూవులే యతనికిత్తు
రట్లె మును మీరు మాకిచ్చి నట్టి సిరుల
మరల నర్పించితిమిగాక మాకుఁ గలవె. 8

ఇంద్ర—మీకు మావందఁగల యనుగ్రహముచేత నణుమాత్రమైన మాయుపచారము మహామేరువట్లు పరగుచున్నది. ఈ యనుగ్రహమే యికముందును మాపైఁ జూపవలయునని వేఁడుచున్నాను. నన్నుం బెంచిన మీ చల్లని చూపులే చంద్రహాసుని మీఁదఁగూడఁ బ్రసరించుగాక!

మ. ఇతఁడే యాఱవ ప్రాణమై వెలయు నా ; కీతండె నా కంటి సం
తతినెల్లప్పుడు గాంచు నిల్పెడు నిధానం ; బీతఁడే నాదు దుః
ఖితమఃపుంజము బాపు భాస్కరుఁడు ; నాకందోయి జాబిల్లి నా
వ్రతము ల్పండిన పంట ; నాదుకులదీపంబో సుపాత్రరత్నమా ! 9

మంత్రి—ఇతఁడే నీమనోరథంబని నే నెఱుంగుదు. నీకును నాకును శరీరంబులు భేదంబులుగాని యాత్మ యొక్కటేకదా! అందుచేత నాకును నీ పుత్త్రుండా యన ప్రాణమే. నీవు మిక్కిలి యదృష్టవంతుఁడవు. చంద్రహాసునివంటి కొడు కెంతయదృష్టవంతునకు లభించును? చూడు.

సీ. నిరుపమానంబగు నిజభుజాబలముచే విస్తరించినవాఁడు మన్నెదొరల
జనసమ్మతంబైన సత్పాలనముచేత విస్తరించినవాఁడు విమలయశము
క్రూరభూపాలనిర్మూలనం బొనరించి విస్తరించినవాఁడు క్షోణిదేవిఁ
జనవర్తనముచేత ధారుణీజనులందుఁ బ్రస్తరించినవాఁడు రాజభక్తి
విస్తరించినవాఁడు నిర్నిద్రకీర్తి
వైరిపీనాసముద్రంబు పార్థివేంద్ర
వన్నెకెక్కెను బాలేందుకంటె మిగుల
కొడుకు కనఁగ నిశ్చయముగ నీకొడుకె కొడుకు. 11

ఇంద్ర—మిత్త్రమా! నీయనుగ్రహాశీర్వాదములె వీని నింతవానిఁ జేసినవి.

మంత్రి—ఇంద్రదత్తా! ఇతఁడు నీకుఁ బసునాలుగేండ్లక్రిందట వనాంతరమున లభించెనుగదా!

ఇంద్ర—ఔను! అరణ్యమున నర్ధరాత్రమున నిక్షేపమువలె నీబిడ్డ దొరకెను.

మంత్రి—చంద్రహాసా! ఆయరణ్యమునకు నిన్నుఁ దోడ్కొనిపోయి హింసించినవా రెవ్వరో యెఱుఁగుదువా?

చంద్రి—అయ్యా! ఆవిషయము నా కంతగా జ్ఞాపకము లేదు. ఎవరో బాధించినట్లు నే నేడ్చినట్లు నన్నెవరో తీసికొనిపోయినట్లు స్వల్పముగ జ్ఞాపక మున్నది.

మంత్రి—మిత్త్రమ! ప్రపంచమున నెంతటిదురాత్ములైన నుందురు. వికసించని పువ్వువలె జ్ఞానసముద్భవము లేనివాని ముద్దులు మూటగట్టుసుకుమారుని నాలుగేండ్ల యర్భకుని నట్టడవిలో హింసింపఁ బంపినవారును హింసింప వచ్చినవారును బెబ్బులి హృదయములుగల వింతమానవులో రాక్షసులో గాని సామాన్యమానవులు గారు.

ఇంద్ర—మిత్త్రమ! ఇతనిని నా కేల హింసింపఁ దలఁచిరో కారణ మూహింపఁ జాలకున్నాను. ఇతనికడ నగలు లేవు. నాణెములు లేవు.

మంత్రి—ఆదురాత్ములు తమదుష్ప్రారంభములు కొనసాగుటకై యేక్షుద్రదేవతకయిన నరబలి యిచ్చుటకై మొక్కుకొని యీబాలుని నఱకఁ దలఁచిరేమో.

ఇంద్ర—అయి యుండవచ్చును. కాని వా రభీష్టసిద్ధి యేల చేసికొనరైరో?

మంత్రి—ఆత్మకుమారసౌకుమార్యము చక్కఁదనము జూచి రాక్షసుఁటియదరత్నులమనసులు కరఁగనేమా !

ఇంద్ర—అట్లే తప్పక రాయియుండవచ్చును. ఆహంతలలో నెవఁడో జాలిగుండె వాఁ డుండియుండును.

మంత్రి—(తనలో) నామీఁద వీరి కించుకైనను ననుమానము లేదు. ఈబాలకుఁడు కుంతలంబున నుండుటే యెవరికిం దెలియదు. వీఁడు నన్నానవాలు పట్టఁజాలఁడు. ఇంక నా కల పన్ని యాచిలుచేఁపం బట్టవచ్చును. (ప్రకాశముగ) అట్టి గొప్ప గండము పిన్ననాఁటఁ గడచినందున నితఁడు చిరంజీవి యై పుళిందరాజకులపారావార పూర్ణచంద్రుఁడై కులయానందప్రదాయకుఁడై సత్ప్రథవర్తి యై వర్ధిల్లుఁగాత !

ఇంద్ర—అమాత్యభాగురాయణునియాశీర్వాద మమోఘ మగుఁగాక !

చంద్రి—మీయనుగ్రహపాత్ర మైతిని గావున నేను ధన్యుఁడను.

మంత్రి—నీ వింకను ధన్యుఁడ వయ్యెదవు.

ఇంద్రి—మిత్రమ ! అది యెట్లు ?

మంత్రి—రాజా ! కుంతలేశ్వరుఁడు భుజబలతులితకుమారుం డగునీకుమారుని చక్కఁదనంబును శౌర్యగాంభీర్యాదిగుణగణంబులను శ్రవణానందముగ విని మానవతీప ర్యాయమన్మథుఁ డగునాతనిమూర్తి గని శ్రవణంబులవలెనె నేత్రంబులనుగూడ ధన్యములు చేసికొనవలె నని తలంచి చంద్రహాసుం దనకడకుఁ బంపు మని నొక్కి వక్కాణించె. ఒక్కనిముసమైన మన మాలస్యము చేయరాదు. చంద్రహాసు నెపుడు చూతు నెపుడు చూతు నని యమ్మహీశునిహృదయము తత్తఱపడుచున్నది.

ఇంద్రి—అమాత్యా! నీవు వెండియుఁ గుంతలంబునకుఁ బోవునప్పుడు వీనిని నీ వెంటఁ గొనిపోవచ్చును.

మంత్రి—అట్లు కాదు. నే నింతలోఁ గుంతలంబున కరుగను. క్రొత్తగా నీకొడుకుచే నిర్జితులైనమన్నెదొరలను బిలిపించి యిఁకముందు వారు కుంతలేంద్రునకుఁ గ్రమముగఁ గప్పంబులు గట్టి బుద్ధిమంతు లై యుండునట్లొడంబఱచికొని యచ్చోటు విడువను. మహారాజుగారిమనస్సు యాలస్యమున కోర్వదు. ఈక్షణమున నీకుమారుఁ డరుగవలయు. రాజులచిత్తవృత్తులు నీ వెఱుఁగవా ! తలఁచినప్పుడే కార్యంబులు కావలయు నని వారు కోరుదురు గదా ! రాజుమనస్సు వర్షకాలనిశాసమయచంద్రమండలమట్ల క్షణ మాగ్రహమేఘచ్ఛన్న మై యుత్తరక్షణమునఁ బ్రసన్న మై చల్లఁదనము వెదజల్లుచుండును.

ఆ. వె. అవనినాథునాజ్ఞ యనియెడు సుడిగాలి
యెట్లు త్రిప్పి కొట్టు నట్లె తిరుగ
కలసినట్టియల్పవస్తువులే సుమీ
మాదృశు లగుబంట్లు మాట లేల. 12

కావున నీనియాజ్ఞ యవిలంఘనీయము. ఇప్పుడె పయనము చేసి నీకొడుకు నంపుము.

ఇంద్ర—అయ్యో! ఇతనిఁ బాసి నే నొక్కనిముసమైన నుండఁ జాల. తల్లి యొకనిముసమైన నీతనివియోగము సహింపదు. కావున నేనును నాభార్యయు వీనిని వెంటఁ బెట్టుకొని యరుగునట్లనుగ్రహింపుము.

మంత్రి—ఇంద్రదత్తా! ఎంతవెఱవు! తలిదండ్రులు వెంటఁ గొనిపోవుటకు నీకుమారుఁడు స్తన్యపానము సేయుశిశువు గాఁడు. అశ్వస్త్రసమస్తశస్త్రనికాయుఁడు, దండితారాతిమండలుఁడు, సకలవిద్యాపారంగతుఁడు నగుప్రోడ; వానినిమిత్త మింత విచారించెద వేల? రాజదర్శనముఁ జేసి నాల్గుదినములలో మరల నీకడకు వచ్చును. చూడు—

సీ. నీకుమారుఁడు భూప! యాకుమారుఁడె సుమీ సాహసంబులచేత శక్తిచేత
నీకుమారుండు రమాకుమారుఁడు సుమీ సుకుమారతలచేత సొగసుచేత
నీకుమారుఁడు యశోదాకుమారుఁడు సుమీ విజ్ఞానములచేత విద్దెచేత
నీకుమారుఁడు నృపా నాకుమారుఁడుసుమీ మనబంధములచేత మైత్రిచేత
జంకుఁ బొందనేల సందియం బడనేల
రాజునొద్దఁ గడుసురక్షితుండు
నీతనూభవుండు నృపదర్శనముఁ జేసి
చక్కఁ జెదరకుండఁ జేరు నిటకు. 13

కావలయు నేని గొంతపరివార మిచ్చి పంపుము.

ఇంద్ర—ఇంతనిరవకాశంబుగా మహారాజుగారికి బాలకుం జూడవలసినయవసర మేమి గలిగెనో?

మంత్రి—అది నే నెట్లెఱుఁగుదును? రాజాజ్ఞ. నేను రాజాజ్ఞావాహకుఁడని మాత్రమె యెఱుఁగుదు. నీకుమారుం జూచుటకే యని నేఁ దలంచెద. ఈసందర్శనము చేత నీకుమారున కేమికల్యాణములు చేకురునో యెవరు చెప్పఁగలరు? తొల్లి దశరథుఁడు గారాబుకొడుకు లైనరామలక్ష్మణులను గాధేయునివెంట నంపుట కెంతియు సంకోచించెను. కాని, తుదకు వారినిర్గమన మెంతశుభహేతు వయ్యెనో యెఱుఁగవా? (తనలో) మరణమె? ఏదికాఁగలకల్యాణము. విధిలేక నిన్నాశీర్వదించి శుభములగునని చెప్పవలసె.

చంద్ర—(తనలో) నాయనగారు నిర్హేతుకముగ విషాదాయత్తచిత్తులగుచున్నారు. వారు సెల విచ్చినచో నవాయాసముగఁ బోయి వత్తు.

ఇంద్ర—అమాత్యా!

చె. ఎఱుఁగుదు నాకుమారకుఁ డహీనభుజాబలదర్పితుం డఁటం
చెఱుఁగుదుఁ గుంతలేంద్రుకడ నెట్టియపాయముఁ బుట్టదంచు ని
ట్లెఱిఁగియుఁ బ్రేమబంధ మొకయించుకయే న్సడలింపలేక యి
ట్లతిమతిఁ బొందఁ జొచ్చె మది యక్కట దుస్సహముల్ వియోగముల్. 14

మఱియు—

తే. గీ. నాదుగృహదీప మైనయీనందనుండు
గృహము నెడఁబాసి యున్న నయ్యహములందు
వేవెలుంగులదోగ మింట వెలుఁగుచున్నఁ
జిమ్మచీఁకటుల్ నాయిలు గ్రమ్మియుండు. 15

మంత్రి—ఇంద్రదత్తా! ఏమి యీమోహము! ప్రపంచమునఁ గుమారుఁడు నీకొక్కనికే లేఁడు. మేమును బుత్రవంతుల మే. పుత్రస్నేహ మెట్టిదియో మేమును గొండొక యెఱుఁగుదుము. నాకుమారుని రూపజితమదనుని మదనుని విడచి యడవులు కొండలు సేరులు దాఁటి యింతదవ్వు నేను రాలేదా? మేము పుత్రప్రేమలేనివారమా? నీ వొక్కఁడవే పుత్రప్రేమచవి నెఱిఁగినవాఁడవు? రాజకార్యపరతంత్రులైనప్పుడు దారపుత్రులను విడచి చిరకాల ముండవలసివచ్చు. ఆలుబిడ్డలం గౌఁగిలించుకొని యింట నుండుట కాపురుషలక్షణము గాని యుదాత్తపురుషలక్షణము గాదు. ఒకానొకప్పుడు ప్రియబంధువులతో మనకు శాశ్వతవియోగమే సంభవింపవచ్చును. బంధుసంయోగవియోగములు సూర్యచంద్రోదయాస్తమయములవలెఁ గలుగుచుండును. బంధుసమాగమమున సంతోషమును వియోగమున విషాదము నొందుట వీరపురుషోచితము గాదు. కావున వెండియు వితండవాదము లేక కుమారుని బయనము సేయుము. చంద్రహాసా! రాజదర్శనమున కరుగుట నీ కిష్టమా?

చంద్ర—నాయనగారిసెల వయ్యెనేని నే నవాయాసముగఁ బోయి వచ్చెద.

మంత్రి—అట్లైన నిటు వినుము. కతిపయపరివారమును వెంటఁగొని కుంతలంబున కరిగి ముందుగ నాకుమారుఁ డగు మదనుం జూడుము. ఇదే నాకుమారునకు నేను వ్రాసినజాబు. ఈజా బతని కిమ్ము. ఈలేఖం జూచికొని యాతఁడు నీ కుచితసపర్యలం గావించి రాజదర్శనంబుఁ జేయించు. మాటిట నీవు స్వర్గంబునం దున్నట్లుందువు. ఈమధ్యాహ్నమే పయనమై పోవలయును.

చంద్ర—(జాబునందుకొని) చిత్తము! అట్లె చేసెద. రాజదర్శనంబును మదనునితో డి సెయ్యంబును నేను రెండులాభములు నాకు మీయనుగ్రహంబునం గలుగుచున్నవి. మీ రిచ్చట నుండఁగనే నేను మరలి వచ్చెద.

మంత్రి—మంచిది. (తనలో) ఇఁక మరలి వచ్చు టెక్కడిది? పునర్జన్మమెత్తిన ప్పుడే మరలి వచ్చుట. (అని నిష్క్రమించును.)

ఇంద్ర—కుమార!

తే. గీ. మన్నె మూఁకలపై కత్తిఁ గొన్నయపుడు
వేఁటతమి మహాటవులకు వెడలినపుడు
నిన్ను విడిచియుంటిని గాని చిన్నయన్న
యింతయులమట గలుగలే దెన్నఁడరయ. 16

చంద్ర—నాయనా! దూరప్రయాణ మగుటచే నీమనస్సు క్లేశము నొందుచున్నది.

ఇంద్ర—వత్సా! అదే కాదు. అమాత్యభాగురాయణుఁడు నిన్నుఁ బనుచుటచేత నామనం బలమట నొందుచున్నది. మంత్రులే దుష్కార్యపరతంత్రులు. అందు దుష్టబుద్ధి యని సార్థకనామధేయము వహించినయీభాగురాయణుఁడు,

క. తలఁచిన తెఱఁగున బలుకఁడు
పలికినచందమున నొక్కపని సేయఁడు నూ
ఱులుమాయలగని యీతని
తల తలలను మార్చి కొత్తతల లిడుఁ గ్రుటిలోక్తిన్. 17

మఱియు

తే. గీ. ఈమహామంత్రినాలుక యెల్లయపుడు
సత్యవాక్యదేవతకు శ్మశానభూమి
యనృతవల్లిక కొలిచినయాలవాల
మెల్ల బూటకంబులకును వల్లియల్లె. 18

చంద్ర—అగుఁగాక! రాజదర్శనలోలుఁడనై పోవుచుంటినా కితనివలన నపాయ ము మున్నదే!

ఇంద్ర—కుమారా! అట్లనకుము.

తే. గీ. దూరమందుండి యేనియు దుర్జనుండు
చేయఁ దలఁచినయపకృతి చేయఁగలఁడు
ఒక్కయూ రంటుకొనఁగ వేఱొక్కయూరు
దానిదుప్పటు తగిలి దగ్ధంబు గాదె. 19

అందుచేత నితనిని విశ్వసింపరాదు. ఏలయన,

సీ. మెసవువంటకమందు విసము పెట్టించును నిప్పులు దరికొల్పు నిలయములకుఁ
గ్రూరహంతలచేతఁ గుత్తుకఁ గోయించు నిద్రలోఁ ద్రోయించు నీటియందు
దారులు గొట్టించు దండివాండ్లచేతఁ బాఁతు పెట్టించును బ్రతికియుండఁ
గొప్పనేరము లెంచి కొరత వేయించును జిచ్చునఁ బడఁ ద్రొబ్బు జీవ ముండ
నితఁడు సేయనిపనులులే వెందుఁ, గాన
గుడుచువేళల నిం దాదు నడచువేళ
నిదురవోయెడువేళల నిలుచువేళ
మిగుల జాగరూకుఁడ వై మెలఁగుమన్న. 20

చంద్ర—ఇతఁ డపకారము చేయు నని నీ కేల యనుమానము గలుగవలయు!

ఇంద్ర—అతనిహృదయమున నే మున్నదో మన మెఱుఁగఁ జాలము. అతనిపూర్వచరిత్రమే యనుమానకారణము.

చంద్ర—నేను మిక్కిలి జాగరూకుఁడనై యుండెద. నాకు సెల విమ్ము.

ఇంద్ర—(కౌఁగిలించుకొని) నాయనా! దేవతలు, గృహదేవతలు, భూదేవతలు, నిన్ను రక్షింతురుగాక !

తే. గీ. నీడుచిలుకవ్వుపేరి కెన్నెలలు లేని
నాఁడు ఘోరకాంతారంబు నాగృహంబు
తేన లొలుకునీపలుకులు లేనినాఁడు
చిలుక లేనిపంజర మిల్లు చిన్నియన్న. 21

చంద్ర—అంతిపురమున కరిగి యమ్మగారితోఁ జెప్పి పోయెద.

(ఇద్దఱు నిష్క్రమింతురు.)

రంగము 2

మంత్రివిడిదియిల్లు.

[అప్పుడు మంత్రియు సేనాపతి యగునుగ్రసేనుఁడును బ్రవేశించుచున్నారు]

మంత్రి—ఉగ్రసేనా ! ఇంద్రదత్తుఁ డిప్పుడు వచ్చునా? బామురాత్రి రైనతరువాత రమ్మని పనుచుటచేత నేదో నెపము పన్ని యిప్పుడు రాక రేపుదయమున వత్తు నని వర్తమాన మంపునా?

ఉగ్ర—అమాత్యభాగురాయణునియాజ్ఞ నుల్లంఘించుట కెవ్వరికినోటఁ దళధూ

ర్పట యని యిచేఁ దెలియఁగదా? కుబుస మూడ్చినకోడెత్రాఁచు చక్కఁడు పడగం దాల్చును?

మంత్రి—ఔను! మందబుద్ధు లై యిప్పు డతఁడు రానియెడల,

తే. గీ. భస్మపటలంబు గావింతుఁ బట్టణంబుఁ
గోట నేలమట్టము జేతు ఘ్రూఁటలోకఁ
జౌరు లందఱ నఱికింతుఁ బరవసమునఁ
జర్మ మొలిపింతు నీచనిజనము లడల. 22

ఉగ్ర—ఈపాటికి బయలుదేరి వచ్చుచుండును.

మంత్రి—ఉగ్రసేనా! అతఁడ వచ్చినతోడనే నీ వెదుర్కొని సగౌరవముగఁ బీఠమున నాసీనుం జేసి యేదో నెపమున నతనిచేతిఖడ్గముం దీసికొనవలయు. కోఱ లూడిన పాముకరణి నాయుధహీనుఁడు శూరుఁ డయ్యు విక్రమింపలేఁడు. ఆయుధ మూడఁ బెఱికినతరువాత నే నొకసన్నఁ జేసెద. అది యానవాలుగ మసగదులలో డాగి యుండు జోదు లాతనిపైఁబడి బంధింపవలయు. జోదులతో నీ వట్లు చెప్పి యెక్కడ నుండవలసినవా రక్కడ నుండఁ బనిచితివా?

ఉగ్ర—ఆహా! దేవరవారియాజ్ఞాప్రకారము సకలప్రయత్నములం జేసితి. సైనికు లీరాత్రి నిసుగవోవకుండ నాయుధపాణులై యుండునట్లు శాసించితి.

మంత్రి—ఇంద్రదత్తుఁ డిక్కడ బద్ధుఁడు కాఁగానే నాసంకేతము నిమిత్తము నీ విక్కడఁ గొంతసేనను నిలిపి తక్కినసైన్యముతో నీవు కోటఁ జొచ్చి యంతిపురంబు ధనాగారము ముందుగా దోఁచుకొని పిమ్మట నూర మంతయుఁ గొల్ల పెట్టవలయు. ఒక్క పూరిపుల్ల యైన మిగులకుఁడ ద్రవ్య మంతయు దోఁచి తెమ్ము. దయాదాక్షిణ్యములు లేక మాపని కడ్డువచ్చినవారిని శిశువు లనక స్త్రీ లనక బాలు రనక వృద్ధు లనక మాని శితకరవాలముల కెరఁ జేయుఁడు. జాలి దుర్బలలక్షణము. ఇంద్రదత్తునిరాణి యైనమేధావినినిగూడ మీ రించుకేనియు గౌరవింపక యామె మేనఁ దాల్చిననగలుగూడ దోఁచికొని రావలయు. ధనరాసుల నతఁడు భూమిలోఁ బాఁతిపెట్టినయెడలఁ బాఁతును జూపవలసిన దని దాసదాసీజనంబులం బట్టి యడుగుఁడు. వా రవి చూపకున్న దంతంబులం గొట్టియు శూలంబులం బొడిచియు వేఁడిచమురు మేనఁ బోసియు నాముదమునం దడిపినగుడ్డలు కాలుసేతులకుం జుట్టి నిప్పు దరికొల్పియు నానావిధచిత్రహింసలు చేసి వారివలన నిక్షేపంబు లున్నస్థానంబు లఱసి గోతులు త్రవ్వి పాఁతులు పెల్లగించి యర్థంబు గ్రహింపుఁడు. వా రెంతకుం జెప్పకున్న వారిం జంపి యిల్లంతయుం ద్రవ్వఁ

డు. ఱిమ్మట నగరమంతయుఁ గొల్లబెట్టుఁడు. నగరముఁ గొల్లబెట్టుట కిదియే మంచిసమయము. పగలు కొల్లబెట్టినపక్షమున జనులు జాగ్రత్తపడి తమయర్థంబులు దాఁచుకొందురు.

ఉగ్ర—మీయాజ్ఞ నట్లుగా జరిపెద.

తే. గీ. బంతులట్లు పౌరులతలల్ గంతు లిడఁగ
ననఁటిబోదెలక్రియ నరు లవనిఁ గూలఁ
బచ్చినెత్తురు వర్షంబుపగిదిఁ గురియఁ
జూచి యీయుగ్రసేను మెచ్చుదువు నీవ. 24

మంత్రి—పొలిందుఁ డొంటిగ రాక కొంతపరివారమును వెంటఁ బెట్టుకొని సేనాపతి సమేతుఁడై వచ్చునని తోఁచెడిని.

ఉగ్ర—ఏదో వ్యాజమున నిరువురికైదువులు దీసికొని యిరువుర నొక్క తెఱఁగుననే జేయుదము.

మంత్రి—(తనలో) ఇప్పు డొకసారి యుగ్రసేనుని రాజ్యాశాపాశములచేత బంధించి యుబ్బఁజేయఁ గలయము. (ప్రకాశముగ) ఉగ్రసేన! ఈప్రయత్న మంతయు నీపట్టాభిషేకమహోత్సవమునకుఁ జేయుజతనములు సుమీ !

ఉ. ఎంతయదృష్టవంతుఁడవొ హీనకులుం డగునింద్రదత్తభూ
కాంతుఁ, బుళిందరాజ్యగమ గాఢము గా మదిలోన రోసి దు
ర్దాంతభుజద్వయాగ్రశపరాజితవైరిమహాధవున్ రమా
కాంతపదాబ్జభక్తు నినుఁ గాంతునిఁగా వరియించె మత్సుతన్.

సిరి గ్రుడ్డి దగుటచేత నట్టిచంద్రప్రజ్ఞుని వరియించె. ఇది యామెకుఁ బ్రాయికము.

క. వరియించుఁ గులహీనుని
వరియించుఁ గుణవిహీను వరియించును దు
ష్టరునిఁ భీరునిఁ గ్రూరుని
సిరి గ్రుడ్డిది గాకయున్నఁ జేయునె యిట్టుల్ 25

నేఁటికాలమున నామె గుణవంతునిఁ గూర్చి మేలుపడుచున్నది. నీయదృష్టముచేత,

తే. గీ. తనువు నొవ్వకుండ ధనువుఁ దాల్పకయుండ
సాయకంబుఁ దొడిగి యేయకుండఁ
జెక్కు చెదరకుండఁ జెలువంబు చెడకుండ
నశ్రమమున రాజ్య మబ్బె నీకు. 26

ఉగ్ర—అయ్యా ! రాజ్యలక్ష్మీపాణిగ్రహణమునకుఁగాని విషయాకర్షణమునకుఁగాని మీయనుగ్రహమే కారణము.

మంత్రి—ఇంద్రదత్తబోధనము, ధనసంచయగ్రహణముఁ జేసి కృతకృత్యుఁడవై కతిపయదినములలో నేను రాజసన్నిధి కరిగెదను. నీ విచ్చటనే యుండి పుళిందదేశముఁ బరిపాలించుచుండుము. మీఁద నెల్లశుభములు రాఁగలవు.

[అపుడు కంచుకి ప్రవేశించుచున్నాఁడు.]

కంచు—దేవా! జయము. జయము. సేనాపతిసమన్వితుఁడై పుళిందరాజు వచ్చియున్నాఁడు.

మంత్రి—యథోచితముగాఁ బ్రవేశపెట్టుము.

కంచు—చిత్తము. (అని నిష్క్రమించుచున్నాఁడు.)

మంత్రి—ఉగ్రసేన ! ఆయుధహీనుం జేయుటకు సామవాక్యములే ప్రయోగింపవలయునుమా !

తే॥ గీ॥ మృదువచోగుంభనలచేత మెత్తబఱచి
పిదప బంధింపవలయు నీపృథ్విపతిని,
మొదల నాగస్వరం బూఁది బుజ్జగించి
యవల నహితుండితఁడు పాము నడఁచుఁ గాదె. 27

[అపు డింద్రదత్తుఁడు నతని సేనాపతి యగువజ్రబాహుఁడును బ్రవేశించుచున్నారు.]

ఉగ్ర—పుళిందరాజునకు స్వాగతము !

ఇంద్ర—అమాత్యభాగురాయణున కభివాదనము సేయుచున్నాను.

వజ్ర—మీయుభయులకు విజయ మగుఁగాక!

మంత్రి—రాత్రి ప్రొద్దుపోయినపిదప నిన్ను రావించి నిద్రాభంగముఁ గలిగించుట నాకు విచారకరముగా నున్నది.

ఇంద్ర—కుంతలసార్వభౌమ మహామంత్రి యగు నమాత్యభాగురాయణుఁడే నిద్రఁ గోల్పోయినప్పుడు నానిద్రాభంగ మెంత!

వజ్ర—రాజకార్యములు నిద్రం దవ్వుగఁ దోలును.

ఇంద్ర—విచ్చుకత్తులు బూని మందిరంబుల రక్షించువీరభటులం జూచి నిద్రాదేవత జడిసి పాఱిపోయి రమ్మని యాదరంబునం బిలుచుటకు రాదు.

ఉగ్ర—కత్తు లనుటచేత జ్ఞప్తికి వచ్చినది. చందనావతీపురమునఁ గత్తులు మిక్కిలి ప్రశస్తమైనవి చేయుదురఁట నిజమా ?

వజ్ర—రాజధాని యగుకుంతలపురంబున నున్న పనివాండ్రకంటె మాచందనావతి యందు హస్తపునేర్పరులు లేరుగాని మంచికత్తులు చేయువారు గలరు.

ఉగ్ర—నాకును నమాత్యభాగురాయణునకును జెఱియొకకత్తి గావలెను. చేయింపఁగలరా ?

వజ్ర—ఆహా! మేము చేయించెడి దేమి! మీయాజ్ఞయే చేయించును.

మంత్రి—చేయించుట కాలస్య మగునేమో?

ఇంద్ర—అట్లయిన మాయిరువురకత్తులు మీరు కానుకగా గ్రహింపుఁడు. మేము క్రొత్తవి మఱలఁ జేయించుకొనియెదము.

మంత్రి—అయ్యో! మీకు హస్తాలంకారములై యరాతిప్రాణానలకాలభుజంగములై రత్నఖచితములై యత్యంతప్రియములైన ఖడ్గములను మీహస్తములనుండి గ్రహించుట మీకుఁ గష్టముగా నుండునేమో యని సందేహించుచున్నాను.

ఉగ్ర—అట్టిసందేహములు మీయెడల వారి కుండవు.

ఇంద్ర—పరమసంతోషమున నాఖడ్గము నమాత్యభాగురాయణునకు సమర్పించుచున్నాఁడను.

వజ్ర—కుంతలసేనాపతికి నాకరవాల మిదె కానుకగా నిచ్చుచున్నాఁడను.

మంత్రి—ఇంద్రదత్తా! ఈఖడ్గము మనమనోమాలిన్యములను భేదించుఁగాక.

ఇంద్ర—అది యిప్పుడు లేదు. ముందుఁ బుట్టదు.

మంత్రి—ఉగ్రసేన! ఈరెండుఖడ్గముల నతిశ్రద్ధతో నీవు సంరక్షింపుము. కుంతలమున కరిగినపిదప నాఖడ్గము నాకప్పగింపుము.

ఉగ్ర—చిత్తము. (అని ఖడ్గములనాఁచుచున్నాఁడు.)

ఇంద్ర—మిత్రమ! రేయి యింతప్రొద్దుపోయినపిదప నన్ను రావించినకారణ మేమి?

మంత్రి—మహారాజుగారు కొన్నివిషయములు నిన్నడిగి వానికి నీ వేమిప్రత్యుత్తర మిచ్చెదవో తెలిసికొని రమ్మనెను. అవి పరమరహస్యములు. అన్యులు వినఁ దగినవి కావు.

వజ్ర—దేవా! నే నావలకుఁ బోయెదను.

ఉగ్ర—దేవరవారిసెల వెన్నప్పుడు వచ్చెద. (అని యిరువురు నిష్క్రమింతురు.)

ఇంద్ర—మహారాజుగారిపలుకులు వినఁ గోరుచున్నాఁడ.

మంత్రి—ఇంద్రదత్త! కొంతకాలమునుండి కుంతలసార్వభౌమునియెడ నీవర్తనము లేశుభంగిగా నున్న దని మహారాజుగారికే తోఁచినది. అగర్వము నీకుఁ దగునా!

మ. నిను లోకం బెటువంటిధన్యుఁ డనినన్ నీ కింతయైశ్వర్య ముం
డిన నీకుం దనుఁ డెంతవాఁ డయినన్ నీ కింతసత్కీర్తిఁ గాం

చిన సామంతనృపాలకుండవు గదా శ్రీకుంతలక్షోణిపా
ళున కారాజును బూరికైనఁ గొన విద్రోహంబు సామాన్యమే!

ఇంద్ర—(ఆశ్చర్యముతో) విక్రమ! ఎంతమాట! నేను మహారాజును బూరికైనఁ గొనుటలేదా? మనోవాక్కాయకర్మముల నే నెన్నఁడు సార్వభౌమునియెడ ద్రోహముఁ దలఁపలేదు. దుష్టనరసర్పములు తేనిచెవిచెంతఁ జేరి కొండెపువిసము వోసి యుండుటచేత మహారాజుగారిమన స్సట్లు చెడియుండవచ్చును. ఆమహారాజుమనస్సు వక్రమైనప్పుడు నీవైన దానిని సరిజేయవలదె?

ఉ. కుంతలరాజపుంగవునకున్ సరిగా నరిగాపు లైనసా
మంతనృపాలకుల్ గలరు మాన్యు లనేకులు, వారిలోన నే
నెంతటిభక్తియుక్తుఁడను యెంతవిధేయుఁడనో వసుంధరా
కాంతుఁ డెఱుంగఁ డొక్కొ చిరకాలపుమంత్రివి నీ వెఱుంగవో.

మంత్రి—నీయవిధేయతకు నిదర్శనములు గనఁబడుచుండఁగా నేను మహారాజుతో నీపక్షమున నేమని మనవి చేయుదును?

ఇంద్ర—అట్లైన నానిదర్శనము లేవో వినఁ గోరుచున్నాఁడ.

మంత్రి—అందు మొదటి దిది—నీవలెనే సామంతులై విధేయులైన యాటవికరాజులను మహారాజుగారియాజ్ఞ బడయకుండ బాధించితివి.

మ. అరిగాపుల్ చిరకాలమిత్రులును మా యామర్మముల్ లేనిసా
ముదు లాభాగ్యవిహీను లాజనులఁ గొంపల్ దోఁచియుఁ గాల్చియున్
హరిణంబుల్వలె వేటలాడియును నీ వంశంబు నొందించి తె
వ్వరు ని న్నాపని సేయఁగాఁ బనిచిరో వాక్రువ్వుమా యుత్తరిన్.

ఇంద్ర—ఇంతేగదా నా నేరము?

మంత్రి—మఱియొండు గలదు విను—

మ. అవనీనాథుఁ డెఱుంగకుండఁగ రహస్యప్రక్రియన్ బెంచుకొం
టివి నీ వొక్క కుమారుఁ బూర్వపరిపాటిం దప్పి యట్లేల నే
యవలెన్ గుంతలభూమిపాలకుఁ డసూయాగ్రస్తుఁ డై నీతనూ
భవునిన్ గారియ వెట్టు నంచు మదిలో భావించితేఁ జెప్పుమా.

ఇంద్ర—అయ్యా! నావిన్నపముఁ జిత్తగింపుఁడు. కొండరాజులు నాచిన్నానాటనుండియు మీరాజ్యపుసరిహద్దులలో నుండి సామంతనృపాలకులదేశంబులం బడి గృహారామక్షేత్రంబులు దోఁచుకొని ప్రజలకుఁ గలిగించినయలజడి యింతింత యనరాదు గదా! ఈవిషయములు సామంతరాజులు మీకు విన్నవింప మీరు పలుమారు లాకొం

డదొరమూఁకలను మీయిచ్చవచ్చినరీతిం గుదర్చి బుద్ధి సెప్పి కుంతలేంద్రునకు విధేయులుగఁ జేయు మని నాతో స్వయముగాఁ జెప్పుటయే గాక యెన్నోసారులు పత్రమూల నంపిరి. మున్నొకసారి కుంతలసైన్యంబుల వారిపైకి మీరు పంపితిరి గాని యాసేనలు కొండదొరలదాడి కోర్వలేక పరాజయము నొందెను. ఆమాట మీ రెఱుఁగనిది కాదు. ఆదురాత్ములు గావించుపీడలు సహింపలేక మున్ను మీరు పలుసారులు వారిని దండింపవలసిన దని చెప్పియుండుటచే మేము వారిపైఁ గదలించి వారివలన మేము గ్రహించినయర్థంబుల మీకును గానుకగ బంపితిని. ఈయాటవికులం గెలిచి కుంతలేంద్రునకు మేము మహోపకారముఁ జేసితిమి గాని యపకారముఁ జేయలేదు. ఆదురాత్ములు మాయామర్మములు లేనిమూర్ఖులని మీ రిప్పుడు జాలినొందుచుండిరి గాని వారు గావించుదుర్న్యాయంబులు గన్నులారఁ జూచిన మీ రిట్లనరు. వారు నేల మంగలంబునం బెట్టి వేఁచిరి. రాచబాట లరికట్టిరి. స్త్రీలం జెఱఁ బెట్టిరి. వారిచేఁ జిక్కినమందభాగ్యులను వారు దేవతలకు బలియొసంగిరి. ఇండ్లు దోఁచికొని కాల్చిరి. ఇండ్లు దోఁచుకొన్నప్పుడు ద్రవ్యముఁ జూపు మని గృహయజమానులను జిత్రహింసలు జేసి వారికట్టెదుట వారిపసిబిడ్డలను దుత్తునియలుగా నఱకియుఁ జిచ్చునం బడవైచియు నతిఘోరకృత్యములు జేసిరి. అట్టిదుష్టులు మీమెప్పులకు మీప్రశంసలకుఁ బాత్రము లగుట నాకు మిక్కిలి యక్కజముఁ గలిగించుచున్నది. ఇంక నాపుత్రస్వీకారవిషయమై యొక్కమాట చెప్పెదను. సామంతనృపాలకులు పుత్త్రస్వీకృతిఁ జేసికొన్నప్పుడు సార్వభౌమునియనుజ్ఞఁ బడయుట యాచారము గాదు. నే నొక్కఁడనె గాదు. ఇదివఱ కెందఱో సామంతులు కొడుకులం బెంచుకొనిరి. వారు మీయనుజ్ఞఁ బడయలేదు. ఏల బడయరే దని మీ రడుగలేదు. ఈధర్మసూత్రములు నానిమిత్తమై నిర్మింపఁబడిన వని తోఁచుచున్నది.

మంత్రి—ఏమేమీ ! కుంతలసార్వభౌమునకు నీవు మహోపకారముఁ జేసితివిగా! నీవంటిమందప్రజ్ఞునిసహాయ మపేక్షించుటకు మహారాజంతె దుర్బలస్థితిలో లేఁడు. పరితాపలవమున్ర్విదగ్ధుం డగుచంద్రహాసకుమారునిం జూచియు శౌర్యహీను లైనయాటవికరాజులం జంప పడసినవిజయంబులం దలంచియు గర్వోన్మత్తచిత్తుఁడ వై నీయంతరమును సార్వభౌమునియంతరమును నెఱుంగక యథేచ్ఛముగఁ బల్కుచున్నవాఁడవు. పుత్రస్వీకారసమయమున రాజాజ్ఞఁ బడయుట యాచారము కాదో? ఈధర్మసూత్రములు నీనిమిత్తమె నిర్మించితిమా ? ఉగ్రసేనా ! చూచెద వేమి ?

[అప్పు డుగ్రసేనుఁడు భటులుఁ బ్రవేశించుచున్నారు.]

ఉగ్ర—ఇంద్రదత్త! నీ విప్పుడు చెఱలో నున్నవాఁడ వని తెలిసికొనుము.

[కొందఱుభటు లింద్రదత్తునిచేతులు వెనుకకు గట్టుచున్నారు]

ఇంద్ర—నన్నేల మీరు చెఱఁ బెట్టుచున్నారు?

మంత్రి—రాజద్రోహమునకు.

ఇంద్ర—రాజద్రోహమా! అది మాయింటివారికి కయినను లేదు. మహారాజులకడ మంత్రుల మను పేరు వెట్టుకొని దుస్తంత్రంబులం బన్ని యాన్నృపాలసింహముల నిజమాయావాగురలం బడఁద్రోచి వారిమనస్సులు విఱిచి ప్రజలకును వారికిని విరోధములు గల్పించి దేశమునందు శాంతి నెలకొల్పుటకు మాఱు నలజడిఁ గలిగించునట్టి దుష్టపరిపాలకులే రాజద్రోహులు, దేశద్రోహులు నగుదురు గాని మావంటివారు గారు.

మంత్రి—ఏమీ! మేమే రాజద్రోహులమా? జాగ్రత్త! నాలుకఁ గోయించి తలఁ ద్రెవ్వ నేయించి, చేతులు ఖండించి చిత్రవధ సేయించెద.

ఇంద్ర—ఇది నీకుఁ గ్రొత్తపని కాదు. పరమేష్ఠి విషూచిమశూచిమొదలగు మహావ్యాధులను సృజించినట్లే జననాశనమునకై యొకానొకప్పుడు నీవంటిదురాచారులను గూడ సృజించుచుండును. నీచిత్రవధలు మాకు భయజనకములు గావు. ఏలయన.—

మ. నినుఁ గొండాడినపాతకంబునకు ఖండింపం దగుఁ గాదె నాల్క, నీ
కు నమస్కార మొనర్చుదోసమునకుం గోయం దగుం గేలు, దం
డ నతుల్ నీ కొనరించుపాతకమున శిక్షింపం దగుం శీర్షముం,
ఘనదుష్కర్మఫలంబులన్ గుడువకుండ న్వచ్చునే యేరికిన్. 32

మఱియు,

తే. గీ. జంతువులజీవనస్థితి జాగరణము
కాలధర్మంబు నొందుట గాఢనిద్ర
మేలుకొనుట పునర్జన్మంబు, మృత్యు వనిన
వెఱపు గల్గదు సుమ్ము వివేకులకును. 33

ఈగ్రంథమునకు మొదట నీ వాడినప్రియభాషణంబులు పీఠికలు గాఁబోలు. ఈ నాటకంబునకుఁ జంద్రహాసప్రేషణము పూర్వరంగము గాఁబోలు! ఖడ్గగ్రహణము ప్రస్తావన గాఁబోలు! ఆహా! గొప్పకుశీలవుఁడవు. ఓహో! ఏమిప్రేమ నభినయించితివి! హృదయమున నెంత విస మున్నది! నిరాయుధుం జేసి బద్ధుం జేయుట నిలువెల్లఁ బిఱికికండలు గలనీవంటిపందకు నుచితమైనపని. శూరుఁడవైన, సత్కులజాతుఁడవైన, నభిమానలవము నీహృదయంబున నున్న నాకరవాలము నా కిచ్చి బంధింపుము. ఛీ! ఆఁడుది యైన నీకన్న యోగ్యురాలు. సర్పములు, తేళ్ళులు మొదలగుదుష్టజంతువులను క్రౌర్య

మున నీతోఁ బోల్చుట వాని నవమానించుట. నీ లిపిహీనుఁడ వైననీవు మహారాజామాత్యుఁడ వయ్యు నాకంటి కొక్క పురుగులాగునఁ గనఁబడుచున్నాఁడవు.

మంత్రి—ఉగ్రసేన! పరాభవగ్రహావిష్టుఁడై యుద్ద లెఱుంగక వ్రేలుచున్న నీదురాత్ముని నావలగదిలో బంధింపుము. సింహశార్దూలాదిఘాతుకజంతువులను మాయాప్రయోగములచే సాధించుట ధర్మవిరుద్ధము కాదు.

ఉగ్ర—అది యెన్నఁడు ధర్మవిరుద్ధము గాదు. మీవంటివారు ధర్మవిరుద్ధము చేయరాదురా?

ఇంద్ర—నీముఖసందర్శనము మహాపాతకహేతువు. కావున నన్నాకలకుఁ గొంపోవుట నా కుపకారము.

ఉగ్ర—నీ కుపకారము సేయుటే మా సంకల్పము. రా.

ఇంద్ర—ఇదె వచ్చుచున్నాను. పద. పద. (తనలో) అహాహా! ఐశ్వర్యము లెంతచంచలములు!

గీ. క్షణముక్రిందట నొకమహీకాంతుఁడ నయి
యిపుడె కారాగృహంబున కతిథి నైతి
క్షణములో నెండ క్షణములో గాలివాన
కలిమిలేములు కావడికడవ లరయ. 34

ఆహా! ఈదురాత్ముఁడు మా చంద్రహాసున కేమిమెగ్గు దలఁచి కుంతలంబున కంపెనో గదా! నావిపాద మతనియాపదఁ దప్పింపఁ జాలదు. ఈశ్వరేచ్ఛ యెట్లున్నదో యట్లు జరుగు.

క. అమృతంబు విషప్రాయము
కమలాక్షునికరుణ దొలఁగుకాలమునందున్
గమలాక్షునికృప గలిగిన
నమృతం బగు విషముసయితె మఱునిముసమునన్. 35

(అని యిరువురు నిష్క్రమింతురు.)

మంత్రి—(తనలో) ఓయాశా! నీప్రభావము వర్ణనాదుస్సాధ్యము కదా!

మ. జనహింసల్ ప్రియఖేలనంబు లగు, వాంఛల్ హెచ్చు నీ వావహిం
చినవేళన్ హృదయంబు రాయి యగు దాక్షిణ్యంబు లేకుండెడున్
మన సాక్రోధమహాగ్నికిం గొలిమి యై మండున్ విజృంభించి నం
దనులున్ దండ్రులు నన్నదమ్ము లను భేదం బుండ దింకేనియున్. 36

ఓభగవతీ! భక్తాభీష్టప్రదాయినీ! కాత్యాయనీ!

గీ. చంద్రహాసశోణితబిందుసహితి యగాడు
పూల మును నిన్ను నర్చింపఁ బూనియుండ
హంత లోనరించి రంతరాయముల నిపుడు
సేతు నిర్విఘ్నముగఁ బూజ చిత్తగింపు. 37

గీ. భాగురాయణచరితాప్రబంధమందు
ముగిసె మూఁడంకములకథ ముచ్చటొదవ
నాలుగవయంక మాడును నానుతుఁడు
మాతులను బన్ని చంద్రా స్తమయమునందు. 38

ఈరాత్రి జరుగుదోపుకులోఁ జిక్కుడు ద్రవ్యంబు నుగ్రసేనుఁడు గాని, బంట్లుగాని హరింపకుండ నేను వేయికన్నులఁ గనిపెట్టుకొని యుండఁగలయు.

(అని నిష్క్రమించును.)

ఇది తృతీయాంకము.

చతురచంద్రహాసము

—:౦:—

చతుర్థాంకము.

[అప్పుడు చంద్రహాసుఁడును చారాయణుఁడును కంచుకియుఁ బ్రవేశించుచున్నారు.]

చంద్ర—చారాయణా! పరిజన మాచెట్లక్రిందఁ బటకుటీరములలో విడిసియున్నది కదా! నేను క్షణకాల మీయుద్యానవనమున విహరించి పథిశ్రమఁ బాపికొనియెద. ఇందు మనము ప్రవేశింపవచ్చునేమో వనపాలకుల నడుగుము.

చారా—కుమారా! అట్లే చేసెద. ఓయీ! వనపాలకా! ఈయుద్యానవన మెవ్వరిది? మే మిందుఁ బ్రవేశించి క్షణకాలము విశ్రమింపవచ్చునా? ఏ మనుచున్నావు! ఇది యమాత్యభాగురాయణునితోఁటా! ఇందు యథేచ్ఛముగా మేము విహరింపవచ్చునా! సరి సరి! మంచివాఁడవు! కుమారా! రమ్ము. వనము బ్రవేశింతము.

చంద్ర—చారాయణా!

క. తనయింటికి నతిథులమగు
మనకును స్వాగత మొసంగ మలయానిలునిన్
వనలక్ష్మి పనుచుచున్నది
యనుపమసుగంధ మనెడునర్ఘ్యముతోడన్. 1

చారా—కుమారా! అందుచేత వనలక్ష్మి నీ కిప్పుడు దర్శనీయురాలు.

చంద్ర—అయ్యా! ఈవనరామణీయక మెంతచూచినఁ దనివిసనక యున్నది.

సీ. ఎండ గన్పడకుండ నిలఁ గ్రమ్ముకొను చెట్లనీడలు వెడదపందిళ్ళు గాఁగఁ
కెలఁగి యిట్టటుఁబోవు చిలుకలబారులు పచ్చనితోరణప్రతతి గాఁగ
వనదేవతాదంతవైఖరిఁ దనరారుపూలు ముత్తియములప్రాలు గాఁగ
సకలజనానందసంధానకరములౌ పరభృతస్వనములు పాట గాఁగఁ
బూఁదుమారంబు పైఁ జల్లు బుక్క గాఁగ
నవివసంతోత్సవంబున నతిశయిల్లి

యమలినద్విజసంతర్పణములు గలిగి
యౌవనము బొల్చుఁ బెండ్లివారిల్లుబోలె. 2

చారా—పెండ్లికొడుకుఁ బెండ్లికూఁతురు లేని పెండ్లివారిల్లు శోభిల్లదు గదా! కావున నీపండిళ్ళనడుమ నిలిచిన నీవు పెండ్లికొడుకు వని తలంచెదను.

చంద్ర—కన్యాప్రదాతలు మనకా యిక్కడ సిద్ధముగ లేరు.

చారా—అది నీ వెట్లు చెప్పఁగలవు. మహారాజసందర్శన మెట్లు పరిణమించునో?

చంద్ర—ముదిమిచే మతి చలించి యసందర్భములు పలుకుచున్నావు. ఇంక నీ పలుకులు గట్టిపెట్టి వనసౌందర్యముఁ జూడము. ఈమహీజములు సకలాలంకారములు దాల్చినయంగనల ట్లున్నవి. ఇదియెల్ల వసంతునిప్రభావము గదా!

మ. తనరాజ్యంబున నున్నవృక్షములు సైతంబుం గడున్ శోభమై
దనరంగా వలె నంచు నెంచుచు వసంతక్ష్మాపతేంద్రుండు ప్రో
న్నతసొంపంబులతో వినూతనలతాంతశ్రేణితోఁ బండ్లతోఁ
దనరం జేసె మహీరుహంబుల నిజౌదార్యంబు శ్లాఘ్యంబుగన్. 3

చారా—కుమారా! ఈపువ్వుతోఁట నాకంటికి—

గీ. కుసుమదంతు వసంతుండు గురువు గాఁగఁ
జిలుకలును గండుఁగోయిలల్ శిష్యతతిగఁ
దన్మృదూక్తులు మదనవేదముగ నహహ
కామశాస్త్రశిక్షాశాలగతిఁ దనర్చె.

చంద్ర—ఇది నాబుద్ధికి సిద్ధాశ్రమమువలెఁ దోఁచుచున్నది. ఎందుచేతనన,

మ. చలికిన్ వానకు నెండకున్ వెఱపు లేశం బేనియున్ లేక యా
కలముల్ దించు దిగంబరాకృతి నరణ్యావాసముం జేసి ని
చ్చలు నానందముతోడ మాధవపదాబ్జాతద్వయిం గొల్చుచుం
గలకాలంబును నీమహాంగములు వానప్రస్థు లట్లుండుటన్. 5

చారా—కుమారా! ఈపలుకులు మిక్కిలియాశ్చర్యగౌరవముఁ గలుగంతువులు సుమీ! ఎట్లన:—

మ. తలిదండ్రుల్ శ్రమనొంది కూర్చినవిత్తం బిచ్చి పోకున్న లో
కుల యాచింపక బంధుసంతతికి భారంబుగాక యెల్లప్డు పై
క్కులనే నమ్మక పొట్టపోసికొని వేడ్కం బ్రొద్దులం బుచ్చెడున్
గలిమిం గ్రుళ్ళక లేమిఁ గుందక కడున్ సంతుష్టచిత్తంబులన్. 6

చంద్రి—చారాయణా ! అంతేకాదు. పరోపకారార్థ మిదం శరీర మ్మను మాట యీపులుఁగులయందు సార్థక మగుచున్నది. ఎట్లంటేని,

మ. తమగానామృతధారచే నరులశ్రోత్రప్రీతి గావించెదుర్
దమమాంసం బిడి చంపుచున్న నరుమేనం గండలం బెంచెదుర్
దమచర్మంబులఁ గోళ్ళ నద్భుతపదార్థవ్రాతముం గూర్చు శ్లా
ఘ్యము లీపుల్గులజీవితంబులు తదన్యంబు ల్గదుర్ వ్యర్థముల్. 7

చారా—కుమారా ! ఎంతసేపు నీవివిహంగములనే మెచ్చెదవు గాని యీతుమ్మెదలం జూడవేమి ?

గీ. విరహిణీజనంబులమీఁద విచ్చలవిడి
యలరువిల్తుఁడు జెట్టి యహంకరించి
చెఱుకుగడతుపాకులనుండి చిమ్మునట్టి
గుండ్లబారన నీతేఁటిగుంపు లలరు. 8

చంద్ర—ఓయీ ! ముసలివాఁడ వైనను శృంగారరసాసక్తి నిన్నింకను విడువ లేదు. ఇది నా కట్లు తోఁచుట లేదు. వసంతుని కతిథు లైనబ్రాహ్మణులవిధమున నా కంటి కివి యగపడుచున్నవి. చూడు—

మ. వెలయంగా మధుపద్విజాళికి లతాపీఠంబులం బెట్టి య
య్యలరుందేనియపానకంబు లిడి దాహం బంతయుం దీర్చి య
వ్వల లేదమ్మిగవీవనల్ విసరి సంభావించి వైశాఖపూ
జలు గావించు వసంతుఁ డెంతయు యశస్సంపాదనోత్సాహిం డై. 9

చారా—కుమారా ! పడుచువాఁడ వైన నీకు శ్రవణానందకరముగ నుండవలయు నని వర్ణనము శృంగారరసప్రధానము జేసితిని గాని నాకొఱకుఁ గాదు. ఈచమత్కారము జూడు—

గీ. పల్లవసమాగమంబున నుల్ల మలరి
వీనుదోయికి మిక్కిలి విందు గాఁగ
పాడుకోయిలవెలయాండ్ర పాటలకును
శ్రుతు లొసఁగుచున్న వీతేంట్లు రుతులచేత. 10

చంద్ర—చారాయణా !

గీ. కడుపు నిండంగఁ బూఁదేనెకల్లు ద్రావి
క్రొత్తవార లున్నా రనుగొంతు లేక

కదరుచున్నట్టి తుమ్మెదకదుపుఁ జూడు
చెనఁటిత్రాగుఁబోతుల కెందు సిగ్గు గలదె. 11

చారా—ఇందుచేతనే మద్యపానము నిషిద్ధ మైనది.

చంద్ర—చారాయణా! మార్గాయాసముచేత బడలియున్న నాయంగములు విశ్రాంతిఁ గోరుచున్నవి. కావున విశ్రమించుటకు నా కేదైనలతాగృహము జూపుము.

చారా—(ఇట్టటుఁ జూచి) కుమార! అదె చూడు. భానుకిరణదుర్భేద్యముగ నున్నయాలతాగృహము నిజపుష్పసౌరభంబులచేత ని న్నక్కడకుఁ బిలుచుచున్నది. అందు మెత్తనిపూసెజ్జకూడ గలదు. అం దించుక సేపు విశ్రమింపుము. నేనును నీలోన నీరాక యమాత్యభాగురాయణునిపుత్రున కెఱిఁగించి వచ్చెద.

చంద్ర—ఆతీవపప్పకము మిక్కిలి రమణీయముగ నున్నది. పద వెళ్ళెదము.

(అని యిద్దఱు నిష్క్రమింతురు.)

[అంతట విషయయును సఖి యగు కాంచనమాలయుఁ బ్రవేశింతురు.)

విషయ—సఖీ! కాంచనమాల! నీమాటకు నే నేమిప్రత్యుత్తరము చెప్పఁ గలనే? నా కేమిచేయుటకుం దోఁచకున్నది.

తే. గీ. తల్లిదండ్రులయానతి దాఁటఁ జాలఁ
దలిరువిల్తునిదాడికిఁ దాళఁజాల
నెమ్మనమ్మునఁ గోర్కెలు నిలుపఁజాల
సిగ్గువెంపున మీతోడఁ జెప్పఁజాల. 12

కాంచ—చెలీ! విషయా! నాకడ నీ కంతసిగ్గేలనమ్మ? చేటికలమనస్సు లంతఃపురాంగనలమనోరథములు దాఁచుకొనఁదగినబరిణలుకదా!

విషయ—సఖీ! ఎఱుఁగుదును. నీకడ నున్నచనవు నాకు మఱియెవ్వరికడను లేదు. నీ కెఱిఁగింపఁ గూడనివిషయములు నా కెవ్వియు లేవు. ఆఁడుబిడ్డలమీఁదఁ దండ్రి కెంతయధికార మున్నదో చూడు—

తే. గీ. కన్నెమన సెట్టు లున్నదో కన్గొనకయె
యిచ్చవచ్చువానికిఁ దండ్రి యీయవచ్చు;
అవుదాన మిచ్చెదుసప్పు డమ్మనవుడు
దాని నడిగి యిచ్చునె యజమానుఁ డెందు. 13

కాంచ—చెలీ! నిన్నంతగారామునఁ బెంచినమీనాయనగారు నిన్నుఁ బశుప్రాయముగఁ జేయునా!

విష.య—చేయునదేమి ! పాత్రాపాత్ర మెఱుఁగక పవిత్రచరిత్రము లేని బ్రాహ్మణునకు గోదాన మిచ్చినట్లె యేదో స్వప్రయోజనము మనస్సులోఁ బెట్టుకొని నన్నుగ్రసేనున కియ్యఁ దలంచుచున్నాఁడు. చండాలుని సమీపింప నొల్లనిఘాందసుఁడట్లు నా మన సుగ్రసేనునికడకుఁ బోవకున్నది. మనస్సాన్నిధ్యము గలిగినపిమ్మటఁ గదా శరీర సాంగత్యము. కూటమునం దనురాగము ప్రధానము.

క. అనురాగం బనియెడు ల
క్కను నవవిల్తుఁ డనుస్వర్ణకారుం డదికిం
చునఁట వధూవరహృదయము
లను గదలీఫలయుగంబులాగునఁ జెలియా. 14

కాంచ—చెలీ ! నే నది యెఱుఁగకపోలేను. అనురాగము లేనివానిపై మనసు నిల్పు మని కన్య నడుగుట పల్లమునుండి మెరకకు నీటికాలువఁ ద్రవ్వుట.

విష—ఓసీ ! యెఱిఁగి యెఱిఁగి యుగ్రసేనునిమీఁదఁ గూర్మి నిలుపు మని యెట్లుపదేశించితివే ?

కాంచ—మీనాయనగారు చెప్పుమన్నమాట చెప్పితిని. నీవు చెప్పినయుత్తర మాయనతో మరలఁ జెప్పెదను.

విష—నాయనగారు చెప్పవచ్చును. నే నేమని యుగ్రసేనుని వరింతునే ?

మ. ఎలప్రాయంబును జూచి మేల్పడుదునో యీతండు మేలౌగొనం
బులపార్జించును జెట్టఁబట్టుదునో రూపుం జూచి కామింతునో
కులముం గన్గొని వానిఁ జేరుదునో నాకీ నచ్చుసల్లక్షణం
బులలో నెయ్యది యున్నదో యట నిజంబుం జెప్పవే నెచ్చెలీ. 15

కాంచ—కన్యక పేక్షణీయము లగులక్షణము లేమియు వానికడఁ గనంబడవు.

విష—చెలీ ! ప్రపంచమున ననేకు లిట్టే తమబిడ్డలను ధనకాంక్షచేతను మోమోటచేతను బంధువులనిర్బంధముచేతను ననురూపవరాన్వేషణము సేయఁజాలకపోవుట చేతను వరునకుఁ దగినకట్నములు గానుకలు నిచ్చుటకుఁ దగినసామర్థ్యము లేకపోవుట చేతను,

సీ. పూఁటకు గతిలేనిపుట్టుపేదను నైన విద్దె యెఱుంగనిమొద్దు నైనఁ
బసయెల్ల దూలినముసలిదయ్యము నైన నెన రొకించుక లేని నీచునైనఁ
దలలు మార్చెడుజగద్వంచకాధము నైనఁ గులగౌరవము లేనికూళ నైన
వినయసంపద లేనివిటకాఁడి నైనను బరమలుబ్ధుం డగుపాపి నైనఁ

ప్రాణమిత్రుఁ డంచుఁ బ్రాఁతచుట్ట మటంచుఁ
గట్టిపెట్టుచుండ్రి కన్యకలను
నట్టివారి కైన హితము లోఁ దలఁపక
తల్లిదండ్రు లౌర ! దయ దొలంగి. 16

కాంచ—అమ్మా ! యెవరో కొందఱు గాని యంత ఱట్లు చేయుదురా.

విమ—కొందఱు గాదు. అనేకులు చేయుదురు. నీ వన్నట్లు కొంద ఱయినను, మాతండ్రి యాకొందఱిలోఁ జేరినవాఁడు. చెలీ ! నిష్పక్షపాతమనస్సుతో నీ వొక్క మాట చెప్పవే. అతని మొగ మైనఁ జూడ నొల్లనిదానను వానిపాణిగ్రహణ మెట్లు చేయుదునే ? అతనితో నెట్లు గాపురము సేయుదునే ? వానిచెట్టఁబట్టుట దున్నపోతు జెట్టఁబట్టుట గాదా ! చెలీ ! నాజనకుఁడు నిద్దురపోవుతఱి నన్ను నీట విడుచుట మేలు. విసము పెట్టి చంపుట నాకు మహోపకారము. ఒక్క సారి క్రూరఖడ్గముతోఁ గుత్తుక గోయుట మిక్కిలిప్రియము. ఓసీ ! నానిశ్చయము త్రికరణశుద్ధిగాఁ జెప్పుచున్నాను వినుము.

తే. గీ. పసపుబొం దని మెడ కొక్క పలుపుఁ జుట్టి
కా దనక యొగ్గిసేనుఁడ స్తంభమునకుఁ
గఠినుఁడై నన్ను మామయ్య కట్టునేని
నదియె యురిత్రాడు నామెడ కంబుజాక్షి. 17

కాంచ—సఖీ ! అమంగళవచనములు నోట రానీయకుము. అమ్మా ! నీమనోవ్యథ యంతయు నే నెఱుఁగుదును. నిజముగా నీతండ్రి నీకు మహాపకారము చేయుచున్నాఁడు. ఈవిపత్సముద్రమునుండి నిన్నుఁ గరిఁ జేర్పఁగల తెప్ప యేమున్నది? ఈవివాహముఁ జేసికొనక తప్పదేమో యని నేను భయపడుచున్నాను.

విమ—(కోపముతో) ఏమీ ! తప్పదా? నా కీ యాపదఁ గడువం బెట్టఁగల నెచ్చెలులు మువ్వు రున్నారు.

కాంచ—ఎవ రా నెచ్చెలులు ?

విమ—సఖీ ! మీరు గారు.

క. ఎన్నటికి దిక్కుమాలిన
కన్నెలపాలిఁటికిఁ గామగవు లామువ్వురుఁ
మిన్నక విను చెప్పెద ని
ప్పున్నది నీరున్నది విసమున్నది నాకుఁ. 18

కాంచ—(చెవులు మూసికొని) సఖీ! అమంగళము ప్రతిహత మగుఁగాక సఖీ! ఆసన్నకల్యాణ వగు నీ విట్టిపలుకులు పలుకఁ దగదు. నీ కింతకష్టముగా నున్న దని వినునేని నీతండ్రి తన మతము మార్చుకొనవచ్చును.

విష—ఓసీ! నాతండ్రిమనస్సు వజ్రము. నాబాష్పజలముల నది తడిసి మెత్త బడదు. ఇంక నాయాశ లడుగంటినవి. ఈరాచకులమునఁ బుట్టుటకంటె నేపేదయింట నయినఁ బుట్టిన నింతకన్న సుఖపడుదునుగదా! కొట్టకొనకు నే నొకపక్షి నయి పుట్టినను సుఖింతును. ఆహాహా!

మ. పులుఁగుంగన్నెలు తోంటిపుట్టువున నేపుణ్యంబులం జేసెనో
తలిదండ్రుల్ సెల వీయకుండఁ దమలో దాంపత్యముల్ గూర్చుకొం
చలయించీవెలతూఁగుటుయ్యెలలపై నవ్వారిగా నూఁగుచున్
గలకాలంబును గేరుచున్ నగుచు నానందాబ్ధి నోలాడెడున్. 19

కాంచ—సఖీ! రాచకన్నియలుమాత్రము తమతమయభీష్టములం బడయలేదా?

విష—వా రెంతయదృష్టవంతులో! విదర్భరాజనందన యగురుక్మిణి నిజసోదరులు పశుపాలుం డని గోపాలదేవు నధిక్షేపించి శిశుపాలున కియ్యఁదలఁచినపుడు వారిసంకల్పము భగ్న మగునట్లు యదువంశజలధిచంద్రుం డగువాసుదేవు నే చెట్టఁబట్టినట్లు, బలవంతుం డగుబలదేవుఁడు తన్నుఁ బాండవమధ్యమున కీయక దుర్యోధనున కీయఁ దలంచినపుడు వాసుదేవానుగ్రహంబునఁ దనమనోనాయకుఁ డైనయర్జునుని సుభద్ర పెండ్లియాడినట్లు, నిజమనోరథంబుల సిద్ధి నొందించుకొనుటకుఁ దక్కునకన్యలకు సాధ్యమా? వా రవతారపురుషుల నాశ్రయించుటచే వారు కోరినకోర్కె లన్నియుఁ బండినవి. అదియునుంగాక వా రెవ్వరో యొక్క పురుషునిమీఁద వలపు నిలిపిరి. ఉగ్రసేనసాంగత్యము నాకక్కఱలే దనుచుంటిఁ గాని నే నింతవఱ కెవ్వరిపైన వలపు నిలుపలేదు. నీవలపుల కొకనమస్కారము.

తే. గీ. అతివ యుగ్రసేనపిశాచ మావహించి
పీడ సేయకుండిన నాకుఁ బెండ్లి వలదు
బ్రహ్మచర్యవ్రతము బూని బ్రహ్మవిద్య
నభ్యసించి నే నాగార్గియట్టు లుందు. 20

కాంచ—చెలీ! నీ వింతకటకటంబడ నక్కఱ లేదు. నీయిష్టదేవత యైనకాత్యాయని యనుగ్రహమున నీవలపులకుఁ దావల మగువరుఁడు లభింపక పోఁడు. ఆమెకు మ్రొక్కుకొనుము.

విష—అనుదినమును మ్రొక్కుచునేయుంటిని. ఇప్పుడు మఱియొకసారి మ్రొక్కెద.

సీ. కడుపార నేదేవిఁ గాంచి కొండలరాజు వేల్పులగమిలోన వినుతికెక్కె
చెలువార నేదేవిచెయిబట్టి ముక్కంటి యొకయింటివాఁ డయియుండఁగలిగె
చనువొప్ప నేదేవి చంద్రార్థకోటీరుసగమేను జీలిచి యాక్రమించె
పెనరొప్ప నేదేవి నిర్జరావళిఁ బ్రోవ మహిషదానవు నాజి మట్టుపెట్టె
ఆ. వె. నళినగర్భురాణి నారాయణునిరాణి
యూడిగంబు సేయునువిద లెవతె
కట్టి యాదిశక్తి నఖిలజగన్మాత
నభిమతార్థసిద్ధి కాశ్రయింతు. 21

కాంచ—సఖీ! నీవు భగవతి యగుకాత్యాయని నతురపుష్పములతోఁ బూజించితివి గాన నామె సంప్రీత యయి నీ కనురూపవరుని నచిరకాలంబునఁ గూర్చు. నీ మనఃఖేదము కొంత శమించుట కీపువ్వుఁదోఁటలో నిటు నటు దిరుగుదము రమ్ము.

విమ—సఖీ! యీవిహారములు జనకుఁడు నామనంబునఁ గావించినప్రహారముల వేదన నపనయింపఁ జాలవు. అయినను నొండొక ప్రొద్దుపుచ్చుటకు నీవెంట వచ్చెద నడువుము. (అని యిద్దఱు నడచుచున్నారు.)

కాంచ—కల్యాణీ! వసంతమహారాజుపరిపాలనము మిక్కిలి ప్రశంసనీయము సుమీ! ఇంతకుమున్ను వనభూములు బరిపాలించినశిశిరభూపాలుఁడు భూరుహప్రతతికి మిక్కిలియాకలపాటు గావించి మోడువఱచి యందు నివసించుద్విజావళి కన్నము లేకుండఁ జేసి బహుళార్తిఁ గావించెను. ఈవసంతభూపాలుఁడో వనభూములు సకలఫలసమృద్ధములై ద్విజులకలకలనాదములు గలిగి శోభావంతములై యుండునట్లు జేసెను. వెనుక దేశాంతరముల కరిగినద్విజశ్రేణి మరల వచ్చి యిందుఁ గాపురముండెను.

విమ—కాంచనమాలా! ఈవసంతమహారాజు పరిపాలనమున నున్నయీద్విజశ్రేణి కెంతస్వాతంత్ర్య మున్నదో చూడు—

మ. అరి వెట్టం బనిలేదు స్వార్జితము కా నర్థంబులన్ లంచ మె
వ్వరి కీ నక్కఱలేదు, మంత్రులమహోద్వారంబులన్ నిల్వ న
క్కఱలే, దెయ్యది తోఁచునో యదియె పల్క న్వచ్చుఁ, బోవచ్చు నె
వ్వరితోఁ జెప్పక యిష్టమౌకడకు నీ స్వాతంత్ర్య మెం దున్నదే. 22

కాంచ—ఇట్టిస్వేచ్ఛ యేభూములలోను లేదు.

విమ—సఖీ! నాతోఁటలో నున్నపులుఁగుల కున్నపాటిసుఖమయిన నాకుఁ గలుగనీయక నాతండ్రి చంద్రహాసముతో నాగొంతుఁ గోయఁ దలఁచుకొన్నాఁడే.

కాంచ—చెలీ! ఆచంద్రహాసమే నీకుఁ బూలదండ యగుఁగాక!

[అంతట లతాగృహమునఁ బండుకొని చంద్రహాసుఁడు ప్రవేశించుచున్నాఁడు.]

విష—సఖీ! సఖీ! అటు చూ డటు చూడు. అపూర్వాకారమునఁ బండుకొన్నవా రెవరె!

కాంచ—(చూచి) కల్యాణి! యెవరో క్రొత్తవార లున్నారు.

విష—దాపునకుఁబోయి మేలుకొనియున్నారో నిద్రించియున్నారో చూచిరా.

కాంచ—(పోయి చూచివచ్చి) సఖీ! గట్టువట్టి గాఢనిద్ర బోవుచున్నారు. అతఁ డపూర్వపురుషుఁడు. మనయూరు గాదు. మనదేశము గాదు.

విష—బ్రాహ్మణుఁడా, తదితరవర్ణస్థుఁడా?

కాంచ—రూపరేఖావిలాసములం బోల్చి చూడ నతఁడు క్షత్రియకుమారు నట్లు తోఁచుచున్నాఁడు.

విష—ప్రక్క నెవరైన నున్నారా?

కాంచ—ఎవ్వరు లేరు. సఖీ! ఈప్రశ్నలవర్షముతో నన్ను దడుపనేల? నీవు స్వయముగా వచ్చి యతనిం జూడుము.

విష—సఖీ! పరపురుషసందర్శన మెట్లు చేయుదునే?

కాంచ—నిదురించుచున్నప్పుడు చేయవచ్చును. అయినను జూచినపిమ్మటఁ బరపురుషుఁడు గాకపోవచ్చును.

విష—భావగర్భితము లయిన నీమాటలు గట్టిపెట్టి నన్నటకుఁ గొనిపొమ్ము.

కాంచ—సఖీ! నిన్ను నే గొనిపో నక్కఱలేదు. నీయాత్రమే నిన్నటకుఁ దోడ్కొనిపోవును. (అని యిద్దఱు లతాగృహము సమీపింతురు.)

విష—(చూచి) సఖీ!

తే. గీ. జనకుఁ డవతారముల నెత్తి జగతిఁ దిరిగె
నేఁటి కవతారములు దాల్చి యేనుఁగూడ
వసుధఁ జరియింపరా దని పంతగించి
మనుజుఁ డై వచ్చె నిట్టి మన్మథుఁ డితండు. 23

కాంచ—చెలీ! నిజమె. సహధర్మచారిణి యయినరతీదేవియు నతనితోఁ గూడ మహీమండలమున నవతరించి యుండుటం జేసి యామెను వెదకికొనుచు నతఁ డిందు వచ్చి యుండవచ్చును.

విష—రతీదేవి యెం దున్నది?

కాంచ—ఎందున్నదో యెవ్వ రెఱుఁగుదురు. ఇం దుండవచ్చును.

విష—(చిఱునవ్వుతో) చాలు ! నీపరిహాసములు.

కాంచ—పరిహాసము గాదమ్మా ! నేను నిజమే చెప్పితిని. మన్మథుఁ డున్న చోటనే రతి యుండును.

విష—సఖీ ! ఈపురుషరత్న మేవంశఖనియందు జనియించెనో కడుసార సీతనిం గని యేతల్లిదండ్రులు ధన్యు లయిరో యితనికి నివాసస్థానమై యేభూమి పుణ్యభూమి యయ్యెనో యీతనినామధేయముం దాల్చి యేవర్ణము లక్షరము లయ్యెనో తెలియ లేదుగదా !

తే. గీ. దానిపున్నెంబె పున్నెంబు, దానిచక్కఁ
దనమె చక్కఁదనము, దానితనువె తనువు,
దానిజన్మంబె జన్మంబు, వీనిఁ గూడి
యఖిలభోగంబు లేయింతి యనుభవించు. 24

మఱియు—

తే. గీ. అడవిఁ గాచినవెన్నెల యౌవనంబు
పడటఁ గలిపినపన్నీరు భాగ్యరేఖ
శూన్యగృహగతదీపంబు సోయగంబు
ఈనృపాలనందను వరియింపకున్న. 25

కాంచ—నామధేయాదు లీయనను లేపి కనుగొందమా ?

విష—సఖీ ! నిద్రాభంగము చేయరాదు. ఈయన వైఖరిఁ జూడ నధికపరిశ్రమముచే బడలినట్లు గనఁబడుచున్నాఁడు.

కాంచ—అట్లయిన నీయనవృత్తాంతము మన మెఱుఁగు టెట్లు ?

విష—ఆయనంతట యాయన మేల్కాంచువఱకు క్షణకాల మిచ్చట నిలిచి యాలావణ్యసముద్రమున నోలలాడుదము.

కాంచ—ఆసముద్రతరంగములలోఁ బడి నీ వెక్కడికి గొట్టుకొనిపోవుదువో యని భయపడుచున్నాను.

విష—నే నెక్కడికిఁ గొట్టుకొనిపోను. ఇక్కడనే యుందును.

కాంచ—ఔనౌను. ప్రేమ యను జిగురుచే నీపాదము లీస్థానమున కంటుకొని యూడిరాకున్నవి. కాదు కాదు. ఎవఁడో యతిరేకుఁ డైనవిలుకాఁడు తనబాణపరంపరచేఁ గదలకుండ నిన్నరికట్టి యుండఁబోలు !

విష—సఖి ! నీయిష్టమువచ్చినట్లు నన్ననుటకు నీకు సమయము దొరకినది.

కాంచ—భగవతి యైనకాత్యాయని వెంటనే నీప్రార్థనము సఫలము చేసినది.

విప — సఖీ! యిల్లలుకఁగానె పండుగ గాలేదు. నావంటిమందభాగ్యురాలి కంతయదృష్టము పట్టునా?

శా. ఈరాజన్యుని కేలు వట్టుటకు మున్నేకన్య సద్భక్తిమై
నారాధించెనొ స్వర్ణపుష్పములతో నాయద్రిరాట్కన్యకన్
గారుణ్యామృతవృష్టిలం గురిసి యాకాత్యాయనీదేవి యే
నారీరత్నమనోరథాంకురముల న్వర్ధిల్లఁ గాఁ జేయునో. 26

కాంచ — కాత్యాయనీదేవికి నీయందు సంపూర్ణానుగ్రహ ముండుటచేతనే నీ మనసుకు నచ్చినట్టియనుకూలవరునిఁ జేయిబట్టుకొని తీసికొనివచ్చినట్లు నీయొలద్దోటకుం దీసికొనివచ్చి, మనసారఁ జూచి యానందింపు మని నీకన్నులయుందటఁ బడవైచినది. దేవి చేయవలసినపని యైనది. ఇఁక నీ పనియె కొఱఁత.

విప — నాపని యేమున్నది?

కాంచ — నీగుణములచేత నితనిని బంధించి వశంవదుని జేసికొనుటే.

విప — ఓసీ! నీనోరు విశృంఖలమై వదరుచున్నది.

కాంచ — అది కాలప్రభావము. మున్ను మూఁగ లయినకోయిలలు వసంతమున వాచాలతఁ జూపవా?

విప — సఖీ! చూడుచూడు. నిద్రలో నతఁడు మందహాసము చేయుచున్నాఁడు.

కాంచ — కలలో నీవంటిరసికురా లెవ్వతెయో సరసోక్తులచే నతని నలరించి యుండును.

విప — నీపరిహాసము పాకము మీఱినది.

కాంచ — నీమోహము వెల్లివిరిసినప్పుడు నాపరిహాసము పాకము మీఱదా?

విప — ఓసీ! ఆయన యొత్తిగిల్లుచున్నాఁడు. మేలుకొనవచ్చునేమో యావలకుఁ బోదము రా.

కాంచ — మేలుకొన రాలేదు.

విప — ఓసీ! ఒత్తిగిల్లినప్పుడు పక్కలోనుండి యేదో క్రిందఁబడినది. మడఁచిన భూర్జపత్రమువలె నున్నది చూడు.

కాంత — ఔను! అడుగులచప్పుడు గాకుండ బొటనవ్రేళ్ళమీఁద నడచి యా భూర్జపత్రముం దీసికొనివత్తునా?

విప — అది యేదో జాబై యుండవచ్చును. ఒకరిజాబొకరు చూడఁ గూడదు.

కాంచ — మన మాయనరహస్యములు దెలిసికోవద్దు. ఈయన యెవ్వఁడో తెలిసికొందము.

విష—అట్లయినఁ దీసికొనిరమ్ము.

కాంచ—(మెల్లగా నడచి భూర్జపత్రముం దెచ్చి) ఇదిగోనమ్మా! ఇది యేదో లేఖవలె నున్నది.

విష—(పుచ్చుకొని చూచి) ఔనే! ఇది మాతండ్రివ్రాతవలె నున్నదే. ఈ లేఖ మాయన్నయైనమదనునికి వ్రాయఁబడినది. కాని, యీ నవమన్మథుఁ డేల యీ లేఖావాహకుఁడు గాఁబడెనో?

కాంచ—విషయముఁ జదువుము.

విష—ఇదిగో చదువుచున్నాను—

శ్రీరస్తు చిరంజీవి యగు మదనుని మా జనకుఁడు భాగురాయణుఁడు చిరాయు రారోగ్యములు గల్గునటు లాశీర్వదించి వ్రాయునది:—

సీ. ఈతండు పౌళిందుఁ డింద్రదత్తసుతుండు చంద్రహాసుం డని జగతిఁ బరఁగు

కాంచ—ఓహో! పుళిందరాజగు నింద్రదత్తునికుమారుఁడా యితఁడు!

విష—(తనలో) హృదయమా! నీ కిప్పుడు కొంతయాశ కలిగినదా?

కాంచ—తరువాతఁ జదువవమ్మా!

విష—

ఇతఁడు సద్గుణరాశి యితఁడు విద్యలప్రోవు స్తవనీయ మీతని శౌర్యశక్తి
చిరకాల మీతఁడు జీవించియుండెనా హరిగాపులను జేసి యఖిలనృపులఁ
గుంతలరాజ్యంబుఁ గొఱలేక పాలించు నేవిధంబున నైన నీనృపుండు
తే. గీ. సుకృతమిత్రుఁడు గావున మదన! నీవు
ఏను లేనని సందియం బింతకడక
యెట్లు సేయుదు నని భయం బింతపడక
విషము నీతని కియ్యవే వేడ్కతోడ. 27

కాంచ—(ఆశ్చర్యముతో) ఇది యేమిటమ్మా! విషయ మతిదారుణముగా నున్నది.

విష—సఖీ! తండ్రిగారిపూర్వవృత్తాంత మెఱిఁగినవారి కిది యాశ్చర్యము గలిగింపదు. తండ్రిగారే కాదు. రాజకార్యపరతంత్రులమార్గము లే యివి. వారికి—

తే. గీ. లేవు పాపపుణ్యంబులు లేదు జాలి
లేవు నియమముల్ దైవంబు లేదు సుమ్ము
లేదు లవమైన లోకాపవాదభీతి
ప్రభుకార్యంబె దైవ మీపూరుషులకు. 28

(విచారముతో) అహహా! సఖీ! నాతండ్రి యెంతపాపమున కొడిగట్టెను. లోకమునఁ దనకంటెఁ బరాక్రమవంతులు సద్గుణశాలురు విద్యావినయసంపన్నులు నుండఁ గూడదని యాతనియభిప్రాయము. అట్టివారినెల్లఁ గడతేర్చి మహీమండల మెల్లఁ దా నాక్రమించి యనంతరమునఁ దనప్రియకుమారుఁడైన మదనునకుఁ బట్టము గట్టవలె నని యాతనిసంకల్పము. ఆసంకల్పసిద్ధికై యీప్రయత్నము. హా! తండ్రి! నీవు రాక్షసుఁడవు గాని నరుఁడవు గావు. కటికవాఁడైనఁ జేయఁజాలనియీఘాతుకకృత్యము నీవు నీకొడుకుచేతఁ జేయఁ దలంచితివి.

శా. ఆవిజ్ఞాన మశేషముం బదఁడుగా నాశాంతి మాయూప మా
లావుం దగ్ధముగా వసుంధర మహాలంకారశూన్యంబుగాఁ
బూజార్హానికి గర్వభంజకనముగా భూపాలవంశంబు న
ష్టాకష్టంభముగా నొనర్చెద యనార్యం బైనయీకార్యముల్. 29

కాంచ—జీవహింసకులకు జాలి యుండునా? చక్కనిపిట్టయని కిరాతుఁడు జాలిపడి హింస మానునా?

విష—ఆకిరాతులకును నాతండ్రికి నించుకమాత్రము భేదములేదు. అట్లు కానిచో నీనవపుష్పసాయకుని నీసుకుమారుని నీవిజ్ఞానరత్నాకరుని నీరాజకులవిభూషణుని నీపండితారామవసంతుని విషప్రయోగముచేఁ జంపింపఁ దలఁచునా?

క. శిలయో యినుమో వజ్రమొ
చెలి! నాజనకునిహృదయము జెప్పఁ దరమె యీ
యలఘునిసురూపరేఖా
కలనంబున నించుకైనఁ గరుగక యునికిన్. 30

కాంచ—కళ్యాణీ! నీతండ్రిచెయ్యులం దలంచి విచారించినఁ గార్యమేమి? ఇతని నీవిపత్సముద్రమునుండి యుద్ధరింపవలయుఁ గదా!

విష—ఔను! అదియే ప్రథమకర్తవ్యము. అందుల కిప్పు డేమిచేయుదము?

కాంచ—ఇతనిని మేల్కొలిపి యాసన్నమైనయపాయముం దెలిపి పాఱిపొమ్మని చెప్పుదమా?

విష—అది శూరుఁడగు రాజకుమారున కుపదేశింపవలసినవిషయము గాదు.

కాంచ—పోనీ! యీజాబు చింపివేయుదమా?

విష—ఈమహాభాగుఁడు మేల్కొని దానికై వెదకులాడి పరితపించునుగదా!

కాంచ—అట్లయిన నేమి చేయుదము?

విష—నే నమాత్యభాగురాయణునిపుత్రికనుగదా! "పుత్త్రీ దిచ్ఛే త్పరా

జయ" యన్నను నార్యోక్తినిబట్టి తండ్రి బిడ్డలకుఁ బరాభవము నిచ్చెదను గావున నే నిప్పుడు మామతండ్రికిఁ బరాజయమును బరాభవంబును గలుగునట్లు స్వకార్యసాధన మగునట్లుఁ జేసెద. సత్వరమ నీ వొకసారి లేఖిని నిటు దెమ్ము.

కాంచ—ఇదె తెచ్చుచున్నాను. (అని పోయి కలముఁ దెచ్చుచున్నది.)

విష—సఖీ! ఈజాబు రెండుచోట్ల దిద్దినపక్షమున నిది మన కనుకూలముగా నుండును. ఎట్లంటివేని, 'మనకమితమిత్రుఁ' డనుచోట 'క' వర్ణము 'కు' వర్ణముగాఁ జేసిన 'మనకు మిత్రుఁ' డని పాఠమేర్పడఁగలదు. 'విషము' అనుచోట 'విషయ' అని 'ము' వర్ణకమును 'య' వర్ణకముఁ జేసినయెడల నన్నితని కిచ్చి పెండ్లి సేయుమని యర్థ మగును. అట్లే దిద్దితిని. మఱియొకసారి జాబు చదివెద విని సందేహమున్నఁ జెప్పుము. (అని జాబు మరలఁ జదువుచున్నది.)

కాంచ—(విని) భళీ! చెలీ! భళి! నీబుద్ధిబలముచేత నీతనిప్రాణరక్షణము సేయుటయె గాక స్వకార్యముఁగూడ సాధించుకొంటివి. జా బిటు దెమ్ము. (అని చూచి) సఖీ! దిద్దినయానవాలు లేకుండ నక్షరములు మార్చితివమ్మ! అతనిప్రక్కలో వైచెద. (అని యట్లు చేయును.)

విష—చెలీ! యీసారి మనమదనుఁ డేమిచేయును?

కాంచ—చందనదాసునుఁ డైనతండ్రికి భయపడి యీరాత్రియే నిన్ను వీని కిచ్చి వివాహము సేయును. కాని, యతఁడు లేచెడువేళ యైనది. మన మిట నుండరాదు. పోవుదము రమ్ము.

విష—సఖీ! ఏమైనఁ గానిమ్ము. జాబులు దిద్దుట దోష మైనను మహాపురుష ప్రాణరక్షణమువలన నాదోషము శమింపకపోవునా యని యీతెప్పు జేసితిని. భగవతి కాత్యాయని నన్ను క్షమించుఁగాక! మన మాసలకుఁ బోయి పువ్వులు గోయుదము రమ్ము. (అని నిష్క్రమింతురు.)

చంద్ర—(అంతటఁ జంద్రహాసుఁడు మేలుకొని యొడలు విఱచుకొని) ఆహాహా! నిద్రవలె సుఖప్రద మైనది మఱియొకటి లేదు.

ఉ. యోగపథశ్రమంబునను మానసహంసములన్ యథాపురా
భోగములన్ బొనర్చుటకు గాఢసుషుప్తి మహాపథం బగున్
శారదచంద్రచంద్రికలు చందనచర్చలు సన్నగాడ్పు క
ర్పూరపరాగముల్ నిదురఁ బోలవు సౌఖ్య మొసంగుచెయ్వునన్. 31

(అని లేచి యిట్టటు జూచి) మదననిసన్నిధి కరిగిన చారాయణుఁ డింకను రా లేదు. అతఁడు వచ్చువఱకు దర్శనీయ మైన యీరాయుద్యానవనము నింకను జూచెద. (అని కొంతదూరము నడచి) ఆహాహా! యీలతాంగి యెవ్వరో—

తే. గీ. ప్రాణములు దాల్చు జాళువాపసిఁడిబొమ్మ
యేమొ కైకొన్న క్రొక్కారుమెఱుపు కీఁగ
మూర్తిఁ దాల్చినమరునిసమ్మోహనాస్త్ర
మగును గాని యీయెలనాఁగ యతివ యగునె. 32

తే! గీ. అలరుతూపులు మెత్తని వగుటఁ జేసి
కార్యఘనులపైఁ బనిసేయఁ జాల వనుచుఁ
గ్రొత్తయలుఁగుల నార్జింపఁ గోరి మారుఁ
డలుఁగుఁబోఁడివాల్చూపుల నాశ్రయించె. 33

ఈ రిరువురు నేవోముచ్చటలు జెప్పుకొనుచున్నారు నేను ప్రక్కను నిలిచి వారిసంభాషణముంబట్టి యీమె యెవ్వరో తెలిసికొనియెద.

విష—సఖీ! నామనసు నాయొద్ద లేదే. నే నెట్లు పూవులు గోయఁగలనే?

కాంచ—ఔను! నీతల మనశ్శూన్యమై చిలుక లేనిపంజరమట్లున్నది.

చంద్ర—(తనలో) ఈమెమనస్సు పరాయత్తమగుట కేమికారణము చెపుమ!

విష—నీ వన్నట్లు నామనఃకీర మామదవతీమందారముపై వాలినది.

చంద్ర—ఆహాహా! మదవతీమందారుఁడై యీమెమనస్సు నాకర్షించిన యా ధన్యుఁ డెవఁడో!

కాంచ—పాఱిపోయినచిలుక వెండియుఁ బంజరముఁ జేరుటరిది.

విష—చెలీ! నామన స్సెప్పుడు కుదుటఁబడునో తెలియదు. అమాత్యభాగురాయణునిబిడ్డనైననే నింతమనోవ్యథఁ బొందవలసివచ్చునని కలలోనైనఁ దలఁపలేదు.

చంద్ర—(తనలో) ఏమీ! యీమె యమాత్యభాగురాయణుని పుత్త్రికా? మనస్సా! ఇది నీ కందనిఫలము. ఆశపడకుము. ఓ భగవానుఁడ! కామదేవ!

తే. గీ. దుర్లభపదార్థములమీఁదఁ ద్రోఁచి మనసు
గార్యసిద్ధి సత్వరముగఁ గలుగనీక
ప్రజల బాధించి సంతోషపడెదు, లేదు
పుడమి నినుఁబోలు నెఱజాణ పుష్పబాణ. 34

కాంచ—సఖీ! నీసోదరుఁడు మదనుఁడు నీమనోరథసిద్ధి చేయును. విచారపడకుము.

[అంతట మదనుఁడు చారాయణసమేతుఁడై ప్రవేశించుచున్నాఁడు.]

కాంచ—సఖీ! అదిగో నీసోదరుఁడు వచ్చుచున్నాఁడు.

విష—ఓసీ! ఇతఁ డేమిచేయునో యాపొదరింటిచాటున నుండి విందము రా.

(అని యట్లు చేయుదురు.)

మద—ఆర్య ! చారాయణ ! ఏఁడీ చంద్రహాసుఁడు ?

చారా—అయ్యా ! మొదట నీలతాగృహంబునఁ బవ్వళించెను. ఇప్పు డిందు లేఁడు. అదిగో ! యాపొన్న చెట్టునీడను నిలిచియున్నాఁడు.

మద—(చూచి తనలో)

తే. గీ. కుసుమబాణుని కరయ సగోత్రుఁ డితఁడు
చందమామకుఁ జేరకజ్ఞాతి యితఁడు
సుందరుఁ డగువసంతునిచుట్టమితఁడు
కానిచో నిట్టియందంబు గలదె యెందు. 35

చారా—కుమార ! చంద్రహాస ! ఇతఁడే యమాత్యభాగురాయణునిపుత్రుఁడు మదనుఁడు. నీరాక విని వచ్చియున్నవాఁడు.

చంద్ర—మదన ! నీ సందర్శనమున ధన్యుఁడ నైతిని. ఈయుద్యానవనమున నాటఁబడినమనస్నేహబీజ మచిరకాలమున మహావృక్షమై ఫలించుఁగాక !

మద—చంద్రహాస ! వసంతసన్నిధానమున నాటినయాబీజము మహావృక్షము గాఁ బరిణమింపక పోదు.

తే. గీ. మనసు కలసినమిత్రులు మనజనకులు
రెండు మేనులు వారికి, హృదయ మొకటె
వారిబిడ్డలకు మనకు వారిమైత్రి
సహజముగ సంక్రమించుట సఖుల మనఘ. 36

చంద్ర—అందుచేతనే నీజనకుఁడు నాజనకు నాదెంబడిచి నన్ను నీయొద్దకుఁ బుత్తెంచె.

మద—పుత్తెంచుటకుఁ గారణ మేమి ?

చంద్ర—నీజనకుఁడు స్వయముగా వ్రాసినయాలేఖయే కారణము దెలుపును.

(అని జాబిచ్చును.)

మద—(జాబు నందికొని చదువుకొని) ఓహో ! సంతోషము. సంతోషము. మాతండ్రి తనవివేకమునకు దీర్ఘదర్శిత్వమునకుఁ దగినట్లు చేసినాఁడు. చంద్రహాస !

తే. గీ. అన్యపూరుషుం డనుకొన నాప్తుఁ డైతి
పరుఁడ వనుకొనఁ బోరానిబంధు వైతి
వతిథి వనుకొన మాయింటిచుట్టుఁ డైతి
మాట లేటికి గారాబుమఱఁది వైతి. 37

చంద్ర—(ఆశ్చర్యములో) మదన! నీమాటలు నా కర్థము గాకున్నవి.

మద—ఈజాబు మాతండ్రి నీకు వినిపింపలేదా?

చంద్ర—లేదు.

మద—అట్లయిన విను. (అని జాబు చదువును.)

చంద్ర—(విని) ఆహా! ఇందులకా యమాత్యభాగురాయణుఁడు మిక్కిలి గూఢముగా నన్నిటకుఁ బంపినది. మహాత్ముల ప్రారంభములు ఫలానుమేయములు గదా! మదన! ధన్యుఁడనైతిని.

శా. నావంశంబు పవిత్రమైనయది ధన్యంబయ్యె నాజన్మముల్
నావిజ్ఞానము నాదుబాహుబలముల్ నాశౌర్యధైర్యంబులున్
మీవియ్యంబున వన్నెకెక్కినవి నూ మీతండ్రి కారుణ్యపా
రావారంబునఁ దేల్చినాఁడు ననుఁ బ్రారంభించి యీకార్యముల్ 38

మద—అయ్యా! అట్లు కాదు. మేమే ధన్యులమైతిమి. ఏలయన,

తే. గీ. జాతిరత్నంబు స్వర్ణభూషణముఁ జేరఁ
జెఱుకువిల్తుఁడు సంకల్పసిద్ధిఁ దగును
తమ్మిచూలిపూనిక తుదఁదాఁకు నింకఁ
గామ్యమైనట్టి మీసమాగమముచేత. 39

రమ్ము మాగృహంబునకుఁ బోదము. దైవజ్ఞులఁ బిలిపించి సుముహూర్తము నిర్ణయించి నేఁడో రేపో వివాహము జేసెద.

చంద్ర—నాతలిదండ్రులు రైన రావలదా?

చారా—అయ్యా! జననీజనకు లీయనవివాహము గన్నులపండువుగాఁ జూడ నువ్విళ్లూరుచున్నారు.

మద—అంతవఱ కాఁగుటకు వీలు లేదు. అమాత్యభాగురాయణుఁడు చండశాసనుఁడు.

తే. గీ. సూర్యచంద్రులగతులట్లు నూటి దప్ప
కుండ నతనియానతి సెల్లుచుండవలయుఁ
దద్గతులు దప్పెనేని నుపద్రవములైన
యట్లె యతనియానతి మీఱ నాపద లగు.

చంద్ర—విధినియోగమునకట్లె చతురాస్యుఁడైనమీతండ్రినియోగమునకుఁ బద్ధుఁడను. (తనలో) ఆహాహా! నేను బెబ్బులితోనో మసకపుపాముపుట్టతో బోవుచున్నానని నిష్కారణముగా మాతండ్రి భయపడెను.

తే. గీ. భాగురాయణామాత్యుండు పయికి మిగుల
గడినుఁ జాణక్యుని లోఁ గనికరము గలఁడు
స్వాదుజలమును గుంజు లోపల వహించి
పైకిఁ గఠిన మౌ టెంకాయపగిది గాన. 41

భాగ్యములు దైవాధీనములు గాని మనుష్యాయత్తములు గావు.

మ. అనుకూలం బగునేని దైవము నరుం డంభోధిలో నున్న గా
ననమధ్యంబున నున్న శీతనగశృంగం బెక్కి కూర్చున్న నె
వ్వని సాన్నిధ్యంబులు లేకనే స్వయముగాఁ బ్రాపించు నెన్నిశో
భనముల్, పౌరుష మంతయుం జెడును దైవప్రాతికూల్యంబునన్. 42

(అని మదన, చంద్రహాస నారాయణులు నిష్క్రమించుచున్నారు.)

కాంచ—సఖీ! మనోరథవృక్షము పూలు పూఁచినది. నేఁడో రేపో ఫలించును.

విమ—చెలీ! నిజమే గాని నాజనకునిదుస్తంత్రము లనియెడు గడ్డలి చేట్టున నీ మనోరథవృక్షము కూలకుండవలయును గదా! అన్నటికిని నాభాగ్యము శ్రీకాత్యాయనీదేవి దే.

(అని యిద్దఱు నిష్క్రమింతురు.)

[illegible]

చతురచంద్రహాసము

:o:

పంచమాంకము.

[అప్పుడు భాగురాయణుఁడు ప్రవేశించుచున్నాఁడు.]

భాగు—(తనలో) దేశకాలపాత్రము లెఱిఁగి నడపునట్టిప్రోఁడ యుండవలయును గాని యోషధములకుఁ బనికిరానిమూలిక లేదు; కొఱగానిమనుష్యుఁడు లేఁడు.

క. చీఁపురుకట్టలకైవడి
కాపురుషుల నైనఁ దా నొకానొకవేళం
జేపట్టవలయుఁ బూమి తన
వ్యాపారము దీరువఱకుఁ బ్రాజ్ఞుఁడు ధృతితోన్.

ఇందుచేతనే గదా యుగ్రసేనుం జేపట్టి కార్యసాధనము జేసికొంటిని. నాప్రయోగించినరెండుమాత్రలతో వాఁడు కొంటెజాడ్యముఁబాసి నాకు గులామై నాచేతిబంతి యై నే నెందు వైచిన నందుఁ బడుచున్నాఁడు. వానిసాయమున నింద్రదత్తుని బంధించితిని. ఇఁక నిచ్చట—

ఉ. కాటికిఁ బ్రాఁతకా పగును గా విసముం దిని చంద్రహాసుఁ డే
పాటికి, నాకుమారుఁడు నృపాలుని మెప్పును గాంచియుండు నీ
పాటికి, నుగ్రసేనుచెయి బట్టఁగ నాసుత సమ్మతించు నీ
పాటికి, నింక మామదనుపా లగు రాజ్యము, మాట లేటికిన్. 2

మదనుఁడు నేను వ్రాసినతెఱంగునఁ జేసి యుండునా! ఏల చేయఁడు? వాఁడు మాత్రము మనుష్యుఁడు కాఁడా? వసుంధరాపరిపాలనకాంక్షయు రాజపుత్రికాసమాగమకుతూహలంబును జీర్ణవృక్షమువంటినాకే యూబలాటముఁ గలిగించుచుండ వాని కాశలు బుట్టింపవా? నావనన్సుతెఱఁ గెట్లుండునో తెలిసికొనుటకై మొదట వాఁడె టడ్డదిడ్డముగా వాదించియుండును. పిదప స్వలాభ మపేక్షించి నాయుపదేశము తనకు

శుభావహ మని యెంచియుండును. ఇదిగో! నాగృహము. ప్రవాసదుఃఖితునకు స్వగృహాదర్శనము సకలశ్రమాపనోదము. ఏమిది! నాయిల్లు కలకలలాడుచుఁ గల్యాణ నిలయమై యున్నది. ఈమామిడాకుతోరణము లేమి! ఈయలంకారము లేమి! ఈ పందిళ్లేమి! హృదయమా! నీ వేమివార్త వినదువోకదా! ఏమివార్త యని సంశయింప నేల? మామదనునివిద్యావినయసౌందర్యాదినిరుపమానగుణంబుల నెద మెచ్చి కుంతలేంద్రుఁడు తనకూఁతుం జంపకమాల వాని కిచ్చి వివాహము చేసియుండును. నే నూర లేనప్పు డంతతొందరపడి యతఁ డేలచేయును? ఏమో! రాజు శతవృద్ధు. ఆసన్నమరణుఁడు. నేను వచ్చువఱకుఁ దాను జీవించుట కష్ట మని యట్లు చేయఁగూడదా? అట్లే కానియెడల నాయింట నీకల్యాణలక్షణము లేల యుండవలెను? దీనికిఁ గారణ మరయ వలెను నాహృదయము తత్తఱపడుచున్నది. ఓరీ! ఎవఁడురా యక్కడ? ఏఁడీ! మదనుఁ డేఁడీ? మదనుఁ డేఁడీ?

[సేవకుఁడు ప్రవేశించి]

సేవ—దేవా! ఈగదిలో నున్నాఁడు. ఇటు దయచేయుఁడు. ఇటు దయ చేయుఁడు.

భాగు—(గదిలోఁ బ్రవేశించి) మదన! మదన! నేను వ్రాసినచొప్పునఁ గార్య నిర్వాహకము చేసితివా లేదా?

మద—(లేచి) తండ్రీ! నమస్కారము. మీరు వ్రాసినచొప్పుననే తూచా తప్ప కుండఁ జేసితిని.

భాగు—బాగు మదనా! బాగు! పితృవాక్యపరిపాలకుఁడ వగుని కభ్యుదయము గల్గుఁగాక! నా యభీష్టప్రకారము నీవు చేయుటంజేసి యిప్పుడు నాహృదయశల్య మూడిపోయినది. మనసు ప్రశాంత మైనది. మదనా! నీ వట్లు చేయుటకు సాహసింప వనుకొంటిని

మద—తండ్రీ! నీయాజ్ఞ నుల్లంఘింతునా?

భాగు—వత్స! కుమారుఁడవన్న నీవే కుమారుఁడవు. పితృవాక్యపరిపాలనంబున రఘురాముఁడు భృగురాముఁడు నీకుం జాలరు.

మద—పితృవాక్యపరిపాలనము పుత్రులకు విధిగదా!

భాగు—కుమార! ఈతోరణము లేల కట్టఁబడినవి? ఈపందిళ్లేల నిర్మింపఁబడి నవి? గృహమున కీయలంకార మేలచేయించితివి?

మద—తండ్రీ! వివాహమునకు గృహాలంకారము చేయుట సముదాచారము గదా!

భాగు—ఏమీ! వివాహమైనదా? ఆహా! నే ననుకొన్నట్లే సంపూర్ణమైన యదృష్టము నాకుఁ బట్టినది. కుంతలరాజ్యలక్ష్మి మనయధీనమైనదా? రాజు చిట్టచివరకుఁ జంపకమాలికను నీకే యిచ్చి వివాహము జేసెనా? నేను సన్నిధిని లేనందులకు విచార మించుకయును లేదు. కుమారా! నన్ను గాఢాలింగనము జేసికొనుము. నా మదనుఁడు కుంతలమహారాజయ్యెఁగా! ఎంతపుణ్య మెంతపుణ్యము!

మద—(తనలో) ఏమిది! ఈయన మిక్కిలి యసందర్భముగ మాటలాడు చున్నాఁడు. (ప్రకాశముగ) తండ్రీ! నీపలుకులు నా కర్థ మగుట లేదు. రాజు చంపక మాల నిచ్చి నాకు వివాహము చేసెనని నీ కెవ్వరు చెప్పిరి? నేను కుంతలరాజు నగుట యేమి? నిన్నెగతాళి సేయుటకుఁ గిట్టనివా రెవ్వరైన నీతో నిట్లు చెప్పిరోయేమి?

భాగు—(ఆశ్చర్యముతో) ఏమి! నీవు రాజపుత్రికాపాణిగ్రహణము చేయ లేదా? ఆ ట్లయిన వివాహమునకు గృహాలంకారము సేయించితి నంటివి. ఎవరి వివాహము?

మద—తండ్రీ! ఎఱిఁగి యెఱిఁగి నన్ను మఱల నడుగ నేల? నీ వెవరివివాహము సేయుమని వ్రాసితివో వారివివాహమే.

భాగు—నే నెవరివివాహము చేయుమని వ్రాసితిని?

మద—విషయకు వివాహము చేయవలసిన దని.

భాగు—ఎవరి కిచ్చి వివాహము చేయుమని వ్రాసితిని?

మద—చంద్రహాసునకిచ్చి.

భాగు—(మిక్కిలి యాశ్చర్యముతో) ఎట్టెట్లు! మనవిషయను—చంద్రహాసున కిచ్చి వివాహము సేయుమని నేను నీకు వ్రాసితినా! అది నాకుఁ దగునా! వివాహ మైనదా?

మద—(ఆశ్చర్యముతో) అయ్యో! ఏమి యీమాయ? మీచేతులతో మీ రిట్లు వ్రాసి యిప్పుడు లేదనుటకు నేను కారణ మూహింపఁజాలకున్నాను. వివాహ మైనది. ఇదిగో మీరు వ్రాసినలేఖ?

భాగు—నీ వనర్థము చేసికొని యకార్యముఁ జేసితివి. (అని లేఖ జదువుకొని తనలో) హా! ఏమి? ఇది నాయక్షరము? ఇది నావ్రాతయే? ఈచంద్రహాసహత కుని విషప్రయోగము జేసి కడతేల్పు మని నేను విస్పష్టముగా వ్రాసియుండ విషయ నితని కిమ్మని యుండుటకుఁ గారణ మేమి! లిఖించునప్పుడు నాహస్తము కంపించి యుండదా? నాహస్తమేమి, కంపించు టేమి? ఉక్కుకంబమువలె నిశ్చలమై యుండదు

నుగాని యెట కంపించునా? అప్పుడు నామది చలించియుండునా? నామతియేమి చలించునేమి?

క. చలియింపవచ్చు మేరువు,
చలియింపఁగవచ్చు శితిశైలము, మిన్నుఁ గూ
జలియింపవచ్చు, నామతి
చలియింపదు చిక్కు లెన్ని సంభవమైనన్. 3

ఒకవేళ మనంబునఁ దోఁచినకల్పన మంతయుఁ దా వ్రాయఁ దలఁచినపద్యము నందుఁ బొందుపఱుపలేనికుకవియట్లు, మనోనిర్మితమైనయాకృతిఁ జిత్తరువున లిఖింపలేని యసమర్థశిల్పియట్లు, నాతలంచినవిషయము నేను లిఖింపలేకపోయితినా? నేనట్టి యసమర్థుఁడనా? నన్ను నేఁ గొనియాడుకొనుట యవినయం బగును గాని మందప్రజ్ఞులై మలినమనస్కులై భావితజయాపజయస్థితిపరిజ్ఞానశూన్యులై స్వామికార్యనిర్వహణప్రవీణతయం దసమర్థులై యెందుకుం గొఱగాక యుండెడు నధమమంత్రులకంటె వాఁడనా నేను? కాను. మున్ముట్టికిఁ గాను. ఐన నిట్టి శోకబాధలు రావలయునా? ఇది నా పొరబాటు గాదు. నామనశ్చాంచల్యము గాదు. నాహస్తకంపనము గాదు. ఈచంద్రహాసహతకుఁడే యీమధ్యమున నేను వ్రాసినజాబు విప్పి చూచి యది తన కపాయప్రదముగా నుండుటం జేసి యిట్లు దిద్ది యుండవచ్చు. ఏమేమీ! కుంతలరాజ్యభారధురంధరుఁడనై రాజనీతిపారీణత్వనిర్ణయదేవతానవగురుండనై బహుప్రియాయాసానుభవసంపన్నుఁడనై భూమండల మంతయు గడగడ వడఁకించి మూర్ధాభిషిక్తు లగుకువలయాధీశుల గులాములనుగఁ జేసి, యవనీపతి నాచేతికీలుబొమ్మగా నామనస్సే యతనిమనస్సుగా నానోరె యతనినోరుగా దిగంతదంతిదంతవిశ్రాంతయశస్కుండనైన నేను నేఁటికాలమున, మొట్టమొదట దిక్కులేక నాయుంగిలికూడుం దిని బ్రతికినయీచంద్రహాసహతకునిచేత నీచిన్నికినుఁగుపోతు—నీనిర్భాగ్యునిచేత—నడిమిసిరిచేఁ గ్రుళ్ళిపడుచున్న యీనరపశువుచేత—నిట్లు వంచింపఁబడుదునా?

తే. గీ. ఏనుసందరిముల్ గడచినయీతగాఁడు
పిల్లకాలువలోఁ బడి చెల్లినట్లు
నింతబ్రతుకు బ్రతికి తుద కితనిచేత
నేను వంచింపఁబడుదునే నీచుఁడట్లు. 4

మద—తండ్రీ! ఈజాబు నీవు వ్రాసినదేనా?

భా—అహా! నేను వ్రాసినదే.

మద—అట్లయిన నేను చేసినయకార్య మేమి? చేసికొన్న యపార్థ మేమి?

భాగు—(తనలో) దురాత్ముఁడైనచంద్రహాసహతకుని వంచనముచేత వివాహమైనది. ప్రాణపీడన మగుటకు మాఱుగా నితనికిఁ బాణిపీడన మయినది. దీనికిం దగిన ప్రతిక్రియ గావించెద. అంతవఱకు నే నేవో మాయమాటలు చెప్పి యీవివాహము కసవ్యా మని వీరు తలంపకుండునట్లు నాటకపాత్రమువలె నపారప్రేమ నభినయించి చంద్రహాసునిం జెతిపెద.

మద—తండ్రీ! ఇందు నా దోస మేమో చూపవైతివి.

భాగు—కుమార! ఇందు నీదోసము లేదు. ఇది నాదోసమే. ఎట్లంటేని, మన విషయను జంద్రహాసున కిమ్మని యింద్రదత్తుఁడు నన్ను బహువిధములఁ బ్రార్థించెను. చిరమిత్రులమైన మే మిరువురము ప్రియమార విం దారగించి మద్యపానముఁ జేసితిమి. ఆ సమయమున నాచేత నింద్రదత్తుఁ డీజాబు వ్రాయించెను. అట్లే కాకున్న వరుఁ డెంత గుణవంతుఁ డైనను సంబంధ మెంత శ్లాఘ్య మైనను నేను లేనప్పుడు వివాహముసేయుమని వ్రాయుదునా? ఒడలెఱుంగనిశవ ముండునా?

మద—ఐన నేమి! కాలుజాతి మెత్తనిపానుపుమీఁదఁ బడిన ట్లయినది. చంద్రహాసునివంటివరుఁడు వేయిసంవత్సరములు తపస్సుచేసినను మనకు దొరకఁడు. కావున మన మిందు విచారింపవలసినది లేదు.

భాగు—ఔను! అతఁ డెల్లవిధముల మనవిషయ కపేక్షణీయుఁడైన వరుఁడు.

మద—తండ్రీ! నీయాశీర్వాదముఁ బడయుటకై వధూవరులఁ దోడ్కొని వచ్చెద.

(నిష్క్రమించును.)

భాగు—(తనలో) ఆహా! ఎంతదుష్టాలము సంప్రాప్త మైనది! ఎవనిపీనుఁగును నేఁ గన్నులారఁ జూచి సంతసింపఁ దలఁచితినో వాఁడు మదపుటేనుఁగువలె స్వేచ్ఛగా విహరించుచున్నాఁడు. మీఁదుమిక్కిలి యాదురాత్ముఁడు నాకూఁతు నే వివాహమాడి దానికేగాక నాకుఁగూడ మగఁడై యున్నవాఁడు. వీఁడు కుంతలరాజ్యకంటఁబడు నేని నాయాశ లడుగంటిపోవా?

ఉ. ఆచిఱుపాయ మాచెలువ మానెఱజాణతనంబు నానయం
బాచిఱునవ్వు లావినయ మాగుణసంపద లావిలాసముల్
జూచినయంతఁ గిమ్మనక క్షోణితలేంద్రుఁడు ముద్దుకూఁతునీ
నీచున కీయకున్నె యవనీతల మంతయు వీఁడె యేలఁడే? 5

ఏమీ! నాఁటిజ్యోతిష్యులమాట నిజమగునా యేమి? అట్లేయగును! నేను జీవించియుండఁగా వీఁడు కుంతలరాజ్య మేలఁగలఁడా? ఓ యాశావిహంగమ!

మ. ఎలమిన్ నాదుమనంబు నీగతులపై నెక్కించుకొంచున్ మహీ
తల ప్రాకారము భూనభోంతరముఁ బాతాళంబునుం ద్రిప్పి కుం
తలసామ్రాజ్యము నాకుఁ దక్క ననుచున్ ధైర్యంబు గల్గించి కో
ర్కెలు భగ్నంబుగఁ గూలఁ ద్రోయుదువె యీరీతిన్ దుదిన్ గ్రూరతన్. 6

ఓయాశ! ప్రారంభముల కెల్ల నీవే మూలకారణము.

శా. ఆశాపాశమె దేహజీవులను నెయ్యంబెచ్చ బంధించు నా
యాశానామనదీజలంబుల నరుం డశ్రాంతమున్ గ్రోలు నా
యాశావర్షముచే మనోరథసుసస్యంబుల్ ప్రవర్ధిల్లు నా
యాశల్ వీడుట పుట్టువారి కయినన్ బ్రాణంబులన్ వీడుటల్. 7

ఓయదృష్టదేవతా! ఇంతకాలము నన్ననుగ్రహించి యిప్పుడు నీవు నన్ను విడుతువా.

సీ. మంత్రి నయ్యును మహీమండలం బంతయుఁ బాలించితిని సార్వభౌముఁడట్ల
సామంతనరపతుల్ సర్వకాలమ్మున న్గొలిచి నాయిలుగాచు కుక్కలైరి
మధుకైటభారాతిమహిషీలలామంబు శ్రీసతి నాయింటిదాసి యయ్యె
దిగ్దంతిహస్తముల్ స్థిరయశోలతికలు ప్రాఁకుకంబంబులై పరిఢవిల్లె

తే. గీ. పలుకుబడియెంత సుఖమెంత భాగ్యమెంత
విమలయశమెంత యసమానవిభవమెంత
నీయనుగ్రహచంద్రికల్ గాయునాఁడు
నాఁటికృప నిల్పు నాపయి నేఁటికయిన. 8

ఓధైర్యలక్ష్మి!

తే. గీ. పిఱికికండ నామెయినుండి వెఱికివైచి
భయమహాజ్వరమున గుండె వడఁకకుండఁ
గౌఁగిలింపుము నన్నొక్కగడియసేపు
పిదప నెంతెంతపనులు సేయుదునో చూడు. 9

కావుకావుమని యేడ్చుపసిపాప లగుమేనల్లురను నిజతీక్ష్ణకరవాలంబున కెరజేయునప్పుడు కంసునిహృదయంబునందును, జనకప్రేరణంబున మాతృసంహరణపరాయణుం డైనప్పుడు భార్గవరామునిహృదయంబునందును, మాతృప్రేరణంబున జనకుం డగుదీర్ఘతమునిఁ గాలుసేతులు గట్టి గంగలోఁ బడద్రోయునప్పుడు వానికొడుకులడెందములయందును, మేనమామ యగుకంసు హింసించునప్పుడు వాసుదేవునిచిత్తంబునందును, ఏధైర్య మే యుత్సాహము నెలకొని యుండెనో యాధైర్య మాయుత్సాహము నాహృదయమున

నెలకొని యుండుఁగాక! ఓహింసా! ఓక్రోధమా! ఓమహిషాసురమర్దనీ! క్రూర శీలము లగునోభూతములార! ఓభేతాళుఁడ! ఓపిశాచములార! ఓరాక్షసులార! మీ రిప్పుడు న న్నావహించియుండి దయాదాక్షిణ్యములు నాహృదయమునుండి తుడిచి వైచి నాచేత సాహసంబులు జేయింపుఁడు. చంద్రహాసుని సంహరింపవలె. నాక్రోధ ముపసంహరింపవలె. కాని పాపము విషయ క్రియావస్థ కలుగు నని నే నెన్నఁడుఁ దలంపలేదు.

ఉ. మూఁడుదినంబులే న్మగనిపొత్తు ఘటిల్లకమున్నె చిన్నిపూఁ
బోఁడికిఁ దీరఁగాఁ దనివిముచ్చట దీరకమున్నె యెంతయుఁ
వేడుకఁ గంకణాలయిన విప్పకమున్నె హరిద్రవస్త్రముల్
వీడకమున్నె బిడ్డ ప్రజ విస్మయమొంద వితంతు వయ్యెఁగా. 10

ఆవైధవ్యము చేతులార నేనే తెచ్చిపెట్టుచుంటి నని నామన స్సించుక సంశయించు చున్నది. మనసా! సంశయింపకుము. మెత్తబడకుము. ఈదుర్మోదు సరియైన దని కూఁకటులు గొలిచి మంచిముహూర్తములు పెట్టి సకలజనమనోభిరామముగాఁ జేసిన వివాహములలో నెందఱుకన్యకలు విధవలు కాలేదు. అందఱిలో నిది యొకతె. దుఃఖ మెల్లకాల మొక్కటిగా నుండదు. మొదటినాఁటిదుఃఖము రెండవనాఁ డుండదు. రెండవనాఁటిదుఃఖము మూఁడవనాఁ డుండదు. కొంతకాల మైన్న నంతయు మఱచిపోవును. కడుపు గడచినకొలఁది చచ్చినవారిని మనుజులు మఱతురు.

తే. గీ. నేలఁ ద్రవ్వినగోతులు కాలగతిని
నాఁడునాఁటికి మెలమెల్లఁ బూడుచున్న
తీవ్రదుఃఖసంజనితమనోవ్రణములు
మానుచుండును గాలక్రమంబుచేత. 11

మానుఁగాక మానకపోవుఁగాక! ఆమెనిమిత్తమై నాప్రారంభము మానుకొందునా? భర్తృవియోగదుఃఖమున నీమె మృతినొందు నేమొ. మృతినొందిన నేమి? ఏదైనరోగము వచ్చి యీమె యిప్పుడు చచ్చిన నేమి చేయఁగలను?

తే. గీ. చంద్రహాసహతకుఁ గూడి సధవ యగుచు
నెల్లకాలంబు నన్ను హింసించుకంటె
విధవ యగు టెంతొమేలు తద్వ్యాహమునను
మేను దాఁగిన మిక్కిలి మేలు నాకు. 12

ఓరీ! ఎవఁడురా, అక్కడ!

[మందరుఁడు ప్రవేశించి]

మంద — దేవా! ఆజ్ఞాపింపుఁడు.

భాగు — మందర! కాళికాలయరక్షకు లైనభీమభైరవులఁ దోడ్కొని రమ్ము. అక్కడఁ గొన్నిపూజలు చేయింపవలయును.

మంద — దేవా! వా రిప్పుడే యీదారిని బోవుచున్నారు. పిలిచికొని వచ్చెద. (అని నిష్క్రమించి భీమభైరవులతో మరలఁ బ్రవేశించి, దేవా! వీరె భీమభైరవులు. నేను పోయి ద్వారమునొద్ద నిలిచెద.

(అని నిష్క్రమించును.)

భీమభైరవులు — దండాలు దేవరా!

భాగు — ఓరీ! భీమ! ఓరీ! భైరవ! అతిరహస్యమైనకార్య మొకటి మీరు చేయవలయును. నామాటలు మీమనస్సులలోఁ బాతిపెట్టి యుండవలయునే గాని యెన్నటికిని పైకి రాఁగూడదు.

భీముఁడు — దేవరా! చాటు గాఁ జంపఁబడినవానిశవమును భూమిలోఁ బూడ్చి పెట్టినట్లు మీమాట మామనస్సులలోఁ బూడ్చిపెట్టుదుము.

భాగు — ఈరాత్రి మీరు ఖడ్గపాణులై కాళికాలయమున నక్కియుండి యెవఁడు దేవికి నమస్కారము చేసి యామె నర్చించునో వాని నప్పుడనె తెగనఱకవలయును. ఇట్లు చేయుదురేని మీకు లక్షవరహాలధన మిచ్చెద.

భీము — చిత్తము. దేవరా! తప్పక చేసెదను.

భైర — లచ్చవరాలే! దేవర! నిజముగా లచ్చవరా లిచ్చెదరా?

భాగు — సందియ మేమునురా! నీ కాసొమ్మియ్యకున్న మాపదనుం జంపుకొన్నట్లే.

భీముఁడు — భైరవా! అయ్యగారినోటిమాట వరాలమూట. అనుమానము లేదు.

భాగు — ఓరీ! శిరస్సు శరీరమునుండి వేఱుగునట్లు నఱకవలయును. పని సగము సగము చేయరాదు.

భీము — దేవరా! అమ్మవారికి బలియిచ్చుగొఱ్ఱెపోతును నఱికినట్లు నఱికెదను. రేపుప్రొద్దున గుడికిఁ బోయి నాయేటునేగను మీరే మెచ్చవలె.

భాగు — సరే! కాని, గుడికి వచ్చినవాఁడు గొప్పవాఁ డని చిన్నవాఁ డని సంశయింపక సంహారింపవలెనుసుండీ!

భైర — దేవరా! అనుమానింపము. మీకొడుకు వచ్చినను సరే. బుఱ్ఱ కొబ్బరిపుచ్చెవలె నఱకఁగొట్టెదము.

భీమ—తప్పురా. తప్పు. గప్పు. అలాటిమాట లనకు.

భాగు—ఛీ! బ్రాగుబోతులారా! అమంగళములు బలుకకుఁడు.

భైర—దేవరా! బుద్ధి. బుద్ధి. పొరబాటు పొరబాటు.

భాగు—ఓరీ! మీ రింకపోండు. ఓరీ! ఈపని మీరు సేయకున్నను నీమాటలు బైలుపుచ్చినను మీచర్మ మొలిపించి నెత్తురు తుక్కులు నక్కలు నాకునట్లు కోరత సేయించెద.

భీమ భైరవులు—దేవరా! మీపాదాల మీఁగమూ! అలాగే చేయుదుము.

(అని నిష్క్రమింతురు.)

భాగు—(తనలో) ఈపని వీరు నిర్వర్తించినయెడల లక్షవరహాలు తప్పక యిచ్చెద. కాళికి తొయిగోతియలను నూఱుదున్నపోతులను బలియిచ్చెద. జంతువులనెత్తురుతో నామె కభిషేకము జేసెద.

[అంతట మదనుఁడు చంద్రహాసుని విషయను దోడ్కొని ప్రవేశించును.]

చంద్రహా—కల్యాణీ! తండ్రిని జూడఁబోవునప్పుడు నీ కింతభయ మేల?

మదన—మామయ్య లోకు లందఱికన్న మాకును భయ పెట్టుకే. మామయ్యయొద్ద నా కింతచనవున్నదో యంతభయము మున్నది.

విషయ—మాయన్నమాట నిజము. (తనలో) నాప్రాణేశ్వరునికి విషప్రయోగము చేసి చంపఁదలసిన దని వ్రాసినమాతండ్రి యిప్పుడీయన కేమియపకారము చేయునో యని మిక్కిలిభయ మగుచున్నది. భగవతీ! కాత్యాయనీ! నీచరణమే శరణము.

భాగు—(తనలో) అదె! నూతనవధూవరులు వచ్చుచున్నారు. అబ్బ! వీరి నెట్లు చూతును? ఎట్లువిందును? అబ్బ! ఈచంద్రహాసహతకుని జూచినతోడనే తీక్ష్ణ నుఁగుం జూచినట్లు నా కేవ గలుగుచున్నది. ఈతనిదర్శనము నా కసహ్యముగా నున్నది. శరీర మాపాదమస్తకము నగ్ని సోకినట్లు మండుచున్నది. వీఁడు నాపాలిటి యముఁడై నాచేత భూలోకనరక మనుభవింపఁ జేయుచున్నవాఁడు. అయినను నీయనూయ దిగ్రమింగి నిస్తరంగసముద్రమువలెనే నగుపడవలెను.

మదను—తండ్రీ! వీరె వధూవరులు వచ్చియున్నవారు.

భాగు—కుమారా! చూచుచున్నాను. ఆనందాతిశయమునఁ బలుకలేకున్నాను.

చంద్ర—మామా! (అని యభివాదము చేయుచున్నాఁడు.)

భాగు—(తనలో) శీఘ్రమే నీవ మరణప్రాప్తి రస్తు. (ప్రకాశముగ) ఈప్సితార్థసిద్ధిరస్తు!

విష—తండ్రీ! నమస్కారము.

భాగు—(తనలో) శీఘ్రమేవ వైధవ్యప్రాప్తిరస్తు! (ప్రకాశముగ) కల్యాణమస్తు!

చంద్ర—మహాత్మ! భాగురాయణ! నీసంకల్పము ప్రకారము కల్యాణమే చే కూరినది. జగత్కల్యాణసంధాయకుఁడైన పరమేశ్వరుని యనుగ్రహమున్న పక్షమున నేసం కల్పముసిద్ధింపదు!

భాగు—వత్స! అవియు నటుండనిమ్ము. వివాహితుఁడైనపురుషుఁడు కాళికి నమస్కరించుట మావంశసాంప్రదాయము. కావున నీవీసాయంకాలము కాళికాలయమున కరిగి యాదేవి కభివాదము చేసిరమ్ము! దాన నీకు నిరంతరాభ్యుదయంబులు చిరాయు ర్నిరామయంబులునగు. నాకు మదనుఁ డొకకన్ను, చంద్రహాసుఁ డొకకన్ను. రెండు కన్నులుఁ జల్లఁగా నుండుటే నాకోరిక.

చంద్ర—అట్లే చేసెద. జగత్కుటుంబినీసేవ కుటుంబవృద్ధికరము.

భాగు—ఇంక నే నభ్యంతరమందిరమున కరిగెద. అమ్మాయి! నన్ను నీయ మ్మకడకుఁ దీసికొనిపొమ్ము.

విష—అయ్యా! ఇదె వచ్చుచున్నాను. (తనలో) ఈకాళికాభివాద మేమి మూడునో యని భయము గలుగుచున్నది.

(అని విషయయు భాగురాయణుఁడును నిష్క్రమించుచున్నారు.)

చంద్ర—మదన! సాయంకాలమైనది. చూడు.—

ఉ. కాలభుజంగవక్త్రమును గప్పలకైవడిఁ జొచ్చి యీజగ
జ్జాలమునం జరాచరపదార్థము లన్నియు ముందువెన్క ని
ర్మూలమునొందు నిప్పుడు సరోరుహబాంధవువంతు వచ్చుటం
గూలు నతండు మృత్యువునకుం ఘను లల్పులు తుల్యులే గదా!

మద—చూచుచున్నాను. ప్రకృతియందలి వైచిత్ర్యముఁ గనిపెట్టితివా?

మ. సహజంబైనగుణంబె యంత్యమున విస్పష్టంబు గాఁగల్గు మహా
మహులందైనను దోఁచునంట కిపు డీమార్తాండుఁడే సాక్షి సూ
ర్యమహారాగంభము వేళఁ గన్పడినయాయారుణ్యమే వీనియం
దహహా! గన్పడు మన్న దీచరమసంధ్యాకాలమం దేనియున్

చంద్ర—

తే. గీ. రాగమునయందె యీతండు ప్రభవ మొందె
రాగమందె యీతండు మారణము నొందు
నట్టిచండగభస్తిని హంస యంచుఁ
బలుకు టిది పక్షపాతంబుపక్కి గాదె.

మద—తే. గీ. అస్తమానోదయములఁ బ్రత్యహమునందు
సంకుమంతుని దెలిసెల్ల నరసి చూడ
జంతుసంతతికి మరణానంతరమున
జన్మ మగుచుండు నని తోఁచు స్వాంతమందు.

చంద్ర—మదన! సాయంకాల మైనదిగనుక నేనింక దేవీసమారాధనమునకరిగెద.

మద—కొంతకాల ముండుము. రాజదర్శనముజేసిపోవచ్చును.

చంద్ర—చంద్రోదయ మగునంతదాఁక వేచియుండిన నాలస్యముగాదా?

[అప్పుడు గాలవుఁ డను బ్రాహ్మణుఁడు ప్రవేశించుచున్నాఁడు.]

మద—రాజపురోహితుఁడును సాంగవేదాధ్యయన సంపన్నుఁడు నగుగాలవుఁ డేలొకో యిటు వచ్చుచున్నాఁడు.

గాలవు—(తనలో)ఇతఁడు జామాత యగునేని మామహారాజు నిజముగాఁ జరితార్థుఁ డగును. కాని నూతనసను పరిరంభణప్రీతుఁ డైన యీతఁడింతత్వరలో నస్వకాంతాసక్తుఁ డగునా? ఎట్లయినం బ్రయత్నము కార్యము కదా!

చంద్ర—ఈతని ముఖమున బ్రహ్మతేజ ముట్టిపడుచున్నది.

ఇద్దఱు—పుంభావ మొందిన నిగమచతుష్టయమునకు నమస్కరించుచున్నాము. ఈపీఠముమీఁద నాసీనులుగండు.

గాలవు—అభ్యుదయమస్తు! (అని కూర్చుండును.)

మద—మహాత్మ! మీ రిందు విజయముచేయుటకుఁ గారణ మేమి?

గాలవ—మహారాజుగారు చంద్రహాసునిఁ దమసన్నిధికిఁ దోడ్కొనిరమ్మని సెలవిచ్చిరి.

చంద్ర—అనుగ్రహింపఁబడితిని. కాని, నే నిప్పుడు కాళికాలయమున కరుగవలయును.

గాల—రాజదర్శనానంతరమున నచ్చటి కరుగవచ్చును.

చంద్ర—అప్పటికి మిక్కిలిప్రొద్దు పోవును. మదన! ఏమిచేయుదము?

మదన—అయ్యా! నీకు మారుగాఁ గాళికాలయమున కరిగి నేను దేవికి నమస్కరించి వచ్చెద. రాజాజ్ఞ యవిలంఘనీయము గావున నీవు వృద్ధున్వారి మరుగుము.

గాల—అట్లు చేయుట సముచితము.

చంద్ర—మీతండ్రిగారు కీపనియందు నన్నే నియోగించిరి. నీవరుగుటయుక్తమా?

మద—ఈపని నెనరగచేసినను దోషము లేదు. నీవు పొమ్ము.

చంద్ర—మంచిది. (అందఱు నిష్క్రమింతురు.)

రెండవరంగము.

భాగురాయణమందిరము.

[అంతట భాగురాయణుఁడు ప్రవేశించుచున్నాఁడు.]

భాగు—(తనలో)

తే. గీ. విద్దెములు చేసి పసిబిడ్డ విసుగు లేక
పడుచు లేచుచు నడక నేర్చుచుఁ దెలుఁగున
నరుఁడు పెక్కుతడవలఁ బన్నములు నడిచియు
యత్నములు చేసి కృతకృత్యుఁ డగుటఁ బ్రతీతము. 17

అందుచేతనే చంద్రహాసుఁడు తొలుదొల్త హంతలచేత విడువఁబడినను బిదప విషప్రయోగగండము గడచి విషయాపాణిగ్రహణధన్యుఁ డైనను వానివధయందే నే నీప్రయత్నము చేయుచుంటిని. నే నొక్క పొరపాటు చేసితిని. చందనావతినుండి వీఁడు కుంతలమునకు వచ్చునప్పుడు మార్గమధ్యమున నామనుష్యులచేత వీనిఁ జంపించవలసినది. అయిన నిప్పు డేమాయె?

క. నామానస మని యెడివెను
పాముల పెట్టె గలుఁగ నుపాయములను బల్
పాములకును గొర యున్నదె
యామాత్యుని జంపలేవె యాసర్పంబుల్. 18

ఈబాలికుఁడు కడతేతినయెడలఁ జందనావతియట్లే కుంతలంబును నాయధీనంబగు.

[అప్పు డొక సేవకుఁడు ప్రవేశించుచున్నాఁడు.]

సేవకుఁడు—దేవా! జయముజయము.

భాగు—ఓరీ! వసంతక! చందనావతినుండి యెప్పుడు వచ్చితివి? అచటివృత్తాంతము లేమి?

వసంత—దేవ! ఏమి చెప్పుదును. మీరు చందనావతి విడచినతోడనే కట్లు విప్పుకొన్న కోటకుఁ గ్లలవరేఁ బురజనులు చుట్టుప్రక్కల నున్న పల్లెయలజనంబులఁ దోడుచేసికొని స్వల్పవిజయమదోన్మత్తుఁ డైనయుష్మత్సేనను బట్టి చంపి యింద్రదత్తునిఁ జెఱవిడిపించిరి. బంధవిముక్తుఁ డైనయింద్రదత్తుఁడు దేవరవారిచైదముల నేలికకు విన్నవింప నొకటి రెండుదినములలో నిటవచ్చునఁట.

భాగు—(ఆశ్చర్యముతో) ఏమీ ! ప్రజలు తిరుగఁబడిరా ? మహావీరుఁడైనయుగ్రసేనుని సంహరించిరా ? ఇంద్రదత్తునకు బంధవిమోక్షణ మయ్యెనా ? నేను లేకపోవుటచేఁ గట్టతెగినచెఱువులోనినీళ్ళవలెఁ బ్రజలు విజృంభించిరి కాఁబోలు ! ఆహా ! ప్రజాశక్తిముందర రాజబలము నిలువఁ జాలదు.

తే. గీ. గాలి కెగిరిపోయెడుపత్తిగడ్డిపోఁచ
లెల్ల నెంటిదై మత్తగజేంద్ర నయినఁ
గట్టఁగలయట్లుఁ బ్రజలెల్లఁ గలిసి లేని
ప్రబలరాట్శక్తియైనఁ దిరస్కరింతు.

హా ! యుగ్రసేన ! నాకతమున నీ కెంతదురవస్థ సంభవించినది ? ఈతనిచావును నొకవిధముగా మేలె ! విషయ పరాధీన యైనందుల కితఁడు బ్రతికియుండినా నాపైఁ దప్పక నలుకును. ఇతనిసహాయ మపేక్షణీయమేగాని దానియవసరమైనప్పు డుపాయాంతర ముండదా ? ఇంద్రదత్తుఁడు రాజుతో నాపై నేరములు చెప్పునా? సరి! సీఁడా రాజదృష్టిలో నల్పునిజేయువాఁడను! సరి! వసంతక ! నీ విఁకపొమ్ము.

వసంత—చిత్తము దేవా !

(అని నిష్క్రమించును.)

భాగు—(తనలో) చంద్రహాసుఁడు గృహమందు లేఁడు. తప్పక యమాలయమునకే యరిగి యుండును. కాదు కాదు. యమాలయమున కరిగి యుండును. భీమభైరవులిపాటికి వాని నంతకాలయమున కతిథిం జేసియుందురు.

[అంతట భీమభైరవులు ప్రవేశించుచున్నారు.]

ఇద్దరు—దేవా ! జయము. జయము.

భాగు—కృతకృత్యులై వచ్చిరా దేవా ?

భీముఁడు—మీయాజ్ఞ యెన్నఁడైన మోఘ మైనదా !

భైరవ—దేవరా ! గొల్లపోతును నఱికినట్లు నఱికినాము.

భాగు—(సంతోషముతో) నిశ్చయమేనా ! నిశ్చయమేనా ? దొంగముండకొడుకులు మీరు. కడుపుకక్కురితిచేత నించుక లంచము పుచ్చుకొని విడిచిరా ?

భీము—లేదు. దేవరా! లేదు. ఏలినవారిపాదములతోడు. అతఁడెవఁడో చీఁకటిచాటున మేము చూడలేదు. అమ్మవారికి దండము పెట్టుటకు నేల సాగిలపడఁగా నే యంతకుముందు గంబములచాటున నక్కియున్న మేము చివాలునఁ బోయి నఱికితిమి. చూడు దేవరా ! మాబట్టలమీఁద నెత్తురు.

భాగు—(చూచి) బాగు ! భీమ ! బాగు మేలు భైరవా! మేలు. మీరు

నామిత్రులు. మీరు నాప్రాణమిత్రులు. మీఋణము దీర్చుకొనఁజాలను. చచ్చునప్పుడు వాఁడేమైనఁ బలికినాఁడా?

భీము—మాట లేదు. మంతిలేదు దేవరా! పడుకున్నవాఁడు పడుకున్నట్టె కడతేఱెను.

భాగు—శహబాస్! భీము! శహబాస్! లక్షవరహాలు గాక మీకిరువురకుఁ జెఱియొక గ్రామ మిచ్చెదను. రేపుదయము వచ్చి నన్ను జూడుఁడు.

భైర—దేవరా! కల్లునీళ్ళకీరాత్రి డబ్బులేదు.

భాగు—ఇదిగో! చెఱియొకవరహా యిచ్చుచున్నాను. పట్టుకపొండు.

ఇద్దఱు—చిత్తము దేవరా!

(అని నిష్క్రమింతురు.)

భాగు—(తనలో)

తే. గీ. ఇపుడు శాంతంబు నెలకొనె హృదయమందు
నిపుడు నాదుకోరిక ఫలియింపఁ గలిగె
నిపుడు నిష్కంటకంబయ్యె నీధరిత్రి
యిపుడు హృదయశల్యం బూడి యిలఁ బడియె. 20

అమాత్యవర్యా! ఇంతకాలమున కిప్పటికి స్వేచ్ఛగా నూపిరి పుచ్చుకొంటిని. ఇప్పటికి హృదయమునుండి మహాభారము దింపుకొనఁగల్గితిని. నేఁటికి వీని నెత్తురు కంటఁ జూచుభాగ్యము గల్గినది. “అన్నియు రాజచిహ్నములే” (యను మొదటియంకములోని పద్యము నిందాగర్భముగాఁ జదివి) ఆజోస్యు లిప్పు డెక్కడున్నారో? చంద్రహాసుఁడు పరలోకమును బాలించునని వారు తమమాటల కిప్పుడర్థము చెప్పుదురుగాఁబోలు! గ్రహచారములను మార్పఁగలిగినట్టియు బ్రహ్మవ్రాత దుడిచివేయఁగలిగినట్టియు భాగురాయణమహామంత్రిప్రజ్ఞ వా రెఱుఁగరు. ఓకుంతలరాజ్యలక్ష్మీ! నీ విప్పు డెం దరిగెదవు? నీ కిష్టము లేకపోయినను నీకొల్లడఁబట్టి యీడ్చి నిన్ను మామదనుని కౌఁగిటిలో బాఱవైచితినిసుమీ! వృద్ధరాజు రేపో నేఁడో చావకమానఁడు. కాలవశమున నతఁడు వేగమ కడతేఱకున్న వెఱబొమ్మవలె గద్దెయెక్కి దిగని యీముసలిగొండ్రముచ్చును విషప్రయోగము చేసి కడతేర్చెద. ఇంక నాలస్యము చేయరాదు. పాపము! విషయ మొగము నే నెట్లుచూతును! అది నాపయిఁబడి యేడ్చినప్పుడు నే నేమని యూరడింతును! దానితోఁ గలిసి నేనును నేడ్చెదను. చంద్రహాసమాతకుని గూడఁబట్టి దాని కీయవస్థ ప్రాప్తించినది. మాలిన్యసంపర్కము గలబంగారము సైతము దగ్ధము కావలసినదే కదా! పాలతోఁ బాత్ర కాఁగవలయును. వడ్లతోఁ దట్ట యెండవలయును. కావున నీవిషయము విచారింపఁ గూడదు.

[తెరలోఁ గలకలము]

భాగు—(ఆలకించి) ఓరీ! యెవఁడురా యక్కడ. ఆకలకల మేమో తెలిసికొనిరా?

[మందయుఁడు ప్రవేశించి]

మంద—దేవా! తెలిసికొని వచ్చితి. చంద్రహాసకుమారుఁడు మహారాజుగారి పట్టపుటేనుఁగుపై నెక్కి యూరేగుచు నిట వచ్చుచున్నాఁడు.

భాగు—(ఆశ్చర్యముతో) చంద్రహాసకుమారుఁడా! ఓరిమూర్ఖుఁడా! నీవు త్రాగితివా? పిశాచము సోకినదా? ఒడలెఱుఁగక ప్రేలుచున్నాఁడవు.

మంద—(తెల్లబోయి) మహాప్రభూ! నేను సత్యమే తెలియఁజేసికొన్నాను.

భాగు—ఏనుఁగు నెక్కి వచ్చుచున్నాఁడా; కానుఁగు నెక్కి వచ్చుచున్నాఁడా! ఏనుఁగుమీఁదఁగాదు. చంద్రహాసుఁడు యమునియెనుబోతుమీఁద నెక్కినాఁ డనుము.

మంద—దేవరవారిమాటలు నా కర్థము గాకున్నవి.

భాగు—చంద్రహాసుఁడు దయ్యమై వచ్చినాఁడా? భూతమై వచ్చినాఁడా?

మంద—(తనలో) ఏమిది! యీయన యవ్యక్తముగా మాటాడుచున్నాఁడు. మద్యపానము జేసియుండునా? (ప్రకాశముగ) దేవా! ఆయన నిజముగా నిట వచ్చుచున్నాఁడు. అదిగో! ఏనుఁగు దిగినాఁడు.

భాగు—(తనలో) ఏమియీయాశ్చర్యము! ఇపుడే వానిని జంపితి మని హంతలు చెప్పిరి. చచ్చినవారు పిశాచము లగుట కలదుగాని యింతత్వరలోనే పిశాచరూపముఁ దాల్తురా? అయినను బిశాచములు నడిరేయిఁ దిరుగుచుండునుగాని జాముద్రాత్రి గాకను నూపే యేనుఁగు నెక్కి తిరుగఁజేయునా?

తే. గీ. చంద్రహాసహతకుఁడా పిశాచమైన
న్యగతకము నా మారణహోమములను
మాంత్రికులచేతఁ జేయించి మద్గృహంబు
నిష్పిశాచంబు జేసెద నిముసమందు.

[అంతటఁ జంద్రహాసుఁడు ప్రవేశించుచున్నాఁడు.

భాగు—(చూచి) హా! యేమిది! వీఁడు నిజముగాఁ జంద్రహాసుఁడే. దురాత్ములైనభీమభైరవులచేత నేను వంచింపఁబడితిని. దేవీసమారాధనమునకై కాళికాలయమున కరిగినమందభాగ్యు నెవ్వరినో వారు సంహరించియుందురు. హా! ఎంతకష్టము! నరహత్య యైనది గాని మనోరథసిద్ధి కాలేదు. దైవము వీనిపట్ల సంపూర్ణముగా నున్నాఁడు.

చంద్ర—మహాత్మా! భాగురాయణా! నమస్కారము.

శా. నీయాగంధము దైవయోగమహిమన్ నేఁడే తుదిం దాఁకెడున్
నీయాదేశముచేత వచ్చి మొదలన్ నీపాంతముం జేపట్టితిన్
నాయందున్ గరుణించి కుంతలమహీనాథుండు కన్యామణిన్
స్వాయత్తంబగు రాజ్యమున్ స్వయముగా నాకిచ్చె నిశ్చింతతోన్

భాగు—ఏమీ! కుంతలేంద్రుఁడు చంపకమాలను, రాజ్యమును నీ కిచ్చివైచెనా?

చంద్ర—నీయాశీర్వచనప్రభావమున నట్లు జరిగినది.

భాగు—(తనలో) హతోస్మి హతోస్మి. హా! యెంతపని జరిగినది! ఈదురాత్మునియందు మామదనునికంటె నేమిగుణము లున్నవని రాజు కన్యకను, రాజ్యమును, వీనికి సమర్పించెను? ఛీ! రాజు బుద్ధిమాలినవాఁడు. లక్ష్మి మతిలేనిది. గుడ్డిముండ. ఈ చంద్రహాసహతకుఁడు రాజా? నేను వానికడ మంత్రినా? హేయవస్తువట్లె వీనిమొగము నాకు వమనహేతు వగుచున్నది. (ప్రకాశముగ) కుమారా! సంతోషము. సంతోషము. కాని నీవు దేవాలయమున కేల యరుగలేదు. ఇప్పుడు పోదువా?

చంద్ర—మహాత్మా! మీయాజ్ఞోల్లంఘనము జేసినందులకు క్షమింపవలయును. మహారాజశాసనముగా రమ్మని గాలవునిచే నాహ్వానము సేయుటచే నే నటకుఁ బోవలసివచ్చెను. నాబదులు మదనుఁడు దేవీసమారాధననిమిత్త మాలయమున కరిగెను.

భాగు—(తెల్లఁబోయి) ఏమీ! మదనుఁడే వెళ్ళెనా? మదనుఁడే? మదనుఁడే! నిశ్చయముగా మదనుఁడే! అతఁ డింకను రాలేదు. నేను బోయి యరసెద. నీవు లోపలికిఁ బొమ్ము.

చంద్ర—పరిచారకులను బంపి యతనిజాడ లరయవచ్చును. పెద్దలు మీ రేల శ్రమపడవలెను?

భాగు—కాదు కాదు. నావెంట నెవ్వరు రాఁగలరు. నే నొక్కఁడనే పోయి దేశికి నమస్కరించి మదనుం దోడ్కొని వచ్చెద. (అంతట నిష్క్రమించుచున్నారు.)

మూఁడవరంగము.

కాళికాలయము.

చచ్చిపడియున్న మదనుఁడు; భాగురాయణుఁడుఁ బ్రవేశించుచున్నారు.

భాగు—(కుమారునిశవముఁ జూచి) హా! కుమారా! హా! అలోకసామాన్యరూపనిర్జితమదన! హా! సకలసద్గుణరాశి! హా! అఖిలవిద్యాపారంగత! అన్నా! దురాశాగ్రహగ్రస్తుఁడనై చేతులార నిన్ను జంపుకొంటిని. హా! ఎంతకష్టము. నీవంటి సుగుణాఢ్యుఁడు ప్రపంచమునఁ గలుగు టరిది. హా! మదన! కుంతలసామ్రాజ్యము నీ

శేకచ్ఛత్రముగాఁ బరిపాలింతు ననుకొంటి. రాజనందన యగు చంపమాలిక నీకు సహధర్మచారిణి యై యుండు ననుకొంటి. సామంతమహానాయకులు నిజకిరీటమాణిక్యదీధితులచే నీచరణరాజీవములకు నీరాజనం బొసంగఁ గనుపండువుగాఁ జూడవలె ననుకొంటి. నా కోరిక లన్నియు భగ్నము లైనవిరా తండ్రీ!

తే. గీ. అర్థమును గూర్చినాఁడ కోటానుకోట్లు
పేటికలనిండ నున్నవి పెద్దమణులు
మేడలును బూవుఁదోఁటలు మిద్దెలున్న
ననుభవింపక పోయితే యవికుమార!

ఇట్టికుమారరత్నము నా కేలదక్కు.

సీ. పరకాంతఁ దల్లిఁగా భావించునిష్ఠాను[?]ఁ డెవఁడన్న నిన్నె ము న్నెన్నవలయు
సమలోష్టరజతకాంచనుఁ డైననిస్పృహుం డెవఁడన్న నిన్నె ము న్నెన్నవలయు
నిత్యసత్యవ్రతనిరతుఁడౌ మహనీయుఁ డెవఁడన్న నిన్నె ము న్నెన్నవలయు
మానినీపర్యాయమన్మథుం డగుధన్యుఁ డెవఁడన్న నిన్నె ము న్నెన్నవలయుఁ

తే. గీ. చిన్నయున్న వయస్సునఁ జిన్నవయ్యు
పెల్లగుణములఁ బెద్దవై యొసఁగునిన్ను
నెనటికై[?] చంపుకొంటిని జేతులార
నుర్వి నావంటిమందభాగ్యుండు గలఁడె.

తండ్రీ! నిన్ను గుంతలసామ్రాజ్యపట్టభద్రునిం జేయఁదలఁచి

మ. అనృతంబు ల్వచియించినాఁడ నరహత్యల్ చేసినాఁడన్ జగ
జ్జనహింసల్ పొనరించినాఁడ మతి రాజద్రోహముల్ సల్పినాఁ
డను నేఁ జేయనిపాతకంబు లిఁక నుండంజాల వీధారుణిన్
గొనకుం దోషమె గాని యొండొకటి నాకుం దక్కెనే యీకృపిన్. 25

దైవబలమే బలమనియు మానవయత్నము నిష్ప్రయోజన మనియు నిప్పుడు తెలిసినది.

ఉ. అనలము కాల్ప దాలని, మహాంబుధి మున్గఁడు వాఁడు, శస్త్రమా
తని[?]చ్ఛేదనసేయఁ జాల, దమ్మృతం బగు ఘోరవిషంబు, దైవ మే
తనియెడ నిల్చెనో యరయ దైవబలంబె బలంబుగాని యే
వ్వానికి నిక్కపౌరుషము! వ్యర్థము వ్యర్థము వ్యర్థ మిద్ధరన్. 26

తే. గీ. పౌరుషం బెంచ బంగారుపళ్ళెరంబు
కూడ దైవసహాయంబు గోడసుమ్ము;

పదియునాఱ్వన్నెజాళువాపట్టె మైన
గోడచేరుపు లేకున్నఁ గూలి పడదె. 27

తనతావించినకార్యము సఫలమైనంతకాలము నరుఁడు తనయంతకార్యసాధకుఁడు ప్రజ్ఞావంతుఁడు ముజ్జగంబుల లేఁడని. ఉబ్బిపోగి కార్యసిద్ధికై రహస్యంబున బహుపాతకంబులు చేయునుగాని,

తే. గీ. ఎంతచాటుగాఁ జేసినయేనిఁదుదకుఁ
బాపకర్మ మెన్నఁడో బయల్పడక పోదు;
అటకపై నైనఁ దూములో నైనఁ జచ్చి
నట్టిజంతువు కడు గౌలు గొట్టకున్నె. 28

హా ! మదన ! మదన ! నీవు లేనిసంసారము నిస్సారము. నీవు లేనిప్రపంచము మహారణ్యము. నీవు లేనిగృహము శ్మశానము. నీనిరుపమానసౌందర్యసందర్శనము జేయనియీకన్నులు కన్నులా ? కుమారా ! నాకు నీతోడిదేలోకము. ఇదే నేను నీతోడ వచ్చుచున్నాఁడను. ఓప్రాణమా ! జీర్ణదేహము వదలిపోఁజాలని పేదమానిసియట్లు, ధనరాసి విడువఁజాలకయుండెడిలోభియట్లు, నీ వీపాడుదేహము నంటిపెట్టుకొని యుండకుము. మదనుఁడు నిన్ను నించినప్రాణము. ఈదేహమును విడువుము. నాకు నరకభయము లేదు. యమభయము లేదు. ఏలయన దురాత్ముఁడైనచంద్రహాసహంతకుఁడే నాపాలిటియముఁడు. వాఁడు పాలించుదేశమే నరకలోకము. ఈనరకలోకమున నుండుటకంటె నానరకలోకమున నుండుట నాకు సౌఖ్యకరము. చంద్రహాసహంతకునిమొగముఁ జూచెనియీకన్నులేల ?

(అని కత్తితోఁ గన్నులు పొడుచుకొనును.)

చంద్రహాసహంతకునిమరణవార్త విననియీశ్రవణములేల ? చంద్రహాసహంతకునిఁ జంపుట కుపాయముఁ బన్నఁజాలనియీమనస్సేల ? ఈశిరస్సేల ? ఓఘటమా ! నీకు భిన్నమైపోవుకాలము వచ్చినది హా ! హా ! చంద్రహాసహంతకుని జంపకుండ నేను ముందు జావవలసినయోగము పట్టినదిగదా ! ఓ కాళీ ! ఓ భైరవీ !

మ. నిను నాపాలిటికల్పవృక్షమనుచుఁ జింతామణీరత్నమం
చును న న్నేమెడుకామధేనువె యటంచుఁ నమ్మి సద్భక్తితో
నిను మెచ్చింపఁగఁ గానుకల్ బలులు ము న్నిచ్చి యుంటింగదా
నను నీరీతిని నాశనం బొనరుపన్ న్యాయంబె కాత్యాయనీ ! 29

ఛీ ! క్షుద్రదేవతారాధన మకార్యము. ఈపాడుదేవతలతో నాకింకఁబనియేమి ?

ఈయవస్థయందు నాకు మహోపకారము జేయఁగలదేవత యొకర్తె యున్నది. దానినే యాశ్రయించెద. భాగురాయణ చరితాదృశ్యప్రబంధము దీనిచే కడపటియంకము. తెరపడవలసిన యవసరము వచ్చినది.

తే. గీ. దుర్జయాశాకళత్రవిసర్జితునకు
దృష్టదేవతానుగ్రహభ్రష్టునకును
మృత్యువా ! నీవె మిగిలినమిత్రి వింక
కౌఁగిలింపుము యిటు వచ్చి కరుణ నన్ను. ౬౦

(అని పొడుచుకొని చచ్చుచున్నాఁడు.)

ఇది పంచమాంకము.

సర్వము సమాప్తము.

సవరణ. 77 పుట. 7 పంక్తి 'మనకమితమిత్రుఁ' 'మనకమిత్రుఁ'
" 100 " చివరిపంక్తి, '7పంక్తి' '6పంక్తి'

బ్ర॥ శ్రీ॥ చిలకమర్తి లక్ష్మీనరసింహముగారిచే వ్రాయబడి
మావద్ద విక్రయమునకు సిద్ధముగానున్న గ్రంథములు.

విక్రయమునకు సిద్ధముగానున్న గ్రంథములు.	రు.	అ.
గణపతి 1 వ భాగము	0	12
గణపతి 2 వ భాగము	0	12
సిద్ధార్థచరిత్ర	0	12
గురుగోవిందు	0	12
నానక్ చరిత్ర	0	12
సుధాశరచ్చంద్రము	1	0
కర్పూరమంజరి	1	0
సౌందర్యతిలక	1	0
రామచంద్రవిజయం	0	10
హేమలత	0	12
మణిమంజరి	0	6
కృష్ణవేణి	0	6
భారతకథామంజరి	0	8
సువర్ణగుప్తుడు	0	4
వినోదములు 1, 2 భాగములు	0	8
వినోదములు 3 వ భాగము	0	8
నందచరిత్ర	0	4

—* నాటకములు. *—

గయోపాఖ్యానము	0	8
ప్రసన్నయాదవము	0	8
పారిజాతాపహరణము	0	8
పార్వతీపరిణయము	0	6
స్వప్నవాసవదత్త	0	6
మధ్యమవ్యాయోగము	0	2

	రు.	అ.
చతురచంద్రహాసము	0	8
అహల్యాబాయి	0	12
రాజరత్నము	0	12
రాజస్థానకథావళి 1 వ భాగము	1	0
డిటో 2 వ భాగము	1	0
రఘుకులచరిత్ర	0	10

ఇతరులచే అచ్చువేయబడి గ్రంథములు

మహాపురుషుల జీవితములు 1 వ భాగము
డిటో 2 వ ,,
డిటో 3 వ ,,
దేశమాతకథావళి 1 వ భాగము
డిటో 2 వ ,,
డిటో 3 వ ,,
డిటో 4 వ ,,
మాతృవాక్యము
మాతృపూజోత్సవము
ఊరుభంగము
బలచరిత్ర
అవిమారకము
బెంజామిన్ ఫ్రాంక్లిన్
హాస్యలత 1 వ భాగము (దేశమాత)
డిటో 2 వ ,, ,,
డిటో 3 వ ,, ,,
డిటో 4 వ ,, ,,
డిటో 5 వ ,, ,,
హాస్యమాల (మనోరమ)

పబ్లిషర్సు అండ్ బుక్కుసెల్లర్సు,

సన్‌లైట్ బుక్కుడిపో

ప్రొప్రయిటరు, మట్టె సుబ్బారావు, రాజమండ్రి.

వి. యన్. ప్రెస్, రాజమండ్రి